

Zeg, wil jij mijn thee?

Bindingen van mormoonse jongeren en spanningen
die daarmee samenhangen

masterscriptie Dirk Krol
augustus 2015

THE CHURCH OF
JESUS CHRIST
OF LATTER-DAY SAINTS

Zeg, wil jij mijn thee?

Bindingen van mormoonse jongeren en spanningen
die daarmee samenhangen

Dirk Krol
s1279726

Groningen, augustus 2015

Masterscriptie voor de opleiding
Godsdienstwetenschap
Rijksuniversiteit Groningen

Begeleider:
dr. J. Schaap-Jonker

Meelezer:
dr. M.W. Buitelaar

INHOUD

Voorwoord	1
Inleiding	2
Hoofdstuk 1: Theoretisch kader	7
1.1: Eriksons identiteitstheorie	7
1.1.1: Marcia's identiteitsstatusmodel	12
1.1.2: McAdams' levensverhalenmodel	14
1.2: Ideologie, groepsidentiteit en religieuze identiteit van mormoonse jongeren	18
1.3: Door de kerk voorgeschreven normen voor jongeren	22
Samenvatting	27
Hoofdstuk 2: Methodologie	29
2.1: Het operationaliseren van verschillende onderzoeksmethoden (deel 1)	32
2.1.1: Bosma's G.I.D.S. (basis voor de interviewvragen (1))	32
2.1.2: Verantwoording gebruik GIDS-vragen	33
2.2: Het operationaliseren van verschillende onderzoeksmethoden (deel 2)	35
2.2.1: Narratief onderzoek (basis voor de interviewvragen (2))	36
2.2.2: Verantwoording vragen op basis van een narratieve onderzoeksmethode	39
2.3: Procedure selectie en werving jongeren en afname van interviews	40
2.4: Verantwoording analyse	41
Samenvatting	44
Hoofdstuk 3: Analyse en presentatie onderzoeksgegevens	45
3.1: Julia	46
3.1.1: Analyse en interpretatie van de interviewgegevens	46
3.1.2: Nabespreking	56

3.2:	Nick	60
	3.2.1: Analyse en interpretatie van de interviewgegevens	60
	3.2.2: Nabespreking	69
3.3:	Marit	74
	3.3.1: Analyse en interpretatie van de interviewgegevens	74
	3.3.2: Nabespreking	82
3.4:	Vergelijking van de interviewgegevens	86
	3.4.1: Exploratie, geloofsgemeenschap, persoonlijk geloof en praktisch nut	87
	3.4.2: Spanningen en oplossingen	89
	3.4.3: Integratie gegevens	94
	Samenvatting	100
Hoofdstuk 4: Conclusie, discussie en aanbevelingen		101
4.1:	Antwoord op de onderzoeksvragen	101
4.2:	Resultaten in breder theoretisch perspectief	103
4.3:	Reflectie op het methodologisch kader	111
4.4:	Aanbevelingen	114
Literatuur		116
Bijlage I:	Beknopt overzicht Kerk van Jezus Christus van de Heiligen der Laatste Dagen	118
Bijlage II:	Interviewschema	125
Bijlage III:	Schema GIDS-vragen en aanpassing daarvan	126

VOORWOORD

Het onderzoek dat de basis vormt voor deze scriptie, vormt de afsluiting van de masteropleiding Godsdienstwetenschap aan de Rijksuniversiteit Groningen. Een mooie en leerzame tijd die ik aan de faculteit heb doorgebracht komen hiermee tot een eind. Aan het tot stand komen van deze scriptie hebben de volgende personen een bijdrage geleverd.

Mijn begeleider dr. J. Schaap-Jonker wil ik enorm bedanken voor de lange adem die zij moest hebben voordat dit onderzoek uiteindelijk tot een einde kwam, de opbouwende feedback die ik van haar kreeg en haar positieve telefoontjes. Als mee-lezer bij het ontstaan van deze scriptie wil ik dr. M.W. Buitelaar hartelijk bedanken voor feit dat ze mij met het proefschrift van Susan Ketner in aanraking bracht dat mij inspireerde tot het onderwerp van deze scriptie, voor de enthousiaste manier waarop ze college geeft en mij heeft helpen voorbereiden op het schrijven van dit werk en voor haar waardevolle correcties en aanbevelingen bij deze scriptie. Mijn vriendin Daphne die alle wel en wee met mij doormaakte en mij met tal van zaken ontzien heeft, zodat ik meters kon maken, wil ik bedanken. Tot slot wil ik de leden van de Kerk van Jezus Christus van de Heiligen der Laatste Dagen bedanken voor de gastvrijheid die ik mocht ervaren en in het speciaal wil ik de groep jongvolwassenen van de kerk bedanken voor de hartelijke ontvangst en maaltijden tijdens instituut op de donderdagen waar ik samen met jullie veel over het Evangelie leerde. De kennis die ik bij instituut opdeed hebben mij zeker op weg geholpen bij het schrijven van deze scriptie. En tot slot de mensen om wie het bij dit onderzoek allemaal draait, zonder wie het niet geslaagd was om inhoud aan dit werk te geven en die ik dus zeer dankbaar ben: de vier mormoonse jongeren.

INLEIDING

Tijdens mijn master godsdienstwetenschap heb ik een werkstuk geschreven over het proefschrift van Susan Ketner (2008) dat gaat over de identiteitsontwikkeling van Marokkaanse jongeren in Nederland. Dit proefschrift inspireerde mij om op soortgelijke wijze onderzoek te doen naar religieuze identiteitsvorming van jongeren die afkomstig zijn uit een bepaalde subcultuur. Omdat ik reeds in 2002 via de zendelingen kennis had gemaakt met de Kerk van Jezus Christus van de Heiligen der Laatste Dagen – beter bekend als mormonen – en naar aanleiding daarvan samen met een medestudente een bachelorscriptie schreef over de religieuze identiteitsontwikkeling van volwassen mormoonse mannen en vrouwen, was mij voldoende bekend over het feit dat leden binnen de kerk bepaalde keuzes maken die buiten de kerk als opvallend aangemerkt kunnen worden, zoals het niet nuttigen van koffie/thee of alcoholische dranken en bijvoorbeeld de meer traditionele rolverdeling tussen mannen en vrouwen. Mijn keuze viel daarom op deze religieuze subcultuur om mijn scriptieonderzoek naar te verrichten. De voorkennis en het eerder opgebouwde netwerk binnen de kerk hielpen mij om gemakkelijk toegang te krijgen tot de jongeren die de informanten voor dit scriptieonderzoek zijn geworden. Voor hen die niet of nauwelijks bekend zijn met de geschiedenis, geloofsopvatting en gebruiken binnen deze geloofsgemeenschap, is in bijlage I een beknopt overzicht opgenomen. In het vervolg van deze scriptie zal de Kerk van Jezus Christus van de Heiligen der Laatste Dagen veelal als ‘de kerk’ aangeduid worden.

Theoretisch kader

Dit scriptieonderzoek richt zich op hoe mormoonse jongeren vorm geven aan hun (religieuze) identiteit. Het begrip identiteit is door de psychoanalyticus Erik H. Erikson uitvoerig besproken en kan als volgt omschreven worden: Het besef van een persoon zichzelf te blijven en zich te ontwikkelen tot een zelfstandig en uniek individu (Ketner, 2008, 11). In zijn levensloopmodel beschrijft Erikson voor iedere levensfase een zogenoemde *crisis*. Dat is een psychosociale uitdaging waarmee een individu moet leren omgaan om zich persoonlijk te ontwikkelen. De *crisis* in de adolescentiefase is gericht op het ontwikkelen van een gevoel van identiteit en dit moet volgens Erikson gebeuren in een psychosociaal moratorium. Het individu krijgt tijdens het moratorium de ruimte en tijd om met

verschillende taken en rollen te experimenteren voordat hij zijn keuzes maakt. Op deze manier kan er een gevoel van identiteit ontstaan. Als hij uiteindelijk geen keuzes kan maken leidt dit tot een staat van identiteitsverwarring (Erikson, 1968, 132).

Met betrekking tot identiteitsontwikkeling worden door Erikson twee begrippen geïntroduceerd die later door de psycholoog Marcia ontwikkeld worden tot een empirisch onderzoeksmodel om identiteitsontwikkeling in kaart te kunnen brengen: exploratie en binding. Bij exploratie gaat het om de mogelijkheid die een adolescent heeft met verschillende alternatieve gedragingen en zienswijzen kennis te maken. Volgens Erikson is dit van belang, omdat het individu hierdoor leert flexibel te zijn en daardoor toekomstige moeilijke situaties beter het hoofd kan bieden. Als een adolescent uiteindelijk een keuze heeft gemaakt voor een bepaalde manier van denken en/of doen, bijvoorbeeld op school, dan is er sprake van een binding (Ketner, 2008, 11). Marcia (1966) spreekt aanvankelijk over *crisis* als een individu geëxploreerd heeft of op het huidige moment exploreert. Later wordt de term *crisis* vervangen door *exploration*. Marcia's model (1966, 551-2) richt zich op twee domeinen (werk en politieke en godsdienstige ideologie) en bestaat uit vier identiteitsstatussen waarin Marcia geïnterviewden kan indelen op basis van de mate van exploratie en de bindingen die zij aangaan.

McAdams is een andere wetenschapper die Eriksons identiteitstheorie als uitgangspunt voor zijn eigen onderzoek neemt. McAdams (1993, 297-9) gaat ervan uit dat je iemands identiteit kunt onderzoeken door zijn levensverhaal op te tekenen. Onder andere het thema, de rol die personages spelen en sleutelgebeurtenissen vormen volgens hem een bron van informatie met betrekking tot hoe iemand zichzelf ziet en zijn leven begrijpt. Eveneens aan de hand van Eriksons theorie gaat Zock (2000) in op de rol die ideologie en groepsidentiteit hebben op de (religieuze) identiteitsvorming van adolescenten. De identiteitstheorie van Erikson en daarop gebaseerd vervolgonderzoek dat belangrijk is voor dit scriptieonderzoek vormen de theoretische achtergrond van dit scriptieonderzoek die wordt besproken in hoofdstuk 1.

Aanleiding en probleemstelling

Dit scriptieonderzoek richt zich op jongeren van 14 tot en met 18 jaar die deel uitmaken van de Kerk van Jezus Christus van de Heiligen der Laatste Dagen (mormonen). Door hun religieuze achtergrond lijken bepaalde waarden en opvattingen die jongeren uit deze

kerkgemeenschap van huis uit meekrijgen op gespannen voet te staan met waarden en opvattingen van de sociale omgeving waarvan zij dagelijks deel uitmaken. Zo zouden de Amerikaanse *roots* van deze kerk, bepaalde gezinswaarden of kerkelijke voorschriften, zoals de meer traditionele rolverdeling tussen mannen en vrouwen, de visie op (homo)seksualiteit en het niet mogen nuttigen van koffie/thee en genotsmiddelen, ertoe kunnen leiden dat mormoonse jongeren in hun dagelijkse leven spanningen ervaren vanwege de manieren waarop zij exploreren en de bindingen die zij vanuit hun religieuze achtergrond zijn aangegaan. Dergelijke normen en waarden gelden voor diverse leeftijdsgenoten, die zij bijvoorbeeld op school tegenkomen, niet. Hierdoor zouden zowel buitenshuis als binnen het gezin of de geloofsgemeenschap spanningen kunnen ontstaan. Of mormoonse jongeren wanneer zij bijvoorbeeld geconfronteerd worden met groepsdruk of gevoelens van erbij willen horen spanningen ervaren en hoe zij daarmee omgaan is echter onduidelijk en vormt de aanleiding voor het uitvoeren van dit onderzoek.

Vraagstelling

Volgens Erikson is het belangrijk dat adolescenten exploreren. De mate waarin geëxploreerd wordt biedt minder of meer alternatieven om uiteindelijk bindingen aan te gaan met betrekking tot diverse domeinen, zoals relaties, educatie en levensbeschouwing. Bij dit scriptieonderzoek staat het domein levensbeschouwing (religie) centraal. De hoofdvraag voor dit onderzoek luidt:

Leiden bindingen die mormoonse jongeren met betrekking tot hun religieuze achtergrond aangaan tot spanningen in hun dagelijkse leven en hoe gaan zij hiermee om?

De deelvragen die tot de beantwoording van de hoofdvraag zullen bijdragen zijn:

- 1- Wat is de inhoud van de bindingen die zij vanuit hun geloof aangaan?
- 2- Welke spanningen leveren deze bindingen op ten opzichte van de (niet-religieuze) jongerencultuur en de religieuze cultuur waarvan zij deel uitmaken?
- 3- Welke strategieën gebruiken zij om dergelijke spanningen te overwinnen?
- 4- Hoe exploreren zij naar eigen zeggen?

De inhoud van de bindingen is belangrijk omdat de jongeren op die manier duidelijk maken welke zaken binnen de domeinen voor hen belangrijk zijn en welke spanningen daardoor kunnen ontstaan met bijvoorbeeld het thuisfront, op school of in de kerkgemeenschap. Het is tevens van belang te weten hoe zij met die spanningen omgaan en zodoende hun identiteit vormgeven. Het concept exploratie maakt indirect onderdeel uit van de hoofdvraag, omdat het samenhangt met bindingen, spanning of strategieën. Een voorbeeld hiervan is dat het exploreren van een nieuw alternatief een gekozen strategie kan zijn om met een spanning om te gaan. In de vierde deelvraag komt exploratie daarom wel aan bod.

Doelstelling

Het doel van dit onderzoek is om meer zicht te krijgen op de (religieuze) identiteit van mormoonse jongeren. Wetenschappelijk gezien is dit relevant, omdat dit nieuwe kennis oplevert over de rol die religie kan spelen bij de vorming van identiteit van jongeren uit een bepaalde (religieuze) subcultuur. Deze kennis kan gebruikt worden om inzichtelijk te maken welke band er tussen religie en identiteit bestaat, welke rol de adolescentiefase hierin speelt, hoe jongeren in een bepaalde subcultuur hun geloof ontwikkelen en hun religieuze identiteit vormgeven en biedt een startpunt voor vervolgonderzoek met betrekking tot deze of andere subculturen.

Praktisch gezien is dit onderzoek in de eerste plaats relevant voor diverse mensen die actief zijn binnen of verantwoordelijk zijn voor de vormgeving van het jongerenwerk van een bepaalde subcultuur. Mensen die binnen de Kerk van Jezus Christus van de Heiligen der Laatste Dagen – of andere religieuze stromingen – met jongeren werken, kunnen de bevindingen van dit onderzoek wellicht inzetten om reeds bestaande jongerenprogramma's te evalueren en waar wenselijk te verbeteren. Daarnaast is dit onderzoek praktisch relevant, omdat er binnen de kerk veel aandacht besteed wordt aan genealogisch onderzoek. Tijdens een dienst werd vanaf de kansel door twee zusters opgeroepen meer persoonlijke informatie op te schrijven over jezelf, zodat toekomstige generaties niet alleen weten wat de namen van hun voorouders waren, maar ook wie ze waren. De kerk heeft hier zelfs een boekje voor uitgegeven waarin jongeren iets over zichzelf kunnen opschrijven en dat zij door de kerk kunnen laten opslaan in een archief. Tot slot is dit onderzoek relevant voor de mormoonse jongeren die hieraan mee hebben gewerkt. Zij worden tijdens het interview geprikkeld zichzelf te beschrijven en zodoende kijken zij goed naar zichzelf. Zij zullen zich

bewuster worden van wie zij zijn, wat zij belangrijk vinden en hebben een begin gemaakt met de constructie van een persoonlijk levensverhaal.

Opbouw

In het eerste hoofdstuk wordt het theoretisch kader van dit scriptieonderzoek gepresenteerd. De identiteitstheorie van Erikson vormt het uitgangspunt voor dit scriptieonderzoek en zal in paragraaf 1.1 besproken worden. In paragraaf 1.1.1 wordt het identiteitsstatusmodel van Marcia behandeld. De begrippen exploratie en binding, die Erikson ook gebruikte, staan in zijn onderzoeksmethode centraal. McAdams doet aan de hand van levensverhalen onderzoek naar de identiteit van een individu. Zijn theorie bouwt eveneens voort op de identiteitstheorie van Erikson en wordt beschreven in paragraaf 1.1.2. In paragraaf 1.2 wordt besproken welke relatie er tussen ideologie (religie), groepsidentiteit en de vorming van een individuele identiteit bestaat. In de laatste paragraaf van het eerste hoofdstuk wordt ingegaan op de religieuze achtergrond van mormoonse jongeren.

Het tweede hoofdstuk is gericht op het uitwerken en verantwoorden van de gebruikte onderzoeksmethodiek. Voor dit onderzoek is gebruikgemaakt van twee verschillende onderzoeksmethoden: de GIDS en een narratieve onderzoeksmethodiek. Paragraaf 2.1 richt zich op de op Marcia's onderzoek gebaseerde *Groningen Identity Development Scale* (GIDS) van Bosma. In paragraaf 2.2 wordt de narratieve onderzoeksmethodiek behandeld waarbij onder andere het onderzoek van McAdams een rol speelt. Paragraaf 2.3 behandelt de procedure van het zoeken en interviewen van mormoonse jongeren en tot slot wordt in paragraaf 2.4 de gekozen methode van analyse, die gebaseerd is op narratief onderzoek, verantwoord. De interviewgegevens, die de belangrijkste bron van informatie ten behoeve van dit scriptieonderzoek vormen, worden in hoofdstuk drie gepresenteerd en geanalyseerd. In het vierde en laatste hoofdstuk van deze scriptie worden de onderzoeksvragen beantwoord en de gegevens uit het derde hoofdstuk besproken in relatie tot het theoretisch en methodologisch kader. Tot slot worden er enkele wetenschappelijke en praktische aanbevelingen gedaan.

HOOFDSTUK 1 – Theoretisch kader

In dit hoofdstuk wordt de theoretische achtergrond van dit scriptieonderzoek geschetst. Er is vooral aansluiting gezocht bij wat de psychoanalyticus Erik H. Erikson uitwerkte in zijn identiteitstheorie. De eerste paragraaf van dit hoofdstuk gaat daarom in op de basisprincipes van Eriksons identiteitstheorie.

Erikson theoretiseerde vooral en hield zich nauwelijks bezig met de empirische meetbaarheid van zijn gedachtegoed. Het was James Marcia die de identiteitstheorie van Erikson empirisch meetbaar wilde maken. Hij ontwikkelde een identiteitsstatusmodel waarmee hij zicht wilde bieden op de ontwikkeling van identiteit. De begrippen exploratie en binding, die Erikson ook gebruikte, staan in zijn onderzoeksmethode centraal. Hoewel het model dat Marcia in 1966 ontwikkelde oorspronkelijk veel bekritiseerd is, zijn er diverse vervolgonderzoeken aan de hand van zijn model gedaan en zijn er nieuwe methodes ontwikkeld die zijn onderzoek als uitgangspunt nemen. Marcia's model van identiteitsstatussen en kritiek daarop worden in paragraaf 1.1.1 nader besproken.

Een andere wetenschapper die de theorie van Erikson als vertrekpunt voor zijn eigen model neemt is Dan P. McAdams. McAdams gelooft dat mensen betekenis geven aan gebeurtenissen in hun leven door hierover een levensverhaal te construeren. Belangrijke thema's, wendingen en personages kunnen volgens hem veel zicht bieden op de identiteit van de verteller. Deze theorie wordt in paragraaf 1.1.2 behandeld.

In paragraaf 1.2 wordt besproken welke rol ideologie (religie) en groepsidentiteit in de adolescentiefase spelen bij de vorming van identiteit. Omdat de jongeren die aan dit scriptieonderzoek hebben deelgenomen deel uitmaken van de mormoonse gemeenschap wordt in de laatste paragraaf van dit hoofdstuk ingegaan op hun religieuze achtergrond. In deze paragraaf wordt een thematische lijst met categorieën gepresenteerd waarmee de bindingen die jongeren aangaan samen kunnen hangen.

1.1: Eriksons identiteitstheorie

Vanaf de jaren vijftig van de vorige eeuw bracht psychoanalyticus Erik H. Erikson enkele zeer invloedrijke werken uit over de identiteitsontwikkeling van een mens. Deze theoretische werken zijn vervolgens als uitgangspunt voor diverse onderzoeken naar

identiteitsontwikkeling gaan gelden en ook hedendaagse wetenschappers die onderzoek naar identiteitsontwikkeling doen – zoals McAdams, Bertram-Troost e.a., Ketner en Bell – maken nog steeds gebruik van de theoretische basis die Erikson legde. Een belangrijk idee dat het fundament van Eriksons identiteitstheorie vormt, is het principe van epigenetische ontwikkeling. Tijdens de gezonde groei van een foetus ontwikkelen de organen en ledermaten zich in een bepaalde volgorde. De ontwikkeling van het ene bouwt voort op de reeds voltooide ontwikkeling van het andere. Na de geboorte gaat deze ontwikkeling volgens Erikson door, maar heeft het kind terwijl het groeit en steeds weer andere mogelijkheden ontwikkelt ook te maken met zijn sociale omgeving die invloed uitoefent op de ontwikkeling van zijn persoonlijkheid:

Personality, therefore, can be said to develop according to steps predetermined in the human organism's readiness to be driven toward, to be aware of, and to interact with a widening radius of significant individuals and institutions. (Erikson, 1968, 93)

De groei van een mens gaat dus na zijn geboorte aldus Erikson in bepaalde stappen verder. Op basis van dit idee ontwikkelde hij een levensloopmodel waarin de ontwikkeling van een mens aan de hand van verschillende fasen wordt weergegeven. Elke fase kent zijn eigen uitdagingen om mee om te leren gaan en als er eenmaal een manier gevonden is om met die uitdaging om te gaan dan kan de uitdaging in de volgende fase beter worden aangegaan. Het is echter niet zo dat een eenmaal overwonnen uitdaging – door Erikson een *crisis* genoemd – nooit meer als uitdaging in het leven terugkomt, maar een eenmaal aangeleerde strategie om met een uitdaging om te gaan staat een individu in iedere volgende fase van zijn leven ter beschikking. Het levensloopmodel van Erikson is op de volgende bladzijde weergegeven (Erikson, 1950, 234). Op de verticale as zijn de verschillende levensstadia te zien, die overigens samenhangen met Freuds libidineuze fases, en diagonaal zijn de ontwikkelingsstadia van de ego-identiteit (met de crisis per fase) weergegeven. De fase van de vroege schooltijd (fase 4) wordt door Erikson bijvoorbeeld omschreven als een fase waarin het kind zich leert voorbereiden op een taak als ouder en kostwinner door te leren hoe erkenning te krijgen voor de dingen die hij reproduceert of creëert (*industry*). Als het kind gaat twifelen over zijn vermogens dan leidt dit tot een gevoel van minderwaardigheid (*inferiority*) en dit kan zijn ontwikkelingsmogelijkheden beperken (Erikson, 1950, 226-7).

ORAL SENSORY	TRUST VS. MISTRUST						
MUSCULAR- ANAL		AUTONOMY VS. SHAME, DOUBT					
LOCOMOTOR- GENITAL			INITIATIVE VS. GUILT				
LATENCY				INDUSTRY VS. INFERIORITY			
PUBERTY AND ADOLESCENCE					IDENTITY VS. ROLE DIFFUSION		
YOUNG ADULTHOOD						INTIMACY VS. ISOLATION	
ADULTHOOD							GENERATIVITY VS. STAGNATION
MATURITY							INTEGRITY VS. DISGUST, DESPAIR

Bij de vijfde fase, de adolescentiefase, staat het individu voor de uitdaging een samenhangend gevoel van identiteit te ontwikkelen met als gevaar dat hij verzeild raakt in een staat van rollenverwarring. Deze fase, die verderop in deze paragraaf in meer detail besproken wordt, staat in het model van Erikson dus centraal als het gaat om de vorming van identiteit: "Adolescence is the age of the final establishment of a dominant positive ego identity. It is then that a future within reach becomes part of the conscious life plan. (Erikson, 1950, 265)" Volgens Zock (2000, 24) beschrijft Erikson identiteit als een innerlijke beleving van het individu, maar ziet hij de vorming van identiteit als een sociaal proces. In interactie met anderen, eerst de ouders en later de maatschappij, wordt de eigen identiteit gevormd. Erikson omschrijft het verschil tussen persoonlijke identiteit en de hiervoor reeds genoemde ego-identiteit als volgt:

The conscious feeling of having a personal identity is based on two simultaneous observations: the perception of the selfsameness and continuity of one's existence in time and space and the perception of the fact that others recognize one's sameness and continuity. What I have called ego identity, however, concerns more than the mere fact of existence; it is, as it were, the ego quality of this

existence. Ego identity then, in its subjective aspect, is the awareness of the fact that there is a selfsameness and continuity to the ego's synthesizing methods, the style of one's individuality, and that this style coincides with the sameness and continuity of one's meaning for significant others in the immediate community. (Erikson, 1968, 50)

Bij ego-identiteit gaat het dus niet enkel om het gevoel van een individu zichzelf te zijn en te blijven door de tijd heen, maar speelt daarbij het gevoel erkend te worden door anderen uit zijn gemeenschap een belangrijke rol. Het gaat hierbij om de erkenning van iemands individualiteit en de manier waarop hij verworvenheden (aangeleerde rollen, idealen en waarden bijvoorbeeld) uit eerdere levensfasen samenbrengt (Soenens & Luyckx, 2003, 123). Erikson wijst erop dat wanneer we spreken over de behoefte van het individu om erkend te worden door de gemeenschap waarvan hij deel uitmaakt, dat dit niet slechts gaat over erkenning voor hetgeen hij tot dusver bereikt heeft:

For it is of great relevance to the young individual's identity formation that he be responded to and be given function and status as a person whose gradual growth and transformation make sense to those who begin to make sense to him. (Erikson, 1968, 156)

Kijkend naar het levensloopmodel van Erikson kan het ontwikkelen van een gevoel van identiteit volgens Marcia (1994, 68) gezien worden als een ontwikkelingsdoel (*achievement*) dat tijdens de adolescentiefase tot bloei komt, omdat de omstandigheden hiervoor tijdens de puberteit en jongvolwassen periode ideaal zijn. Op dit moment in het leven van een individu komen de fysieke, cognitieve en seksueel-psychologische veranderingen samen met de juiste sociale condities:

Not until adolescence does the individual develop the prerequisites in physiological growth, mental maturation, and social responsibility to experience and pass through the crisis of identity. We may, in fact, speak of the identity crisis as the psychosocial aspect of adolescencing. Nor could this stage be passed without identity having found a form which will decisively determine later life. (Erikson, 1968, 91)

De adolescentiefase is volgens Marcia (1996, 13-4) een zeer belangrijke ontwikkelingsfase in de levensloop, omdat het aan de ene kant de kindertijd afsluit en daarnaast voorbereidt op het volwassen leven. Tijdens deze fase kunnen nog niet overwonnen crises uit de kindertijd opgelost worden om daarna de focus te leggen op de te vervullen taken en rollen van de

nabije toekomst. Een tweede reden waarom de adolescentiefase belangrijk is, heeft te maken met het feit dat de tot ontwikkeling gekomen identiteit gevolgen heeft voor de crises in alle volgende fasen van het levensloopmodel:

Although there is more to Intimacy, Generativity, and Integrity than Identity alone, certainly one's identity as an intimate partner, parent or mentor, and societal elder constitutes an important aspect of the resolution of those stages. (Marcia, 1996, 16)

Soenens & Luyckx (2003, 123) noemen de adolescentiefase in navolging van Erikson "de ideale voedingsbodem" voor het ontwikkelen van de identiteit. Belangrijke personen in het leven van de jongere fungeren "als een spiegel die informatie terugkaatst naar de explorerende adolescent", die op basis van de reactie van deze personen "bepaalde sociale rollen en aspecten van een mogelijke levensvisie" selecteert.

Om van deze "voedingsbodem" optimaal gebruik te kunnen maken is er volgens Erikson een psychosociaal moratorium nodig. Dat is een periode waarin de adolescent – met name in westerse samenlevingen – een bepaalde ruimte krijgt om zijn eigen plaats in de samenleving te leren kennen. Erikson omschrijft dit als volgt:

Societies offer, as individuals require, more or less sanctioned intermediary periods between childhood and adulthood, often characterized by a combination of prolonged immaturity and provoked precocity. [...] This period can be viewed as a *psychosocial moratorium* during which the young adult through free role experimentation may find a niche in some section of his society, a niche which is firmly defined and yet seems to be uniquely made for him. (Erikson, 1968, 155-6)

Tijdens dit moratorium moet de adolescent zijn identiteitscrisis tot een goed einde proberen te brengen. Als dit lukt dan heeft het individu een gevoel van identiteit ontwikkeld en is hij klaar voor de uitdagingen (*crises*) in de volgende levensfasen. De uitkomst van de crisis kan echter ook omslaan naar een staat van verwarring waarbij de adolescent niet in staat is om zich aan een bepaalde manier van leven te committeren. Erikson noemt deze verwarring *role diffusion* (1950) of *identity confusion* (1968):

It is primarily the inability to settle on an occupational identity which disturbs young people. To keep themselves together they temporarily overidentify, to the point of apparent complete loss of identity, with the heroes of cliques and crowds. (Erikson, 1950, 228)

Erikson voegt hieraan toe dat deze staat van verwarring en overidentificatie met bepaalde personen en groepen kan leiden tot intolerant gedrag ten opzichte van anderen om zichzelf te beschermen tegen het gevoel de eigen identiteit geheel te verliezen (Erikson, 1968, 132). In de volgende paragraaf wordt het identiteitsstatusmodel van Marcia, dat gebaseerd is op Eriksons theorie, besproken.

1.1.1: Marcia's identiteitsstatusmodel

Marcia (1980, 161) heeft kritiek op de volgens hem te eenvoudig voorgestelde tweedeling tussen jongeren die een gevoel van identiteit hebben ontwikkeld en hen bij wie dat niet gelukt is. Hij ontwierp vervolgens een model dat gebaseerd is op de identiteitstheorie van Erikson waarbij niet alleen gekeken wordt naar of adolescenten zich kunnen committeren (binden) aan een bepaalde levensstijl, maar waarbij ook gelet wordt op of er betekenisvolle alternatieven met elkaar vergeleken zijn voordat die bindingen zijn aangegaan. Aanvankelijk wordt er door Marcia (1966, 551) gesproken over *crises* en *commitment*, later (bijvoorbeeld: Marcia, 1994, 73) gaat het om *exploration* en *commitment*. Exploratie wordt omschreven als de mate waarin een individu oprecht gekeken heeft naar en geëxperimenteerd heeft met alternatieve keuzes en overtuigingen. Een binding is volgens Marcia de keuze die een individu maakt uit vele mogelijkheden met betrekking tot een bepaald domein. Aanvankelijk richtte het onderzoek van Marcia zich slechts op twee domeinen: werk en ideologie (politieke en religieuze visie).

De deelnemers aan Marcia's onderzoek werden na het deelnemen aan een identiteitsinterview en het invullen van een vragenlijst in zogenaamde identiteitsstatussen ingedeeld op basis van het wel of niet aanwezig zijn van een sterke binding met betrekking tot een domein en de mate van exploratie die met deze binding gepaard is gegaan. Ketner, die onderzoek deed op basis van een op het model van Marcia gebaseerde methode, omschrijft de vier door Marcia onderscheiden identiteitsstatussen in haar proefschrift als volgt (Ketner, 2008, 12):

Diffusion: Adolescenten in deze categorie hebben al dan niet exploratie aan de dag gelegd, maar duidelijke bindingen ontbreken in elk geval (nog). Interviews met adolescenten in deze status zijn vaak kort en ze hebben niet zoveel te vertellen over de verschillende onderwerpen.

Foreclosure: Deze status wordt toegekend aan adolescenten die nauwelijks exploratiegedrag vertonen of hebben vertoond, maar wel sterke bindingen hebben. Deze bindingen hebben ze vaak ongewijzigd overgenomen van hun ouders, zo blijkt uit de interviews.

Moratorium: De bindingen van adolescenten in deze categorie zijn nog niet eenduidig, maar er is wel sprake van exploratie van verschillende alternatieven. In het interview komt de zoektocht sterk aan de orde: de adolescent discussieert over meerdere alternatieven.

Achievement: Er is door adolescenten in deze status duidelijk geëxploreerd met alternatieve mogelijkheden, terwijl ook de uiteindelijke binding sterk en eenduidig is. In het interview kunnen deze adolescenten helder uitleggen hoe zij tot hun eigen standpunt gekomen zijn.

In zijn artikel reflecteert Marcia op een zwak punt van zijn identiteitsstatusmodel door op te merken:

Both Erikson's work and the identity status research began with a theoretical model applicable to men and then extended that model to women. The results are that both Erikson's theory and the identity status approach work only more or less, when applied to women. (Marcia, 1980, 178)

Als aanvulling hierop merkt Bosma op dat de aanpak van Marcia naast deze *sex bias* ook tekortschiet door een *age bias*. De aanvankelijk onderzochte domeinen werk en ideologie hebben volgens hem namelijk veel meer betekenis voor de oudere adolescent of jongvolwassene dan voor jongere adolescenten. Bosma merkt bovendien op dat het identiteitsstatusmodel niet echt iets kan zeggen over de ontwikkeling van identiteit, maar meer een momentopname is. Dit is volgens hem op de eerste plaats het geval, omdat er tijdens de adolescentiefase meerdere crises plaats kunnen vinden. Op verschillende momenten tijdens deze fase kan de jongere exploreren en bindingen aangaan, maar het

model van Marcia toetst slechts een moment. Ten tweede kan het indelen van in ontwikkeling zijnde individuen tot problemen leiden. Enkele eerder geteste adolescenten die hoorden bij de *achievement* status bleken bij een vervolgonderzoek juist te horen bij *foreclosure*, maar in dit model kan het immers niet zo zijn dat een status met exploratie gevolgd wordt door een status zonder exploratie. Een laatste argument is dat alle statussen behalve *diffusion* duidelijk aan te merken zijn als het resultaat van een ontwikkelingsproces (zowel *achievement* als *foreclosure*) of – in het geval van *moratorium* – als een onderdeel van het ontwikkelingsproces (Bosma, 1985, 7-8). Bosma ontwikkelde daarom zijn eigen onderzoeksmethode die werkt met de elementen exploratie en binding uit het model van Marcia. Bosma's methode wordt in hoofdstuk 2 van deze scriptie besproken. In de volgende paragraaf wordt McAdams' levensverhalenmodel toegelicht.

1.1.2: McAdams' levensverhalenmodel

Net als Marcia neemt McAdams Eriksons identiteitstheorie als uitgangspunt voor zijn eigen model. Het levensverhalenmodel valt onder te brengen bij narratief onderzoek waarbij het optekenen en analyseren van narratieven, in dit geval levensverhalen, centraal staat. Zijn model biedt een andere kijk op hoe identiteit onderzocht kan worden en vormt voor deze scriptie een goede aanvulling op het gebruik van de methode die op Marcia's model is gebaseerd. Hierop wordt in hoofdstuk 2 nader ingegaan.

McAdams ziet de mens als een verhalenverteller, die door middel van het construeren van zijn levensverhaal zin en betekenis geeft aan bijvoorbeeld taken die hij vervult, dingen die hij meemaakt en personen die belangrijk voor hem zijn. Volgens McAdams neemt identiteit zelfs de vorm van een verhaal aan met bijhorende setting, scènes, personen, plot en een thema (McAdams, 2001, 101). In navolging van Erikson erkent McAdams dat de adolescentiefase een bijzondere plaats inneemt als het gaat om identiteitsontwikkeling, omdat op dat moment ook de cognitieve capaciteiten van een individu zich voldoende ontwikkeld hebben om te werken aan een persoonlijk gevoel van identiteit door middel van de constructie van een levensverhaal:

[I] argued that formal operational thinking in adolescence helps to supply the cognitive wherewithal for identity exploration. [...] The idea that one's life, as complex and dynamic as it increasingly appears to

be, might be integrated into a meaningful and purposeful whole may represent, therefore, an especially appealing possibility to the self-reflective emerging adult. In [my] view, the emerging adult begins to work on such an integration by putting his or her life together into a culturally meaningful story. (McAdams, 2001, 103)

Hoewel McAdams (2001, 106) van mening is dat er pas in de (late) adolescentiefase aan de psychosociale en cognitieve voorwaarden om een volledig levensverhaal te kunnen creëren voldaan wordt, worden de voorbereidingen daarvoor al het hele leven lang getroffen. Verhaalelementen die zijn opgedaan tijdens de kindertijd kunnen van invloed zijn op voorstellingen en thema's in het levensverhaal van de volwassene:

Throughout our preschool years, we are unwittingly busy collecting and stockpiling images. By the time we reach young adulthood, we have accumulated a veritable treasure trove of personalized symbols and fantasized objects. As adults, we draw creatively upon the imagery in fashioning our personal myths. (McAdams, 1993, 55)

Tijdens het psychosociaal moratorium experimenteren jongeren met verschillende verstandhoudingen ten opzichte van bijvoorbeeld geloof, seksualiteit en levensstijl. Zij proberen op diverse manieren betekenis te verlenen aan hun kindertijd, positie ten opzichte van hun ouders en religieuze achtergrond. Door actief te exploreren komen jongeren erachter welke bouwstenen voor het creëren van een eigen identiteit (levensverhaal) er in hun omgeving voorhanden zijn. Onder bouwstenen kunnen bijvoorbeeld opleidingsmogelijkheden, sociale netwerken en levensstijlen worden verstaan. De bereikbaarheid van de bouwstenen en de mogelijkheid om deze te benutten, kunnen onder andere afhangen van de sociaaleconomische achtergrond en het geslacht van de jongere. We kunnen als mens in ieder geval nooit boven onze bouwstenen uitstijgen (McAdams, 1993, 92).

De adolescentiefase is het eerste moment waarop serieus nagedacht wordt over iemands plaats in het leven. De adolescent die wil weten wie hij is, gaat zich bezighouden met ideologische vragen. In interactie met anderen vindt het individu uiteindelijk antwoorden die de ideologische "setting" en context vormen voor het te ontwikkelen levensverhaal (McAdams, 1993, 81, 84):

In order to know who I am, I must first decide what I believe to be true and good, false and evil about the world in which I live. To understand myself fully, I must come to believe that the universe works in a certain way, and that certain things about the world, about society, about God, about the ultimate reality of life, are true. Identity is built upon ideology. (McAdams, 1993, 81)

Na de exploratie tijdens het moratorium dienen volwassen bindingen aangegaan te worden, maar er bestaat vaak een spanning tussen het vervullen van de eigen wensen en de eisen die de samenleving stelt. Een individu moet dus een weg vinden tussen het verwerpen van alles wat de samenleving te bieden heeft en het volzaam aannemen van wat aangeboden wordt, zodat er een eigen plaats kan worden ingenomen binnen die samenleving (McAdams, 1993, 94).

Bij het vormgeven van een levensverhaal zijn met name sleutelgebeurtenissen erg belangrijk. Een dergelijke gebeurtenis geeft bijvoorbeeld een punt in iemands leven aan dat het individu achteraf aanmerkt als een belangrijke verandering. Door deze sleutelgebeurtenissen – zoals een vroegste herinnering, een andere belangrijke herinnering of een dieptepunt in iemands leven (McAdams, 1993, 258-9) – heen, resoneren volgens McAdams belangrijke thema's van verlangen naar macht (*agency*) en liefde (*communion*) die betrekking hebben op de identiteit van een individu. Wanneer iemands levensverhaal wordt opgetekend en geanalyseerd bieden sleutelgebeurtenissen hier zicht op:

Therefore, narrative accounts of nuclear episodes are windows into the organization of human desire. Agentic needs for power and achievement and communal needs for love and intimacy are expressed clearly in many accounts of life-story high points, low points, and turning points. (McAdams, 1993, 297)

McAdams (1993, 298-9) beschrijft dat een narratief over een sleutelgebeurtenis ook kan samengaan met het introduceren van een bepaald personage (*imago*). Als een individu veel behoefte aan macht heeft kan dit ertoe leiden dat het in het narratief opgevoerde personage een rol inneemt als strijder. In hetgeen beschreven wordt lijkt het erop of de persoon aan een strijd deelneemt om een vijand te verslaan. De woordkeuze kan hier zelfs mee samenhangen, zoals tactiek, missie en winnaar. Het individu dat het *imago* van de strijder gebruikt kan daarnaast – wanneer gesproken wordt over een andere sleutelgebeurtenis bijvoorbeeld – vele andere personages opvoeren, zoals de verzorger, de

overlevende of de minnaar. De strijder is slechts een van de vele mogelijke centrale personages in het levensverhaal (McAdams, 1993, 13).

Filosoof David M. Bell heeft drie bezwaren tegen de theorie van McAdams. Het eerste punt van kritiek heeft te maken met de nadruk die McAdams legt op de existentiële zoektocht die ondernomen wordt om door middel van een levensverhaal zin en betekenis te kunnen geven aan het leven. Volgens Bell is het niet zo dat ieder individu zich in dezelfde mate druk maakt over het bestaan en de zoektocht naar identiteit. Dit speelt bijvoorbeeld een grotere rol bij mensen uit de westerse wereld dan in gebieden waar meer traditionele vormen van leven de overhand hebben. Daarnaast komt dit idee bij McAdams volgens hem vooral voort uit zijn verbondenheid met de academische wereld. Vooral academici op het gebied van filosofie, existentiële psychologie en religiewetenschap houden zich met existentiële vraagstukken bezig (Bell, 2009, 83).

Als tweede heeft Bell bezwaar tegen het feit dat McAdams identiteit ziet als het verhaal dat expliciet verteld wordt. Impliciete eigenschappen waarvan een individu zich dus niet of minder bewust is, evenals bijvoorbeeld tijd- en plaatsgebonden waarden en motieven, krijgen van McAdams geen of weinig aandacht als het over identiteit gaat. Volgens Bell is het verstandig om bij het bestuderen van identiteit een zo ruim mogelijk perspectief te kiezen:

As a conceptual field for researchers, it seems best to include all the components that construct one's identity when referring to the term. A wider perspective of identity would include the neuropsychology of the brain, the interactive working of the brain with other people to form autobiographical memory, the typically unconscious psychological traits and developmental needs/experiences of a person that influence the self, the typically unconscious influences of the sociocultural world, and finally, the organized life story that is shared with and formed by others. (Bell, 2009, 84)

Ten slotte wijst Bell (2009, 85) erop dat McAdams er te veel van uitgaat dat het bij de identiteit van mensen gaat over slechts één samenhangend levensverhaal. Hoewel Bell het in navolging van McAdams wenselijk vindt dat mensen zichzelf kunnen zien als vertellers van slechts een verhaal, blijkt uit de praktijk dat er verschillen in het verhaal ontstaan al naar gelang de sociale situatie verschilt. Alternatieve verhaalelementen ontwikkelen zich misschien niet, maar kunnen afhankelijk van de sociale omgeving op de voor- of achtergrond komen:

I agree with McAdams that a person should be able to form and work from one identity, but I add that this identity is often an inner identity that is subconscious to the person, strongly influenced by social approval factors when expressed, and often expressed in different forms to different people with or without personal awareness of these differences. The strength of McAdams's work lies in his demonstration that the life story best functions when it is perceived to be one story. Individuals who are aware of different social selves (different life stories) may become distressed and enter an identity crisis. Further, McAdams shows how the person constructs the psychosocial story. (Bell, 2009, 86)

Volgens Bell (2009, 86-7) overschat McAdams echter de onveranderlijkheid van het geconstrueerde levensverhaal en gaat hij er onterecht van uit dat de samenhang en inhoud ervan niet veranderen door de interactie tussen interviewer en geïnterviewde. Dit standpunt van McAdams gaat voorbij aan het feit dat het interview een gecreëerde sociale situatie is waarbij de geïnterviewde vooraf hoort wat het onderwerp van gesprek is – zodat er dus al een innerlijke voorbereiding op het gesprek kan plaatsvinden – en waarbij de geïnterviewde wellicht op een bepaalde manier wil overkomen – bijvoorbeeld slim, omdat van de interviewer gedacht wordt dat hij ook slim is.

De door Bell genoemde punten van kritiek hebben als zodanig echter geen invloed op dit scriptieonderzoek, omdat het volgen van (een deel van) het model van McAdams toch zicht kan geven op een gedeelte van de identiteit van een individu. Hoewel er meer factoren mee kunnen spelen die van invloed zijn op de identiteit wordt de nadruk bij dit scriptieonderzoek gelegd op wat mormoonse jongeren zelf vertellen over hun leven (als mormoon) op dat moment en in interactie met deze onderzoeker. Het gebruik van enkele interviewvragen die op McAdams' model gebaseerd zijn, wordt in hoofdstuk 2 van deze scriptie verantwoord. In de volgende paragraaf wordt ingegaan op de rol die ideologie en groepsidentiteit spelen bij de vorming van de (religieuze) identiteit van mormoonse jongeren.

1.2: Ideologie, groepsidentiteit en religieuze identiteit van mormoonse jongeren

In deze paragraaf wordt de rol die ideologie en groepsidentiteit spelen bij de vorming van een identiteit besproken. Zoals in paragraaf 1.1 reeds is opgemerkt, stelt Erikson dat erkenning door de sociale omgeving erg belangrijk is voor de ontwikkeling van de identiteit van een individu. Het individu en de sociale omgeving staan met elkaar in verbinding en

hebben invloed op elkaar. In tegenstelling tot Erikson, richt Freud zich met het concept *superego* op de afwijzing van bepaald gedrag door de directe sociale omgeving van het individu, zodat het *ego* zich daaraan moet onderwerpen. Het individu zal gaan zoeken naar een voorbeeld waaraan hij zich kan spiegelen en als het hem lukt zich hiermee te meten dan distilleert hij hier een soort gevoel van zelfvertrouwen uit (Erikson, 1946, 360). Volgens Erikson is er echter veel meer sprake van dat de sociale omgeving het jonge individu probeert te verleiden een bepaalde levensstijl aan te nemen:

Instead of emphasizing what social organization denies the child, we wish to clarify what it may first grant to the infant, as it keeps him alive and as, in administering to his needs in a specific way, it seduces him to its particular life style. (Erikson, 1946, 360)

Zock (2000, 24) geeft hierover aan dat een individu een “ik” wordt door onderdeel uit te maken van een “wij”. Er zijn groepen waarmee het individu zich verbonden voelt (“*in-group*”), bijvoorbeeld op basis van de familieband, taal of religieuze achtergrond. Maar dat betekent ook dat er personen en groepen zijn met wie het individu zich niet of minder goed kan identificeren (“*out-group*”). Elke groep wordt volgens Erikson gekenmerkt door een ideologie die de basis vormt voor de groepsidentiteit. Een ideologie is volgens Zock (2000, 24) “een geheel van waarden, normen, idealen en voorstellingen over mens, wereld en het transcendent”, die “niet altijd expliciet geformuleerd” is.

De mormoonse jongeren die hebben deelgenomen aan dit scriptieonderzoek hebben alle drie van huis uit het geloof op een of andere manier meegekregen. Door deel uit te maken van een mormoons gezin dat naar de kerk gaat, aan schriftstudie doet en waar op een bepaalde manier over het leven gesproken wordt, hebben deze jongeren geleerd wat in hun sociale omgeving belangrijk en waar is. Uiteraard zijn er buiten het gezin ook andere groepen die van invloed kunnen zijn op de zienswijze en manier van leven van deze jongeren, maar omdat de jongeren die aan dit scriptieonderzoek hebben deelgenomen zijn geselecteerd tijdens kerkelijke activiteiten is het zeer aannemelijk dat de ideologie van de kerk in meer of mindere mate van invloed is op hun leven en gevoel van identiteit. De manier van leven die aangemoedigd wordt binnen een groep, zoals de mormoonse gemeenschap, wordt volgens Erikson via de ideologie aan de volgende generatie

doorgegeven, die daarvan tijdens de adolescentiefase zowel dingen overneemt als vernieuwt:

For it is through their ideology that social systems enter into the fiber of the next generation and attempt to absorb into their lifeblood the rejuvenative power of youth. Adolescence is thus a vital regenerator in the process of social evolution, for youth can offer its loyalties and energies both to the conservation of that which continues to feel true and to the revolutionary correction of that which has lost its regenerative significance. (Erikson, 1968, 134)

Jongeren gaan zich tijdens de adolescentiefase opnieuw oriënteren en gaan op zoek naar wie ze zijn en wat hun plaats in de wereld kan zijn. Volgens Erikson spelen juist in deze fase vraagstukken met betrekking tot ideologie een belangrijk rol, al geldt dat wellicht niet voor iedereen in dezelfde mate:

The adolescent mind becomes a more explicitly ideological one, by which we mean one searching for some inspiring unification of tradition or anticipated techniques, ideas, and ideals. And, indeed, it is the ideological potential of a society which speaks most clearly to the adolescent who is so eager to be affirmed by peers, to be confirmed by teachers, and to be inspired by worth-while ways of life. (Erikson, 1968, 130)

In het bovenstaande citaat komt ook het sociale aspect van ideologie weer aan bod. Religieuze identiteitsontwikkeling is dan ook “een psychosociaal proces [...], dat bemiddeld wordt door een bepaalde groep” (Zock, 2000, 30). Een mormoonse jongere is verbonden met de internationale Kerk van Jezus Christus, die een specifieke geschiedenis kent en gebruikmaakt van eigen symboliek en (beeld)taal, maar daarnaast een groep vormt “die gezamenlijke sociale, politieke en economische belangen heeft” (Zock, 2000, 30). Religie kan vanwege haar sociale karakter zeer goed bijdragen aan de ontwikkeling van identiteit, maar kan ook voor spanningen zorgen als de religieuze ideologie en de ideologie van de samenleving strijdig met elkaar zijn. Een voorbeeld hiervan met betrekking tot de Kerk van Jezus Christus is het rechtsgeldig verklaren van het homohuwelijk in Amerika. In een officiële verklaring van 9 juli 2015 (Nederlandse vertaling) geeft de kerkleiding haar reactie hierop:

‘De Kerk van Jezus Christus van de Heiligen der Laatste Dagen erkent dat het homohuwelijk door de uitspraak van het hoogerechtshof van vandaag nu in de Verenigde Staten rechtsgeldig is. De uitspraak

van het gerechtshof wijzigt de leer van de Heer niet dat het huwelijk een door God ingestelde verbintenis tussen een man en een vrouw is. Hoewel de kerk andersdenkenden respecteert, zal zij het huwelijk tussen een man en een vrouw als een kernpunt van haar leer en gebruiken blijven onderwijzen en propageren.' (<http://www.nieuws-mormonen.nl/officiële-verklaring-26-juni-2015->)

Hoewel religie dus enerzijds vanwege het sociale karakter in de maatschappij tot ideologische botsingen kan leiden, kan religie anderzijds zeer goed in staat zijn om verschillen tussen groepsleden onderling te overbruggen. Zock (2000, 32) geeft op basis van Kemper (1996) een viertal argumenten met betrekking tot de reden waarom religie een goede *etnische marker* is. Voor deze scriptie zijn deze argumenten toegepast op de reden waarom religie zeer geschikt is om “de sociale cohesie van de groep te bevorderen” (Zock, 2000, 32) zonder in te gaan op de samenhang tussen etnische en religieuze identiteit.

Religie is in de eerste plaats geschikt om de sociale cohesie te bevorderen omdat religie grootschalig is en grenzen van landen en taalbarrières overstijgt om zodoende gelovigen die zich op verschillende plaatsen bevinden of een verschillende afkomst hebben met elkaar te verbinden. De Kerk van Jezus Christus van de Heiligen der Laatste Dagen is een kerk die oorspronkelijk uit Amerika (Utah) komt. De kerk is inmiddels overal ter wereld te vinden en er zijn tempels en kerkgebouwen opgericht in diverse plaatsen. Tijdens een bezoek aan een mormoonse kerk valt het internationale karakter van de kerk vooral op door te kijken naar de zendelingen. Dit zijn jongvolwassen mannen en vrouwen die gedurende een ruime periode (anderhalf tot twee jaar) evangelisatiewerk verrichten in een ander gebied – vaak zelfs in een ander land – dan waar zij vandaan komen. De tweede reden waarom religie de sociale cohesie bevordert, heeft te maken met het feit dat een religieuze ideologie te maken heeft met alle aspecten van het leven, zodat mensen psychisch en sociaal met elkaar verbonden worden. Hierbij kan gedacht worden aan het samen verzorgen van een uitvaart bijvoorbeeld. Op de derde plaats “biedt religie een exclusieve en positieve groepsidentiteit. De groep wordt immers gedefinieerd in relatie tot een hogere, machtige werkelijkheid” (Zock, 2000, 32). Met betrekking tot de mormonen kan hier opgemerkt worden dat leden van de kerk het idee hebben deel uit te maken van Gods plan, waarin een ieder zijn rol te vervullen heeft. Als laatste kan genoemd worden dat religie door middel van de vele verhalen en mythen een narratief karakter heeft. De cohesie binnen de Kerk van Jezus Christus wordt bevorderd vanwege het feit dat diverse geschriften die gebruikt worden

bepaalde dingen voorschrijven of afkeuren voor iedere gelovige. De levende profeet van deze gemeenschap kan door een goddelijke ingeving interpretaties van dergelijke verhalen actualiseren. Een openbaring van zijn hand vormt een nieuw (of aangepast) verhaal dat weer als leidraad voor het leven genomen kan worden.

In deze paragraaf is besproken dat religie gezien kan worden als drager van een gezamenlijke ideologie, die kan leiden tot een gezamenlijke religieuze identiteit. Deze religieuze identiteit kan de saamhorigheid binnen een groep versterken en bijdragen aan het ontwikkelen van een gevoel van identiteit voor individuen die deel uitmaken van deze religieuze gemeenschap. In de volgende paragraaf wordt ingegaan op welke normen en waarden er binnen de Kerk van Jezus Christus van de Heiligen der Laatste Dagen speciaal gericht op jongeren tussen de 12 en 18 jaar onderwezen worden.

1.3: Door de kerk voorgeschreven normen voor jongeren

In deze paragraaf worden normen die de Kerk van Jezus Christus van de Heiligen der Laatste Dagen jongeren van 12 tot 18 jaar voorschrijft gepresenteerd, zodat een goed beeld kan ontstaan van de mogelijke religieuze achtergrond van de jongeren die deel hebben genomen aan dit scriptieonderzoek. De jongeren in deze leeftijdsgroep worden door de kerk jongemannen en jongevrouwen genoemd (aaneen geschreven). Tijdens interviews spreken jongeren soms over zaken waarvan niet direct duidelijk wordt of ze met hun religieuze achtergrond te maken hebben of niet. Zij gaan bijvoorbeeld bindingen aan zoals: "Ik scheld niet of zo weinig mogelijk." Door te kijken naar wat de kerk hierover voorschrijft, kan een dergelijke binding toch aangemerkt worden als een binding die is aangegaan vanuit de religieuze achtergrond. Hetzelfde kan gelden voor spanningen die jongeren ervaren, maar waarbij zij niet expliciet een binding aangeven.

De in deze paragraaf gepresenteerde onderwerpen en citaten zijn afkomstig uit het boekje *Voor de kracht van onze jeugd* (via de app 'Gospel Library' (LDS)) en worden ook in de lesboeken voor jongemannen en jongevrouwen behandeld. De kerk heeft deze werken laten vertalen, uitgegeven en verspreid. Het is dus een veilige aanname te stellen dat de kerk de hier besproken onderwerpen belangrijk vindt voor de vorming van de jongeren. In de inleiding van dit boekje spreken de leden van het Eerste Presidium (kerkleiding die zetelt in Salt Lake City, Utah, Verenigde Staten) de jongeren als volgt toe:

Jullie zijn op aarde in een tijd die je grote mogelijkheden biedt, maar die je ook voor grote problemen stelt. De normen in dit boekje vormen een leidraad bij de belangrijke keuzes die je nu maakt en die je nog zult maken. We beloven je dat je de invloed van de Heilige Geest zult voelen, dat je geloof en getuigenis zullen groeien, en dat je je gelukkiger zult voelen als je je houdt aan deze normen [...]. Houd bij alles wat je doet de tempel in gedachten. In de tempel ontvang je de grootste zegeningen van de Heer, waaronder een huwelijk voor tijd en alle eeuwigheid. Als je de normen in dit boekje naleeft, kun je de tempel bezoeken. Daar kun je heilige verordeningen voor je voorouders verrichten. En later kun je daar voor jezelf essentiële verbonden sluiten.

Bij het holistisch lezen van het interviewtranscript zijn uiteindelijk de belangrijkste thema's die uit het interview naar voren kwamen benoemd. De onderwerpen uit dit boekje zijn daarbij in het achterhoofd gehouden, omdat zij gaan over diverse levensterreinen waarmee de mormoonse jongeren te maken kunnen krijgen. De in de interviewtekst gevonden manieren van exploratie, bindingen die zijn aangegaan, spanningen tijdens het dagelijks leven en strategieën om met die spanningen om te gaan, zijn vervolgens met deze onderwerpen vergeleken om te kunnen vaststellen of zij met de religieuze achtergrond van de jongeren verband houden. Uiteraard is het mogelijk dat jongeren andere zaken in verband brengen met hun geloof dan in dit boekje besproken worden of dat sommige onderwerpen voor hen minder of niet relevant zijn. De onderwerpen worden in het vervolg van deze paragraaf zeer beknopt beschreven.

Keuzevrijheid en verantwoording

Mormonen geloven dat God de mens keuzevrijheid heeft gegeven om te kunnen kiezen het goede of slechte te doen, hoewel je de gevolgen van je keuzes niet kunt kiezen: "Zondig gedrag kan tijdelijk werelds plezier opleveren, maar dergelijke keuzes vertragen je ontwikkeling en leiden tot verdriet en ellende. Goede keuzes leiden tot blijvend geluk en het eeuwig leven."

Daten

Daten is volgens mormonen een manier waarop sociale vaardigheden aangeleerd en geoefend kunnen worden, vriendschappen kunnen ontstaan, plezier gemaakt kan worden en uiteindelijk een eeuwige partner gevonden kan worden. Jongeren worden aangemoedigd hoffelijk te zijn en veilige, positieve en goedkope dates te plannen met iemand die 'hogere' normen heeft.

Kleding en uiterlijk

Het lichaam wordt door mormonen als heilig gezien en je dient het op geen enkele manier te ontheiligen. Van mormoonse jongeren wordt verwacht dat zij de normen voor kleding en uiterlijk nooit verlagen. Jongevrouwen die gaatjes in hun oren willen, wordt geadviseerd “slechts één paar bescheiden oorbellen” te dragen. Met name tijdens de avondmaalsdienst dienen jongeren zich gepast (jongens in pak, meisjes in rok/jurk) te kleden.

Opleiding

Door onderwijs kunnen jongeren zich ontwikkelen om meer op het niveau van God te komen. Zij worden aangemoedigd hun verstand en talenten te gebruiken en zich voor te bereiden op taken in de wereld en in de kerk. Een opleiding wordt door mormonen gezien als een manier om zelfredzaam te zijn en mensen die hulp nodig hebben te kunnen helpen. Ook wordt van jongeren gevraagd dat zij seminarie bezoeken en schriftstudie doen.

Amusement en media

De media van tegenwoordig bieden mogelijkheden voor het vinden van informatie en amusement die de ontwikkeling van mormoonse jongeren kan ondersteunen. Er wordt echter ook gewaarschuwd: “Kies de media die je gebruikt zorgvuldig uit, want alles wat je leest, beluistert of bekijkt, heeft invloed op je.” Jongeren wordt gevraagd niet teveel tijd aan media te besteden, omdat het beter is om echt contact met vrienden en familie te hebben.

Gezin

Het gezin is voor mormonen van zeer groot belang, omdat het volgens hen een door God ingestelde samenlevingsvorm is. Om een goed gezin te vormen, wordt er van de jongeren verwacht dat zij behulpzaam zijn en iedere dag liefde tonen voor en rekening houden met hun gezinsleden. Zij worden aangemoedigd niet egoïstisch of onvriendelijk te zijn. Jongeren dienen gehoorzaam te zijn en mee te doen aan gezinsactiviteiten. Jongeren worden al vroeg gevraagd voorbereidingen te treffen op hun taak een “eigen eeuwig gezin te stichten”.

Vrienden en vriendinnen

Het is voor mormonen belangrijk om goede vrienden te hebben, omdat ze “jouw denkwijze en daden [zullen] beïnvloeden, en ze [...] zelfs medebepalend [zijn] voor de persoon die jij

zult worden.” Mormoonse jongeren wordt gevraagd vrienden te kiezen die dezelfde normen en waarden als zijzelf hebben om elkaar tot steun te kunnen zijn.

Dankbaarheid

Mormoonse jongeren wordt gevraagd een dankbare houding aan te nemen ten opzichte van het leven: “Leef in dankbaarheid, dan ben je gelukkiger en tevredener. Als je dankbaar bent, wendt dat je hart tot de Heer en zie je zijn invloed en zegeningen in je leven. Ook in moeilijke tijden is er veel waar je dankbaar voor kunt zijn. Door een dankbare houding krijg je kracht en zegeningen.”

Eerlijkheid en integriteit

Van mormoonse jongeren wordt verwacht dat zij altijd eerlijk zijn. “Als je eerlijk bent, werk je aan een sterk karakter, waardoor je God en anderen van dienst kunt zijn. Dan word je met gemoedsrust en zelfrespect gezegend.” Onder integriteit wordt verstaan dat jongeren altijd de juiste gedachten hebben en de goede dingen doen, “ongeacht de gevolgen” die dit kan hebben.

Taalgebruik

Grof taalgebruik wordt door mormonen als beledigend voor God en medemens gezien. Het wordt jongeren aangeraden om bijvoorbeeld weg te lopen of het onderwerp te veranderen als anderen grove taal bezigen en om niet te roddelen, vulgaire gebaren te maken of schuine moppen te vertellen. Deze taalvoorschriften hebben ook betrekking op online taalgebruik en sms.

Muziek en dans

Muziek kan voor mormoonse jongeren opbouwend zijn, maar kan ook een slechte invloed op hun leven hebben. Het wordt afgeraden te veel naar muziek te luisteren, omdat er tijd moet zijn voor reflectie door naar de “stille, zachte stem” van de Heilige Geest te luisteren. Dansen kan een leuke sociale bezigheid zijn, maar moet netjes en zedelijk zijn. Van jongeren wordt verwacht dat zij alleen plaatsen bezoeken waar “de Geest [...] aanwezig kan zijn”.

Lichamelijke en emotionele gezondheid

Het goed verzorgen van lichaam en geest is voor mormonen van wezenlijk belang om “je goddelijk potentieel als zoon of dochter van God” te kunnen bereiken. Jongeren dienen een gezonde levensstijl te kiezen met goede voeding (geen koffie/thee en genotsmiddelen), voldoende rust en sport. Tevens moet de emotionele gezondheid in orde zijn en bij langdurige neerslachtigheid moet hulp gezocht worden (bij bisschop of ouders).

Bekering

Als je iets gedaan hebt dat zondig is, dan is het volgens de mormoonse leer belangrijk om je zo snel mogelijk te bekeren (afkeren van hetgeen je fout doet) en je voor vergeving te wenden tot God. Zeer ernstige zonden – pornografiegebruik en seksuele overtredingen – dienen met de bisschop besproken te worden. Volgens mormonen drijven sommige jongeren “de spot met de verzoening van de Heiland” door opzettelijk te zondigen met het idee zich later (voor de zending of het tempelbezoek) wel te bekeren.

Zondagsheiliging

Omdat de sabbat volgens mormonen door God is ingesteld, dient deze dag als heilig beschouwd te worden. Op zondagen dienen jongeren de kerkelijke bijeenkomsten bij te wonen, het evangelie te bestuderen en anderen van dienst te zijn. Mormoonse jongeren mogen op zondagen niet winkelen, sporten of vormen van amusement bezoeken.

Dienen

Volgens mormonen kan God mensen als instrument gebruiken om anderen te helpen. Dienen kan in eerste instantie thuis, maar ook in de kerk, op school en in de samenleving. Het bestaat vaak uit kleine, dagelijkse “liefdediensten”. Door mee te doen aan dienstbetoonprojecten en zichzelf soms op te offeren ten gunste van een ander leren mormoonse jongeren om te gaan met gevoelens van zelfzucht.

Seksuele reinheid

Seksualiteit wordt door mormonen gezien als iets dat alleen binnen een huwelijk tussen man en vrouw thuishoort. Het is mormoonse jongeren voorgeschreven dat zij niet hartstochtelijk zoenen of op een andere manier seksuele gevoelens bij elkaar oproepen. Het

wordt aangeraden om overnachtingen en activiteiten die tot 's avonds laat duren of zonder toezicht van ouders plaatsvinden te vermijden.

Tienden en gaven

Mormonen dienen tien procent van hun inkomen aan de kerk te schenken. Ook is het de gewoonte om eens per maand te vasten door twee opeenvolgende maaltijden over te slaan. Het hiermee bespaarde huishoudbudget wordt als vastengave betaald. Mormonen geloven dat je zelfbeheersing toeneemt door te vasten en het leidt tot zegeningen van God.

Werken en zelfredzaamheid

Werken en zelfredzaam zijn wordt door mormonen als eerbaar gezien. Zulke mensen zijn een aanwinst voor zichzelf, hun familie en de maatschappij. Luiheid wordt door de kerkleer strikt veroordeeld en kan door bijvoorbeeld te veel tijd te besteden aan tv-kijken, internetten of gamen, leiden tot ongepast gedrag en relaties die stuklopen.

In geloof voorwaarts gaan

Van mormoonse jongeren wordt gevraagd dat zij iedere dag bidden ('s ochtends en 's avonds) en aan schriftstudie doen om zodoende de leiding van de Heilige Geest te ervaren. Van jongeren wordt bovendien verwacht dat zij zich voorbereiden op tempelverbonden die zij later zullen aangaan. Jongemannen dienen zich ook voor te bereiden op de zendingsperiode van twee jaar die als plicht samenhangt met het priesterschap dat zij dragen. Jongvolwassen vrouwen mógen op zending gaan.

Samenvatting

In dit hoofdstuk zijn de identiteitstheorie van Erikson en daarop gebaseerde theorieën besproken. Deze theorieën vormen de basis voor dit scriptieonderzoek naar identiteit. De begrippen exploratie en binding, die Marcia operationaliseert, staan in de vraagstelling van dit scriptieonderzoek centraal. Dat je ook zicht kunt krijgen op identiteit door naar levensverhalen te kijken, betoogt McAdams. Deze theorie is voor dit scriptieonderzoek van belang omdat zo beter begrepen wordt dat mensen verhalenvertellers zijn, wier levensverhaal zicht biedt op hun identiteit. Door dit narratieve aspect toe te voegen aan dit

scriptieonderzoek wordt een ruimer zicht geboden op iemands identiteit. Het is tevens belangrijk te kijken naar hoe een religieuze ideologie de groepsidentiteit kan kleuren. Zock beschrijft hoe die groepsidentiteit van invloed is op de vorming van een persoonlijke identiteit. De mormoonse geloofsgemeenschap is een groep met een unieke plaats binnen het christendom en zij kenmerkt zich onder andere door enkele strikte normen. Door te letten op de groepsidentiteit kan tevens een beter zicht op iemands identiteit ontstaan en daarom is dit relevant voor dit scriptieonderzoek. Tevens zijn enkele onderwerpen die de kerk belangrijk acht voor de ontwikkeling van haar jeugd besproken, omdat dit een goede achtergrond geeft om het interviewmateriaal binnen een bepaalde context te plaatsen.

Om de onderzoeksgegevens met betrekking tot de identiteit van mormoonse jongeren te vergaren zijn onderzoeksmethoden nodig. De theorie van Marcia staat aan de basis van de ontwikkeling van de GIDS, een meetinstrument om identiteitsontwikkeling inzichtelijk te maken. Deze methode wordt voor een deel gevolgd bij dit scriptieonderzoek. Daarnaast wordt een narratieve manier van onderzoek doen methodologisch uitgewerkt, omdat zodoende zicht kan ontstaan op het levensverhaal dat op zijn beurt weer zicht biedt op de identiteit. In het volgende hoofdstuk worden deze gevolgde onderzoeksmethodieken behandeld.

HOOFDSTUK 2 – Methodologie

Na de theoretische achtergrond van dit scriptieonderzoek gepresenteerd te hebben in het vorige hoofdstuk is het nu tijd om de gebruikte onderzoeksmethoden te verantwoorden. Omdat de identiteit van mormoonse jongeren voor dit scriptieonderzoek centraal staat en hun eigen ervaringen en manieren waarop zij de wereld zien de belangrijkste bron van informatie vormen, is het halfgestructureerde interview als onderzoeksmethode voor het verzamelen van data gekozen. Het gebruikmaken van interviews als basis voor het verkrijgen van onderzoeksgegevens is een vorm van kwalitatief onderzoek doen, waarbij de onderzoeker zich richt op het zicht geven op of een interpretatie geven van de betekenis die mensen, vanuit hun eigen context, aan bepaalde fenomenen geven (Denzin & Lincoln, 2005, 3). Een groot voordeel van het halfgestructureerde interview is dat de interviewer enerzijds een vragenlijst als richtlijn hanteert, om zodoende bepaalde onderwerpen aan bod te laten komen waardoor aansluiting gevonden wordt bij de vragen en hypothesen van het onderzoek en dat hij anderzijds de vrijheid heeft om uitwijdingen en associaties van de informant toe te staan of een zijweg in te slaan, omdat dit interessante details kan opleveren. Emeritus hoogleraar antropologie Bernard geeft aan dat wanneer een informant slechts een keer benaderd wordt voor een interview het halfgestructureerde interview de beste keuze is. Het maken en volgen van een vooraf opgestelde lijst met vragen en/of thema's is belangrijk om betrouwbare data te kunnen verzamelen die later ook vergeleken kan worden met gegevens uit andere interviews die op dezelfde vragenlijst gebaseerd zijn. Bovendien komt de interviewer door gebruik te maken van deze interviewvorm competent en voorbereid over zonder dat de geïnterviewde het idee krijgt dat hij te veel gestuurd wordt (Bernard, 2002, 205).

Het interviewschema dat voor dit scriptieonderzoek gebruikt is, is op pagina 31 enigszins aangepast opgenomen en is volledig te vinden als bijlage II. Voor de totstandkoming van dit interviewschema is aansluiting gezocht bij twee afzonderlijke (kwalitatieve) methoden. In de eerste plaats is er gebruikgemaakt van een reeds veel toegepaste onderzoeksmethode om identiteitsontwikkeling te meten. Marcia heeft het theoretisch gedachtegoed van Erikson geoperationaliseerd in een empirisch model van identiteitsstatussen. Door middel van dit instrument bood Marcia (1966) zicht op de identiteitsontwikkeling aan de hand van de concepten exploratie en binding. Dit gebeurde

zowel kwantitatief als kwalitatief. Het model van Marcia vormde op zijn beurt weer de basis van diverse onderzoeken naar identiteitsontwikkeling, waaronder het promotieonderzoek van Bosma (1985). Hij ontwikkelde een aangepaste versie van het identiteitsinterview van Marcia (Groningen Identity Development Scale (GIDS)) dat beter aansloot op de situatie van Nederlandse jongeren. Voor dit scriptieonderzoek is wat betreft enkele interviewvragen en de concepten binding en exploratie aansluiting gezocht bij de methode van Bosma. Het kwalitatieve deel van de GIDS is ten behoeve van dit scriptieonderzoek echter niet helemaal afgenomen en van de kwantitatieve component is helemaal geen gebruik gemaakt. De verantwoording hiervan is te lezen in paragraaf 2.1.

Omdat de GIDS slechts ten dele gebruikt is en daardoor mogelijk aan diepgang is ingeboet, is er voor het interviewformat van dit scriptieonderzoek daarnaast gebruikgemaakt van een narratieve onderzoeksmethodiek om zodoende extra diepgang te creëren. Een bekende wetenschapper met betrekking tot narratief onderzoek is McAdams, die ook de theorie van Erikson als uitgangspunt voor zijn eigen onderzoek neemt. Het leidende idee is dat mensen verhalenvertellers zijn en dat wat zij vertellen een uiting van hun innerlijke belevingswereld is. Bij deze manier van narratief onderzoek doen wordt een informant uitgenodigd (een deel van) zijn levensverhaal te vertellen. Door de inhoud en de manier waarop de informant zijn verhaal vertelt, geeft hij inzicht in wie hij is: zijn identiteit. McAdams gebruikt enkele brede open vragen om informanten uit te nodigen hun verhaal te vertellen. Voor dit scriptieonderzoek is gedeeltelijk gebruikgemaakt van enkele van deze brede open vragen. In paragraaf 2.2 wordt het volgen van een narratieve onderzoeksmethode verantwoord.

Na de vormgeving van het hele interviewformat verantwoord te hebben, wordt in paragraaf 2.3 stilgestaan bij de manier waarop de informanten die deel hebben genomen aan dit scriptieonderzoek geselecteerd en geworven zijn. De wijze van analyse van de bij hen afgenomen interviews is tevens op narratief onderzoek gebaseerd en wordt in paragraaf 2.4 verantwoord.

Interviewschema (enigszins verkort en aangepast)

Vragen:

Vraag is gebaseerd op GIDS of narratieve onderzoeksmethodiek:

1-	Wat betekent het voor jou om mormoon te zijn?	Narratief
2-	Hoe sta je tegenover geloven en de kerk?	GIDS
3-	Hoe ben je bezig met het geloof? (Woon je elke dienst bij? Enz.)	GIDS
4-	Het geloof stelt bepaalde eisen en schrijft dingen voor. Hoe sta je daar tegenover?	GIDS
5-	Hoe is het geloof van invloed op jouw dagelijkse doen en laten?	GIDS
6-	Welke persoon is voor jouw geloofsleven op een bepaald moment erg belangrijk geweest?	Narratief
7-	Heb je weleens gemerkt dat anderen heel anders over het geloof denken?	GIDS
8-	Hebben die andere meningen invloed op jouw opvattingen? Hoe dan?	GIDS
9-	Ga je met anderen in discussie over het geloof? Hoe verlopen die discussies dan?	GIDS
10-	Zijn er in jouw geloof / opvattingen over het geloof dingen die je wilt veranderen?	GIDS
11-	Kun je een hoogtepunt met betrekking tot jouw geloofsleven noemen?	Narratief
12-	Kun je een dieptepunt met betrekking tot jouw geloofsleven noemen?	Narratief
13-	Wat vinden jouw ouders van jouw opvattingen over het geloof? En jij van de hunne?	GIDS
14-	Kun je een keerpunt met betrekking tot je geloofsleven noemen?	Narratief
15-	Heb je weleens getwijfeld aan jouw geloof / opvattingen? Hoe ging dat? Hoe liep het af?	GIDS
16-	Hoe zie jij de toekomst?	Narratief
17-	Hoe zou jij je opvattingen over het geloof samenvatten?	GIDS

2.1: Het operationaliseren van verschillende onderzoeksmethoden (deel 1)

In deze paragraaf wordt ingegaan op de keuze voor en het samenbrengen van twee onderzoeksmethoden, zodat een eigen onderzoeksmethodiek ontstaat. De eerste methode wordt besproken in paragraaf 2.1.1: de Groningen Identity Development Scale (GIDS). Voor dit scriptieonderzoek is gebruikgemaakt van enkele interviewvragen die gebaseerd zijn op deze GIDS, maar dit onderzoek richt zich slechts op een domein: levensbeschouwing / religie. De kwantitatieve component van de GIDS en de indeling in identiteitsstatussen worden niet gebruikt. De verantwoording van deze keuze is te lezen in paragraaf 2.1.2. In paragraaf 2.2 wordt vervolgens ingegaan op de tweede onderzoeksmethode die gebruikt is als basis voor de eigen methode: de narratieve onderzoeksmethodiek. Hoewel ook de GIDS narratief onderzoeksmateriaal oplevert, is ervoor gekozen deze methode apart te bespreken, omdat het een specifieke methode is die ook een niet-narratieve component heeft.

2.1.1: Bosma's G.I.D.S. (basis voor de interviewvragen (1))

Zoals reeds in het eerste hoofdstuk beschreven is, heeft Bosma kritiek op het model van Marcia. Bosma ontwikkelde daarom op basis van het model van Marcia een nieuw model: de Groningen Identity Development Scale (GIDS). In tegenstelling tot wat er met het model van Marcia mogelijk was, wilde Bosma identiteitsontwikkeling nauwkeurig kunnen beschrijven door binnen de door hem beschreven domeinen te letten op de inhoud en de sterkte van bindingen en de mate van exploratie. De door Bosma ontwikkelde domeinen die hij van belang achtte bij het onderzoeken van de identiteitsontwikkeling van Nederlandse adolescenten zijn: levensbeschouwing (hieronder vallen geloof en politiek), ouders, vrienden, school/werk/vrije tijd, persoonlijke kenmerken en verkering (Bosma, 1985, 72-82, 208).

Globaal ziet het proces van informatie verzamelen met de GIDS er als volgt uit: halfgestructureerd interview, bindingen noteren, een binding per domein kiezen, afname vragenlijst. Als eerste worden in de halfgestructureerde interviews vragen gesteld om per domein vast te stellen wat de inhoud van de bindingen is. Een binding wordt door Bosma omschreven als een mening, houding, standpuntbepaling of keuze die de informant er op

dat moment voor zichzelf op nahoudt ten aanzien van een bepaald domein, zoals “wat mensen willen geloven moeten zij weten; ik ben niet gelovig” (Bosma, 1983, 14, 16). Na het halfgestructureerde interview worden de gevonden bindingen genoteerd en kiest de informant per domein een binding die het beste bij hem past. De gekozen bindingen en domeinen worden vervolgens gebruikt bij het afnemen van de kwantitatieve vragenlijst waarmee de sterkte van de bindingen en de mate van exploratie vastgesteld worden (Bosma, 1985, 215-7). Hiermee lijkt Bosma ook zelf aan het doel van de GIDS - het inzichtelijk maken van de *ontwikkeling* van identiteit - voorbij te gaan. Bertram-Troost merkt hierover het volgende op:

Where it was originally Bosma’s contention that longitudinal research with help of the Gids could give important data on the course of identity development in adolescence, he later states that the Gids is principally a measuring instrument just like the identity statuses model of Marcia (Bertram-Troost e.a., 2006, 308).

De GIDS is wellicht niet een geschikt onderzoeksinstrument om de ontwikkeling van identiteit inzichtelijk te maken. Daarmee is echter nog niet gezegd dat de GIDS geen beeld kan geven van de identiteit van adolescenten op een bepaald moment. Voor dit scriptieonderzoek is het van belang een beeld te vormen van de religieuze identiteit van adolescenten en daarom is het halfgestructureerde interview van de GIDS in aangepaste vorm een zeer bruikbaar onderzoeksinstrument. De begrippen exploratie en binding spelen bij dit scriptieonderzoek tevens een belangrijke rol. In de volgende paragraaf wordt verantwoord welke elementen van de GIDS voor dit scriptieonderzoek gebruikt zijn.

2.1.2: Verantwoording gebruik GIDS-vragen

Voor dit scriptieonderzoek is gekozen om niet de hele GIDS af te nemen. Een belangrijke reden hiervoor is dat de focus van dit onderzoek ligt op het domein levensbeschouwing / religie en op wat jongeren daarover zelf te vertellen hebben. De andere domeinen van de GIDS worden niet specifiek besproken. Door middel van dit onderzoek ontstaat dus niet een volledig beeld van alle gebieden die voor de belevingswereld (en identiteit) van de mormoonse jongeren belangrijk zijn. Wat wel duidelijk is, is dat het domein religie een rol in

hun leven speelt en dat zij dus in meer of mindere mate bindingen zijn aangegaan en/of exploreren binnen dit domein. De jongeren die als informanten aan dit onderzoek hebben deelgenomen zijn namelijk op een mormoons jongerenkamp of in de kerk van de wijk Groningen geselecteerd. Of het nu hun vrijwillige keuze was om hier aanwezig te zijn of niet, hun mormoonse achtergrond (domein religie) heeft hen daar samengebracht. Bij dit scriptieonderzoek is het aan de onderzoeker om uit te vinden wat de jongeren zelf zeggen over hun mormoon-zijn, de mate waarin zij exploreren, welke bindingen met betrekking tot hun religieuze achtergrond zij aangaan, welke spanningen daarmee samenhangen en welke oplossingen zij vinden om met die spanningen om te gaan.

Zoals al opgemerkt is, vallen bindingen en mate van exploratie volgens het model van Bosma binnen een bepaald domein. Het is echter niet ondenkbaar dat mormoonse jongeren bindingen aangeven op het gebied van bijvoorbeeld school of uitgaan, terwijl het interview over het domein levensbeschouwing / religie gaat. Zo kan het zijn dat de geïnterviewde jongeren aangeven op school of tijdens het uitgaan vanwege kerkelijke voorschriften bepaalde dingen niet te willen doen. Een gedeelde ideologie schrijft immers een manier van leven voor, die ook invloed heeft op andere aspecten van het leven (vgl. Zock, 2000, 24). De term domein zal voor dit scriptieonderzoek dus niet zo sterk afgegrensd zijn als bij de GIDS. Een groot voordeel hiervan is dat niet de onderzoeker, maar de informant bepaalt welke bindingen voor hem samenhangen met het domein levensbeschouwing. Als jongeren hun eigen associaties verwoorden, dan kunnen naar verwachting interessante gegevens met betrekking tot hun (religieuze) identiteit aan het licht gebracht worden. Deze eigen associaties spelen ook een belangrijke rol bij de keuze voor een narratieve manier van onderzoek doen, zoals in de volgende paragraaf wordt verwoord.

Een andere reden om niet de hele GIDS af te nemen is dat de uitvoering van dit scriptieonderzoek door één onderzoeker gedaan is en dat hiervoor slechts een beperkte tijd beschikbaar was. Daardoor hebben slechts drie informanten mee kunnen werken aan dit onderzoek. Bij het afnemen van de hele GIDS kan de procedure van het per domein afnemen van het halfgestructureerde interview, het kiezen van de bindingen en het afnemen van de vragenlijst in totaal ongeveer drie uren in beslag nemen. Bosma attendeert de onderzoeker erop dat er tijdens de afname dan ook goed gelet moet worden op de motivatie van de informanten en hij raadt aan desnoods kleine pauzes in te lassen (Bosma,

1983, 1). Het risico dat informanten minder gemotiveerd raken en daardoor wellicht verhalen en uitwijdingen achterwege laten, wordt voor het uitvoeren van dit scriptieonderzoek, zeker vanwege het geringe aantal informanten, als onwenselijk ervaren.

Omdat slechts drie informanten hebben meegewerkt aan dit onderzoek heeft het gebruik van de vragenlijst en de kwantitatieve manier waarop de sterkte van een binding en de mate van exploratie binnen de domeinen worden vastgesteld voor het leggen van verbanden tussen de gevonden gegevens van de geïnterviewden in bepaalde groepen (jongens, meisjes, opleidingsniveau, leeftijd) minder waarde. Juist de voor dit onderzoek gekozen combinatie van een deel van de GIDS met narratief onderzoek geeft de diepgang die anders gedestilleerd moet worden uit kwantitatieve gegevens. Door de vragenlijst niet te gebruiken kunnen de gegevens uit het ene domein niet vergeleken worden met gegevens uit andere domeinen. Deze vergelijking is voor dit scriptieonderzoek niet van belang, omdat er slechts gebruik wordt gemaakt van een domein. Ook de mate van exploratie kan door de gekozen manier van onderzoek doen weliswaar niet kwantitatief gemeten worden zonder het gebruik van een vragenlijst of ander meetinstrument, maar de mormoonse jongeren kunnen tijdens het interview wel aangeven of en hoe zij exploreren. Het objectief vaststellen van de exacte mate van exploratie is niet nodig, omdat er niet getracht wordt de jongeren te classificeren aan de hand van het identiteitsstatusmodel van Marcia.

Omdat dit scriptieonderzoek zich specifiek richt op de religieuze achtergrond van mormoonse jongeren en de bindingen die zij vanuit die achtergrond zijn aangegaan, is ervoor gekozen om alleen de vragen van de GIDS die over godsdienst en niet die over politiek gaan op te nemen. De vragen die overblijven zijn vervolgens aangepast om beter aan te sluiten op de huidige belevingswereld van mormoonse jongeren. Als bijlage III is een schema opgenomen met de oorspronkelijke vragen en de aanpassing daarvan. In de volgende paragraaf wordt ingegaan op de methode van het verrichten van narratief onderzoek.

2.2: Het operationaliseren van verschillende onderzoeksmethoden (deel 2)

De tweede methode die voor dit scriptieonderzoek gebruikt is en in paragraaf 2.2.1 besproken wordt, is de narratieve onderzoeksmethode, een speciale vorm van kwalitatief onderzoek. In deze paragraaf wordt uitgelegd wat onder narratief onderzoek verstaan

wordt. Zoals reeds in hoofdstuk 1 beschreven is, zijn narratieven en identiteit met elkaar verbonden. Op basis van onderzoek dat gedaan is door McAdams en Lieblich e.a. zijn enkele vragen geselecteerd en opgenomen in het interviewschema dat voor dit scriptieonderzoek gebruikt is. Hoewel de GIDS-vragen een goede basis vormen om zicht te geven op de religieuze identiteit van mormoonse jongeren, zijn ze ook beperkend omdat ze gericht zijn op specifieke zaken, gevoelens en gebeurtenissen, terwijl brede open vragen buiten beschouwing blijven. Deze brede open vragen geven de jongeren de mogelijkheid hun eigen associaties te verwoorden en zelf verbanden te leggen tussen gebeurtenissen, zaken en gevoelens die volgens hen samenhangen met hun geloofsleven. In paragraaf 2.2.2 wordt de keuze voor het gebruik van een narratieve onderzoeksmethode verantwoord. De interpretatie en analyse van de data die voortgekomen is uit de interviews met mormoonse jongeren is tevens gebaseerd op narratief onderzoek en hierop wordt in paragraaf 2.4 worden ingegaan. Daaraan voorafgaand wordt beschreven hoe de jongeren geselecteerd zijn en de interviews tot stand zijn gekomen (2.3).

2.2.1: Narratief onderzoek (basis voor de interviewvragen (2))

Hedendaags narratief onderzoek heeft een rijke historie en wortels in diverse disciplines, zoals sociologie, antropologie en geschiedkunde. Het komt er in alle gevallen echter op neer dat bij narratief onderzoek het verhaal van een (aantal) individu(en) centraal staat/n. Het begrip narratief kan volgens Chase gebruikt worden voor een mondeling of schriftelijk kort verhaal over een specifieke gebeurtenis met specifieke personen, een langer verhaal over een significant aspect van iemands leven of een compleet levensverhaal. Bij narratieven staat wat een individu over zichzelf of anderen zegt met betrekking tot levensgebeurtenissen uit het verleden tot aan dit moment vaak centraal (Chase, 2005, 652).

De manier waarop wetenschappers die narratief onderzoek doen naar empirisch materiaal kijken, kan behoorlijk verschillen van hoe er bij andere vormen van kwalitatief onderzoek gekeken wordt. Chase (2005, 656-658) beschrijft deze verschillen aan de hand van vijf analytische lenzen. Ten eerste wordt het narratief gezien als een manier waarop een informant achteraf waarde toekent en betekenis geeft aan gebeurtenissen in zijn leven. Het narratief wordt gebruikt om het eigen en andermans handelen te begrijpen, om structuur aan te brengen in gebeurtenissen en om verbanden te leggen en gevolgen te doorzien van

handelingen en gebeurtenissen door de tijd heen. In haar proefschrift omschrijft Prins dat het betekenis geven aan gebeurtenissen een verhalend proces is:

Meaning giving is essentially a storied process: By organizing their experiences in narrative form, namely attributing temporal sequence and causality to their stories, people are able to provide meaning to otherwise seemingly unrelated events, and to create coherent and logical understandings of these experiences. (Prins, 2014, 26)

Door de tweede lens die Chase noemt zien wetenschappers narratieven als verbale handelingen (gesproken of geschreven) waarmee iets gedaan of bereikt wordt, zoals iets uitleggen, over iets klagen of zich verzetten tegen een bepaalde evenwichtstoestand. Hierbij wordt gelet op wat de verteller zegt, op welke manier dat gecommuniceerd wordt en speelt mee vanaf welke sociale plaats of vanuit welke positie gesproken wordt.

Als derde zien onderzoekers narratieven als mogelijk gemaakt en tevens beperkt door een veelheid aan sociale bouwstenen en omstandigheden. De mogelijkheden voor bijvoorbeeld het vormgeven van een persoonlijke identiteit en het creëren van bepaalde omstandigheden worden onder andere beïnvloed door de gemeenschap waaruit de verteller afkomstig is, de lokale setting en de cultuurhistorische context. Lieblich e.a. geven hierover het volgende aan:

People are meaning-generating organisms; they construct their identities and self-narratives from building blocks available in their common culture, above and beyond their individual experience. (Lieblich e.a., 1998, 8-9)

Terwijl in ogenschouw wordt genomen dat elk narratief specifiek en uniek is, gebruiken wetenschappers de derde lens volgens Chase om overeenkomsten en verschillen tussen narratieven te ontdekken met betrekking tot een specifiek moment en/of een specifieke plaats.

Wetenschappers zien het narratief op de vierde plaats als een gezamenlijk product van verteller en luisteraar en zij leggen de nadruk op de flexibiliteit en veranderlijkheid van narratieven, die voor een deel gevormd worden in interactie met een bepaald publiek. Prins (2014, 28) geeft hierover aan dat “narratives [...] are designed to make a particular evaluative point in relation to a particular audience” en Lieblich e.a. (1998, 9) wijzen er

tevens op dat “the data are influenced by the interaction of the interviewer and the interviewee as well as other contextual factors”.

De vijfde manier waarop wetenschappers naar narratief empirisch materiaal kijken heeft te maken met het feit dat zij zichzelf tevens als vertellers zien. Zij ontwikkelen immers zelf ook interpretaties en zoeken naar woorden om hun bevindingen over de bestudeerde narratieven weer te geven. Welke lens er tijdens het onderzoek de meeste nadruk krijgt en in welke volgorde zij gebruikt of gecombineerd worden hangt af van de manier waarop de onderzoeker het empirisch narratief materiaal benadert (Chase, 2005, 658).

Bij dit scriptieonderzoek staat de (religieuze) identiteit van mormoonse jongeren centraal. Reeds eerder is beschreven dat er zicht op deze identiteit kan ontstaan door te kijken naar de bindingen die zij aangaan, de manieren waarop zij met spanningen omgaan en de mate waarin zij aangeven verschillende alternatieven te exploreren. Het doen van narratief onderzoek sluit hier voor wat betreft dit scriptieonderzoek goed bij aan, omdat narratieven volgens Lieblich e.a. zicht bieden op iemands identiteit:

One of the clearest channels for learning about the inner world is through verbal accounts and stories presented by individual narrators about their lives and their experienced reality. In other words, narratives provide us with access to people’s identity and personality. [...] Stories imitate life and present an inner reality to the outside world; at the same time, however, they shape and construct the narrator’s personality and reality. The story is one’s identity, a story created, told, revised, and retold throughout life. We know or discover ourselves, and reveal ourselves to others, by the stories we tell. (Lieblich e.a., 1998, 7)

Door het onderzoeken van de narratieven die mormoonse jongeren vertellen kan de stem van de geïnterviewden voldoende ruimte krijgen. Het gaat erom hoe mormoonse jongeren zichzelf zien, hoe zij hun eigen specifieke ervaringen begrijpen en wat zij daarover zelf te vertellen hebben tijdens het interview. In de volgende paragraaf wordt beargumenteerd dat de narratieve onderzoeksmethodiek goed aansluit bij de hoofd- en deelvragen van dit scriptieonderzoek.

2.2.2: Verantwoording gebruik vragen op basis van een narratieve onderzoeksmethode

De vragen die voor dit scriptieonderzoek als aanvulling op de GIDS-vragen zijn gekozen, zijn in de eerste plaats gebaseerd op onderzoek van McAdams. Zoals in hoofdstuk 1 reeds besproken is, zijn sleutelgebeurtenissen volgens hem erg belangrijk met betrekking tot een persoonlijk narratief. McAdams geeft aan dat beschrijvingen van sleutelgebeurtenissen door informanten veel zicht kunnen bieden op iemands identiteit. Aan deze beschrijvingen moet volgens hem dan ook veel aandacht besteed worden:

These rich descriptive accounts provide invaluable information about dominant themes in [a, DK] personal myth, as well as imagery and tone. [...] By contrast, discussions of general trends and abstract formulations are rarely as vivid or revealing of personality or identity. Therefore, you should focus considerable time and energy on each event recalled. (McAdams, 1993, 259)

Vanwege het feit dat sleutelgebeurtenissen zicht kunnen bieden op iemands identiteit, is het voor dit scriptieonderzoek dan ook van belang geacht te letten op dergelijke gebeurtenissen met betrekking tot het geloofsleven van mormoonse jongeren. Aan de informanten is daarom gevraagd een hoogtepunt, dieptepunt en keerpunt te beschrijven. Hierbij is het geen bezwaar dat jongeren nog maar relatief kort leven. En hoewel identiteitsvragen tijdens de kindertijd volgens Erikson nog geen rol spelen, is McAdams ervan overtuigd dat al in de kindertijd bouwstenen worden verzameld voor de latere constructie van het levensverhaal:

It is not until late adolescence or young adulthood that a human being typically begins to think of his or her own life in storied, mythic terms. Before adolescence, we have no life story. We have no identity. But this does not mean that we construct our identity in adolescence from nothing. Instead, we have been "collecting material" for the story since Day One. [...] The years of our childhood provide us with some of the most important raw materials for our identities. (McAdams, 1993, 40)

De religieuze achtergrond van de mormoonse jongeren vormt een context waar dergelijke bouwstenen overvloedig aanwezig lijken te zijn, bijvoorbeeld in de vorm van een eigen culturele geschiedenis ten opzichte van andere christelijke groeperingen, unieke geschriften en onderscheidende normen en waarden die gehanteerd worden.

Naast de vragen die betrekking hebben op sleutelgebeurtenissen zijn enkele open en brede vragen toegevoegd, zoals Lieblich e.a. (1998) voorstellen. Door het gebruik van dergelijke vragen worden de geïnterviewden uitgenodigd hun eigen verhaal te vertellen. Zij kunnen eigen wegen inslaan en eigen associaties verwoorden die voor hen met de vraag of het thema te maken hebben. Zowel deze open en brede interviewvragen als de vragen naar sleutelgebeurtenissen zijn toespitst op het domein religie en opgenomen in het interviewformat dat te vinden is op pagina 31 van deze scriptie. In de volgende paragraaf wordt de procedure van het selecteren en werven van de mormoonse jongeren en de manier van afnemen van de interviews beschreven.

2.3: Procedure selectie en werving jongeren en afname van interviews

De jongeren die hebben meegewerkt aan dit scriptieonderzoek zijn geselecteerd op basis van hun leeftijd. Binnen de kerk horen zij bij de groep jongemannen of jongevrouwen en de leeftijd ligt daarbij tussen de twaalf en achttien jaar. Om toegang te krijgen tot deze doelgroep heeft de onderzoeker de toenmalige bisschop van de wijk Groningen gemaild en hem gevraagd naar de mogelijkheden. Een broeder uit de kerk, die de onderzoeker nog kende van een onderzoek dat hij eerder had gedaan, nam vervolgens contact op en stelde voor dat de onderzoeker als extra kampleiding mee kon gaan naar een jeugdconferentie (een kamp van enkele dagen) voor mormoonse jongeren uit heel Nederland. Tijdens deze conferentie is door de onderzoeker contact gelegd met de jongeren die deelnamen aan de verschillende workshops en activiteiten. Aan hen werd globaal uitgelegd waarover het onderzoek zou gaan (identiteit, jouw manier van geloven) en dat zij de belangrijkste bron van informatie zouden vormen. Er werd tevens gewezen op het feit dat zij anoniem zouden blijven. Diverse jongeren gaven daarop hun e-mailadres en telefoonnummer door, zodat op een later moment een afspraak met hen gemaakt kon worden. Van de jongeren uit Groningen zijn op dat moment nog geen e-mailadressen of telefoonnummers verzameld, omdat de onderzoeker daar later alsnog gemakkelijk aan kon komen.

Na de jeugdconferentie is door de onderzoeker een algemene e-mail aan alle jongeren gestuurd die hadden aangegeven mee te willen werken. In die e-mail volgde wederom een korte uitleg van het onderzoek en het interview met daarbij vermeld dat zij anoniem konden deelnemen. De hierbij verstuurde online datumprikker is door slechts drie

jongeren ingevuld waarvan er met twee van hen uiteindelijk een definitieve afspraak kon worden gemaakt. Voorafgaand aan de interviews is de ouders om toestemming gevraagd, omdat de jongeren minderjarig zijn. De ouders is ook uitgelegd dat zij niet bij het interview zelf aanwezig konden zijn vanwege de invloed die zij kunnen hebben op de antwoorden die hun kinderen geven. De ouders stemden in en waren begripvol. Beide interviews zijn op dezelfde dag afgenomen en vonden plaats in een andere stad. De onderzoeker is per trein en vouwfiets bij de jongeren thuis geweest om hen te interviewen. De interviews zijn met voldoende privacy afgenomen, zittende in een negentig graden opstelling en werden opgenomen met een bandrecorder. De smartphone van de onderzoeker was vlak voor het eerste interview gestolen, dus een tweede opname op een moderner apparaat was helaas niet meer mogelijk. Het achteraf transcriberen van het interview op deze bandopname bleek een uitdaging vanwege de ruis, maar heeft uiteindelijk twee duidelijk leesbare interviewteksten opgeleverd.

Door een auto-ongeluk waarbij de onderzoeker betrokken was, heeft het onderzoek vervolgens twee jaar stilgelegen. Daarna is de onderzoeker opnieuw actief de kerk van de wijk Groningen gaan bezoeken, waar na verloop van enige tijd contact gelegd is met twee jongeren. Beiden stemden in mee te werken aan een interview. De ouders werden ook hier om toestemming gevraagd en kregen dezelfde uitleg over privacy tijdens het interview. Het ene interview is afgenomen in een zaaltje in de kerk te Groningen en het andere gesprek vond plaats op de slaapkamer bij de jongere thuis. Beide interviews zijn afgenomen zittende in een negentig graden opstelling en de opnames zijn gemaakt met een digitale voicerecorder en de smartphone van de onderzoeker. Het transcriberen ging door de betere kwaliteit van de opnames een stuk gemakkelijker. Door aanhoudende gezondheidsklachten en tijdgebrek heeft de onderzoeker het vierde interview helaas niet kunnen analyseren en dit onderzoek is dan ook gebaseerd op drie van de vier afgenomen interviews. In de volgende paragraaf wordt verantwoord hoe de verkregen onderzoeksgegevens geanalyseerd zijn.

2.4: Verantwoording analyse

In deze paragraaf wordt verantwoord hoe het narratieve onderzoeksmateriaal is geanalyseerd. Hoewel de GIDS en de methode van narratief onderzoek apart besproken zijn,

levert het halfgestructureerde interview van de GIDS uiteraard ook narratief onderzoeksmateriaal op. Het interview is daarom als geheel op basis van narratief onderzoek geanalyseerd.

In de eerste plaats zijn de vier afgenomen interviews in hun geheel – en voorzien van bijvoorbeeld kuchjes, lachen en halve zinnen vanwege bedenkingen – getranscribeerd. Op deze manier wordt het materiaal nog niet direct ingekort of aangepast en wordt de feitelijke analyse nog wat uitgesteld om hetgeen door de informant verteld is bij de eerste lezing van de tekst zo veel mogelijk ruimte te geven. Het geheel uitgetypte interview biedt veel voordelen met betrekking tot het overzien van het grotere geheel en het terugvinden van citaten. Voor de uiteindelijke presentatie is een heel transcript voorzien van kuchjes en dergelijke echter niet wenselijk en in hoofdstuk 3 worden de citaten dan ook in bewerkte vorm aangeboden. Er wordt echter wel zo dicht mogelijk bij de inhoud en intentie van het oorspronkelijke verhaal gebleven. In het volgende schema staan de symbolen die in de citaten worden gebruikt:

Symbolen gebruikt om citaten aan te passen

- ❖ Rechte haken [en] geven een woord of zinsdeel aan dat door de onderzoeker is toegevoegd, omdat het ontbreekt. Rechte haken worden ook gebruikt om woorden toe te voegen omdat de zin anders onleesbaar is.
- ❖ Ronde haken (en) worden door de onderzoeker gebruikt om iets te verduidelijken, zoals: “Alexander (een goede vriend uit een andere stad) is er altijd voor me.”.
- ❖ Drie punten tussen rechte haken [...] staan voor het weglaten van een woord, deel van een zin of een groter stuk tekst. Dit kan bijvoorbeeld gedaan worden als de informant met een zin begint, maar die pas na het vertellen van iets anders afmaakt.
- ❖ Aanhalingstekens ‘ en ’ worden gebruikt om aan te geven dat de informant iets citeert, een dialoog met een ander navertelt of een dialoog aangaat met zichzelf, zoals: “Dan denk ik weer ‘nee, het komt wel goed’.”

Vervolgens is de interviewtekst op basis van narratief onderzoek zowel vanuit een holistisch als een categorisch perspectief bekeken, waarbij vooral gelet is op de inhoud. Lieblich, e.a. (1998, 12) spreken over een holistisch perspectief als het hele verhaal van de geïnterviewde als uitgangspunt wordt genomen. Tijdens de eerste lezingen van het transcript zijn zodoende belangrijke thema's in kaart gebracht. De gevonden thema's spelen een

belangrijke rol in het geloofsleven van de jongeren, komen door het interview heen voor en worden door de jongeren met diverse voorbeelden verduidelijkt. Er zijn in de kantlijn van de interviewtekst aantekeningen gemaakt met betrekking tot passages die samenhangen met de gevonden thema's.

Na de thema's helder voor ogen te hebben gekregen, heeft de onderzoeker de hele tekst opnieuw gelezen en per thema vanuit een categorisch perspectief gelet op hoe de informanten aangeven te exploreren, welke bindingen zij zijn aangegaan, welke spanningen met die bindingen samenhangen en op welke manier zij met die spanningen omgaan. Bij een categorisch perspectief spreken Lieblich, e.a. (1998, 12) over het uit elkaar halen van de interviewtekst waarbij bepaalde tekstfragmenten of woorden uit het hele transcript geplaatst worden binnen een bepaalde categorie. Voor dit scriptieonderzoek is daartoe een schema gemaakt met drie categorieën: binding, spanning en oplossing (strategie om met een spanning om te gaan). Manieren van exploreren zijn door de onderzoeker apart genoteerd, omdat exploratie kan samenhangen met het aangaan of afstand nemen van een binding, het reageren op of veroorzaken van een spanning of met een gevonden oplossing. Deze overlap tussen exploratie en de verschillende categorieën maakte het noodzakelijk om citaten met betrekking tot exploratie steeds bij binding, spanning of oplossing onder te brengen. Om citaten met betrekking tot exploratie voor de analyse weer gemakkelijk terug te kunnen vinden zijn zij daarnaast apart vermeld.

Aan de hand van de gevonden thema's en de daarmee samenhangende categorieën binding, spanning, oplossing en de apart genoteerde manieren van exploratie, zijn citaten gezocht die de inhoud van deze categorieën kunnen vertegenwoordigen. Er heeft hierbij een selectie moeten plaatsvinden, omdat er te veel bruikbare citaten waren om een bepaald thema te vertegenwoordigen. Als er bijvoorbeeld een bepaalde binding verwoord werd die op verschillende plaatsen in het interview terugkomt, dan is het citaat dat de binding met betrekking tot een thema het meest helder weergeeft gekozen.

De interviewgegevens zijn na dit proces gepresenteerd in de vorm van een beschrijvende tekst met citaten, waarbij vermeld staat of het in deze passage om een vorm van exploratie, een binding, een spanning of een oplossing gaat. Op deze manier is een helder en leesbaar profiel ontstaan waaruit goed kan worden opgemaakt hoe de jongere door exploratie zijn of haar plaats zoekt in hun sociale omgeving, welke bindingen samenhangen met de besproken thema's en hoe deze jongeren omgaan met spanningen in

het dagelijkse leven. De strategieën die de jongeren gebruiken om deze spanningen te overwinnen worden steeds oplossingen genoemd.

Na elke beschrijving volgt een nabespreking waarin met de woorden van de onderzoeker een ik-binding is opgenomen, die de religieuze identiteit van de jongere zo goed mogelijk samenvat. Deze ik-binding is een analytisch concept en is niet door de jongere zelf verwoord. Tot slot is er een schema opgenomen met de categorieën binding, spanning en oplossing, waarin wederom in de woorden van de onderzoeker de belangrijkste bindingen waaruit de ik-binding opgebouwd is, worden weergegeven in combinatie met bijhorende spanningen en oplossingen. De inhoud van deze schema's uit alle drie de interviews worden uiteindelijk naast elkaar gelegd. Door de gegevens uit deze schema's met elkaar te vergelijken, worden er tot slot opmerkingen van meer algemene aard geplaatst die op de interviewgegevens betrekking hebben.

Samenvatting

In dit hoofdstuk zijn het gebruik van zowel GIDS-vragen als vragen op basis van narratief onderzoek verantwoord. Door gebruik te maken van het hieruit ontstane interviewschema zijn de interviewgegevens verzameld die na narratieve analyse zicht hebben geboden op de religieuze identiteit van mormoonse jongeren. In het volgende hoofdstuk worden deze gegevens gepresenteerd, geanalyseerd en uiteindelijk worden de gegevens uit alle drie de interviews met elkaar geïntegreerd. De gegevens die uit deze integratie naar voren komen, vormen de basis voor de beantwoording van de onderzoeksvragen en de terugkoppeling naar het theoretische en methodologische kader in het laatste hoofdstuk.

HOOFDSTUK 3 – Analyse en presentatie onderzoeksgegevens

In dit hoofdstuk wordt aan de hand van de analyse en interpretatie van de interviewgegevens zicht geboden op de religieuze identiteit van mormoonse jongeren. De drie mormoonse jongeren die deel hebben genomen aan dit scriptieonderzoek zijn geselecteerd op basis van hun leeftijd. Binnen de kerk horen zij bij de groep jongemannen of jongevrouwen en hun leeftijd ligt tussen de veertien en zestien jaar. Voor jongemannen betekent het bereiken van deze leeftijdsgroep bijvoorbeeld dat zij verantwoordelijkheden gaan dragen voor taken die samenhangen met het Aäronisch priesterschap, zoals het rond dienen van het avondmaal tijdens de avondmaalsdienst. Jongevrouwen vervullen geen priesterschapstaken. Uit de interviewgegevens blijkt wat bovenstaande en andere zaken bijdragen aan de manier waarop de jongeren hun religieuze identiteit verwoorden.

In de paragrafen 3.1 tot en met 3.3 worden de interviewgegevens per informant gepresenteerd, zodat er zicht ontstaat op de religieuze identiteit van de geïnterviewde mormoonse jongeren aan de hand van hoe zij exploreren, bindingen die zij aangaan en spanningen en oplossingen die hiermee samenhangen. Waar in deze paragrafen gesproken wordt over exploratie, gaat het om interne exploratie als het een situatie betreft die zich binnen de geloofsgemeenschap afspeelt en om externe exploratie als het zich daarbuiten afspeelt.

De gegevens uit de drie interviews worden in paragraaf 3.4 met elkaar vergeleken en er worden op die plaats opmerkingen van meer algemene aard gemaakt. In hoofdstuk 4 worden alle onderzoeksgegevens gekoppeld aan het theoretisch kader en de onderzoeksvragen, zodat een antwoord geformuleerd kan worden op de gestelde hoofdvraag van dit scriptieonderzoek.

3.1: Julia

In deze paragraaf wordt het interview met de vijftienjarige Julia, die een vwo-opleiding volgt, gepresenteerd. Eerst worden de belangrijkste thema's uit het interview van deze jongevrouw beschreven met behulp van citaten. Na deze beschrijving volgt een nabespreking waarin een beeld geschetst wordt van Julia's (religieuze) identiteit en wordt aansluiting gezocht bij de deelvragen van dit scriptieonderzoek.

3.1.1: Analyse en interpretatie van de interviewgegevens

Mormoon-zijn

Dankzij haar verblijf in Amerika, dat zij als een hoogtepunt in haar geloofsleven aanmerkt, heeft Julia kunnen ervaren dat zij deel uitmaakt van een grotere gemeenschap die overal ter wereld te vinden is. Haar kerk reikt over landsgrenzen heen. Hierover zegt zij het volgende:

Ik vind het mooi hoe, overal over de hele wereld [...] dat het hetzelfde is. Dus dat je gewoon [...] je doelgroep [...] overal terug kan vinden en het is misschien geen hele grote *community*, [...] maar het is wel nog steeds overal en je zou het overal [...] kunnen tegenkomen. En die mensen hebben precies dezelfde normen en waarden als jij. [...] Misschien interpreteren ze het een beetje anders, maar de richtlijn is hetzelfde. (exploratie en binding)

In Amerika gaat zij ook beseffen dat haar wereld in Nederland een andere is dan de wereld waarin ze nu tijdelijk woont. Het leven lijkt in Utah – “echt dé mormonenstaat” (citaat Julia) – spiritueler en minder aangetast door verleidingen waarmee je in Nederland te maken krijgt, maar er zijn natuurlijk uitzonderingen. De volgende twee citaten geven daarvan een goede indruk:

Op elke hoek had je ongeveer een kerk en dat was heel apart. Je zag wel dat [daar] dan ook mensen wel heel sterk in het geloof stonden [en bijna al m'n vrienden gingen daar naar de kerk]. Sommige mensen waren dan wat minder en je had een paar zondagsmormonen, die dan op zondag naar de kerk gaan, maar dan doordeweeks dingen doen die eigenlijk niet door de bocht kunnen. (exploratie)

In Amerika [...] hadden we een haardvuuravond over drugs en drank en dat soort dingen en op een gegeven moment [hadden] de persoon die het presenteerde en ik gewoon een gesprek tijdens zijn presentatie, omdat

de andere mensen geen inbreng hadden en ik uit Nederland kwam en ik er blijkbaar veel meer over wist dan al die Amerikanen. En dat had ik helemaal niet aan zien komen, want ik dacht [...] ‘het is heel normaal dat ik dit allemaal weet’, want mensen uit mijn klas doen dit, mensen vertellen dit, ik hoor dat, ik zie dit, maar op een gegeven moment waren mensen echt zo van ‘eh Julia, weet je zeker dat je niet aan de drugs bent ofzo?’ (exploratie)

In een dergelijke omgeving is het volgens Julia inspirerend om met je geloofsleven aan de slag te gaan. Het volgen van bijvoorbeeld seminarie is in Amerika veel aantrekkelijker dan in Nederland, omdat het een vast onderdeel uitmaakt van het schoolleven. Elke dag is er anderhalf uur seminarie. Julia geeft het onderscheid tussen Amerika en Nederland als volgt weer:

[Seminarie] was echt heel tof. [...] Ik heb in drie maanden nooit zo veel geleerd en je zit daar gewoon met een hele grote groep met mensen van jouw leeftijd en met een docent die ervoor getraind is – was een hartstikke toffe vent – en hij gaf die les dus en hij was er ook in gespecialiseerd en hij wist wat hij deed. In Nederland heb ik seminarie van m’n oma en dat is een keer in de zoveel tijd, want [...] met m’n neefje die een paar honderd meter bij mij vandaan woont heb ik seminarie, die is net veertien, maar ja, met z’n tweeën is het wel lastig. (binding, exploratie en spanning)

De overgang van de binding ‘seminarie is echt heel tof’ naar de spanning van het nauwelijks volgen van seminarie is duidelijk merkbaar in het bovenstaande citaat. Julia lost deze spanning op vier manieren op. Ten eerste past ze een principe van roeien met de riemen die je hebt toe, vervolgens wijst ze een zondebok aan, op de derde plaats geeft ze een voordeel van de huidige situatie weer en ze besluit met een oplossing die goed past bij iemand van de jongerengeneratie:

M’n broertje wordt nu bijna veertien, dus dan gaan we het waarschijnlijk wel weer echt goed oppakken met z’n drieën, maar het is lastig. [...] Sommige wijken die beginnen om zes uur ’s ochtends seminarie te doen in een kerkgebouw ofzo, maar [...] hier is dat niet zozeer het geval. [...] Aan de ene kant vind ik het jammer en aan de andere kant... kan ik lekker doorslapen. Vind ik ook geen probleem. Maar ik probeer [het] wel [...] [via] internet. [Dat] vind ik dus heel tof en ik volg dan wel op *Facebook* heel veel dingen van de kerk waardoor ik elke dag meerdere artikelen van de kerk [...] lees en ook jeugdzingen en dan [...] vind ik weer muziek van de kerk of muziek [die] [...] wel geestelijk opbouwend is enzo. Dus ik ben er wel constant mee bezig, of ik probeer er gewoon wel mee bezig te zijn, maar dat seminariedeel dat is nog niet helemaal top. (oplossingen)

Nieuwe generatie

Uit het laatste citaat valt op te maken dat Julia graag overkomt als iemand die goed met haar geloofsleven bezig is. Het onderzoek op internet is tevens een uitdrukking van haar zelfstandigheid. Ze gaat niet zitten niksen, maar pakt zelf door. Internet is volgens Julia iets dat bij de nieuwe generatie mormonen hoort, die zij omschrijft als mensen die “nieuwe dingen die nu binnenkomen” meemaken, terwijl “mensen die wat ouder zijn [...] die hebben alweer hele andere dingen meegemaakt [...], die hebben een tijd gehad [...] dat er gewoon geen iPhones bestonden ofzo” (exploratie). Onder nieuwe dingen die nu binnenkomen schaarst zij ook “dat *self image* op dit moment een héél groot probleem is en [...] dat mensen je soms voor het blok zetten en [...] je dingen proberen te laten doen die je niet wilt” (spanning).

De spanning over het zelfbeeld gaat over jongeren die steeds meer geconfronteerd worden met afbeeldingen en filmpjes van de prachtigste vrouwen. Julia vindt dit een groot nadeel aan internet, omdat jonge meiden op deze manier onzeker worden gemaakt over hun uiterlijk. Volgens Julia zijn (jonge) mensen zowel het probleem als de oplossing, omdat “wij [allemaal] dromen over [...] het perfecte lichaam, maar aan de andere kant zijn we ook weer de oplossing door te zeggen van ‘nee, dat hoeft helemaal niet’” (oplossing). De andere spanning heeft te maken met mensen die je voor het blok zetten. Enerzijds heeft dit betrekking op mensen die je bijvoorbeeld iets alcoholisch willen laten drinken en anderzijds gaat het over mensen die je confronteren met vooroordelen over je geloof. Bij alcoholgebruik vindt Julia het helder, want met betrekking tot “drank is gewoon bewezen dat het slecht voor je is, dus waarom zou je het überhaupt nog doen” (binding). Dit neemt niet weg dat zij later in het interview toegeeft “weleens iets genomen [te hebben] om het te proberen” (exploratie en spanning). Julia wijst erop dat ze “er verder geen baat bij [heeft]” en geeft aan weleens verhalen te horen waarbij “het grandioos misgaat”. Daarnaast vindt zij “sommige dingen [...] echt niet te drinken” en geeft zij de voorkeur aan fris: “Ik kan net zo goed iets anders, gewoon iets fris drinken, dat is tenminste nog lekker.” (oplossingen)

De andere spanning heeft te maken met mensen die je confronteren met vooroordelen over bijvoorbeeld polygamie. Als klasgenoten eenmaal weten dat je mormoon bent “dan weet je dat ze op elk moment van de dag gewoon iets daarover kunnen zeggen of iets erover kunnen vragen” (spanning). Julia zegt daarover: “Dat moet ik dan weer allemaal

wel gaan uitleggen, en dat vind ik geen probleem, maar ze kunnen net zo goed naar de kerksite gaan [...], daar staat het ook allemaal (spanning en oplossing).”

Vrouw-zijn

Iets anders waar Julia als mormoonse jongevrouw van de nieuwe generatie tegen aanloopt, is de genderspecifieke taakverdeling in de kerk. Zij geeft haar standpunt met betrekking tot het priesterschap op de volgende manier weer:

Ik vind het priesterschap heel belangrijk en ik vind het hartstikke mooi en heel veel mannen die gebruiken het gewoon goed, maar sommige mannen die gebruiken het wel een beetje als iets machthebbends. En het is ook wel een macht, maar een macht van [...] onze Hemelse Vader en die heb je gekregen en die hoor je niet op andere manieren te gebruiken of, zeg maar, macht uit te oefenen op andere mensen omdat jij het priesterschap hebt. (binding en spanning)

Verderop in het interview geeft ze aan hoe de positie van de man volgens haar hoort te zijn (zij geeft een voorbeeld met betrekking tot de patriarch) en verklaart ze polygamie en mannelijke dominantie als iets wat te maken heeft met het verleden en niet bij de nieuwe generatie hoort:

Sommige mannen, als ze het priesterschap hebben, die denken dan ‘wij zijn de persoon met de broek aan in de relatie’, nou, ik vind broeken ook leuk! [...] Een man hoort niet boven de vrouw te staan, want ze zijn beiden zeg maar even belangrijk. [Zoals bij de patriarch], je zou het gewoon het patriarchkoppel moeten noemen, [want] ze doen het wel samen. [...] De vrouw van de patriarch die doet net zo veel werk, want die [...] schrijft het (de patriarchale zegen die aan iemand gegeven wordt) allemaal op en die is net zo, eh, die is ook bevoegd, maar op een andere manier. [...] Ik denk [dat de interpretatie soms anders is en] dat het [een aantal] generaties wel al een beetje het geval is [...] [dat] de man die werkte en [...] dat wordt overal nu wel wat meer losgelaten. En daar ben ik heel blij mee, maar ik denk dat het persoonlijk [is]. [...] Bij ons geloof [mochten] mannen vroeger wel meer vrouwen hebben [...], [en] ik denk dat een stukje daar[van] is gebleven, wat niet de bedoeling is. En dat wordt inderdaad nu door [de] dagelijks[e] praktijk allemaal wel weer een beetje veranderd, maar ik denk dat het binnen kerken toch nog net iets heftiger is dan buiten de kerk. Gewoon ook met het priesterschap, dat daar misbruik van kan worden gemaakt. (binding, spanning en (mogelijk toekomstige) oplossing)

Als jongevrouw zijn Julia’s taken dus wellicht anders dan die van een man, maar dat je moet werken aan je geloofsleven geldt voor beide. Julia ziet het geloof als iets dat haar leven

meerwaarde geeft. Het door de Hemelse Vader opgestelde plan van geluk is een belangrijk punt van het geloof dat gepaard gaat met flink wat normen waaraan een mens zich dient te houden. Dit wordt door Julia echter niet als een obstakel gezien dat ze zou willen veranderen. Volgens haar zijn die “richtlijnen”, zoals zij ze noemt, er zodat je als mens simpelweg beter naar voren komt en om “jezelf te ontwikkelen, je gezondheid te ontwikkelen, je geestelijk te ontwikkelen” (binding):

Als je al die richtlijnen volgt, dan [...] krijg je er zegeningen van en dan wordt het gewoon makkelijker voor jou, want dit plan is opgesteld om het jou zo makkelijk mogelijk te maken. En mensen maken zich het alleen maar moeilijker door [...] juist de dingen te gaan doen [waarvan] gezegd [is] dat ze beter niet zouden kunnen worden gedaan, [...] maar als je die richtlijnen volgt dan ben je gewoon beter af. (binding)

Heilige Geest

Enige tijd geleden werd het voor Julia duidelijk dat zij aan haar persoonlijke geloof wilde werken. Tot ongeveer een klein jaar geleden ging ze gewoon naar de kerk, omdat dat de gewoonte van huis uit was, maar dat is volgens haar sinds kort aan het veranderen. Tijdens een jeugdconferentie (jongerenkamp) zijn er getuigenisvergaderingen aan het eind van het kamp en “dan vertelt iedereen dus [...] hoe ze erover denken” en kunnen ervaringen en gevoelens gedeeld worden. Tijdens een dergelijke bijeenkomst is volgens Julia de Heilige Geest heel duidelijk aanwezig, maar “na zo’n kamp zakt het weleens wat weg, maar [...] mijn laatste kamp heb ik besloten [dat ik niet wil] dat dat wegzakt, want ik [...] vind dat zo fijn om dat zo te voelen” (exploratie en binding). Het besluit de Heilige Geest altijd te willen voelen heeft tot gevolg dat ze aan haar geloof gaat werken:

M’n ouders hebben me opgevoed in de kerk, maar nu heb ik voor mezelf gewoon besloten dat ik... Weet je, als m’n moeder ziek is dan kan ik net zo goed zeggen van ‘o, ik ga niet, omdat jij niet gaat’, maar ik ga gewoon zelf heen. (binding)

Het komt erop neer dat ze “veel betrokkener met [haar] eigen [...] geloof” (binding) aan de slag gaat. Door ook doordeweeks met het geloof bezig te zijn – zoals het doorzoeken van websites, schriftstudie en bidden – komt dat volgens Julia je ontwikkeling van wijsheid ten goede en dat maakt dat je als mormoon iets extra’s hebt:

Ik denk dat je daar gewoon heel veel kennis van krijgt [...], ook de dingen die om je heen gebeuren. Ik krijg wel mee wat er gebeurt en wat [...] niet de bedoeling is en wel de bedoeling is. Dus ik denk dat je er gewoon persoonlijk heel erg van opgebouwd wordt en ook veel van leert en [...] iemand die naar de kerk gaat misschien meer over bepaalde aspecten weet dan mensen die [...] niet naar de kerk gaan. Ook al zou het over een onderwerp zijn dat wel ook buiten de kerk besproken wordt. (binding)

Zelfstandigheid

Als nieuwe generatie mormoon is het voor haar belangrijk dat zij in het dagelijkse leven haar eigen manier van geloven ontwikkelt door “iets op een creatieve manier aan te pakken” (exploratie en binding). Het is volgens Julia belangrijk dat je zelf nadenkt over wat dingen voor je betekenen. Zij distantieert zich van mensen die dat niet doen door op te merken:

Ik denk dat er wel een aantal mensen zijn in de kerk die klakkeloos dingen overnemen en die niet voor zichzelf... Die bouwen geen getuigenis op en ik denk dat het belangrijk is dat je voor jezelf beslist wat jij erover denkt. (binding)

Een goed voorbeeld van dingen op haar eigen manier aanpakken komt naar voren als Julia spreekt over het omgaan met de kledingnormen van de kerk. Het eerste citaat gaat over winkelen en het tweede citaat, dat volgt op een opmerking dat zij misschien wel advocaat wil worden, gaat over het dragen van nette kleding dat haar daarom wel aanspreekt:

Soms voel ik me [tijdens het shoppen] echt *awkward* in dingen en dan weet ik gewoon ‘als ik hierin ga rondlopen, dan ziet het er ook niet charmant uit’, dan zit ik steeds overal aan te trekken ofzo. Dus als ik me er goed in voel dan [...] kan ik het kopen. [...] Ik heb weleens wat kortere broekjes, maar ik heb dan altijd een t-shirt met minimaal korte mouwen aan. [...] Ik wil ook niet [...] de aandacht leggen op mijn lichaam, maar meer op de persoon zelf. [...] Het is wel lastig, vooral ook [...] doordat de wereld dan zegt van ‘nou je moet dit aan en je moet dat doen’ en soms hebben ze gewoon niet zeg maar bijvoorbeeld deze korte broeken (ze wijst naar haar korte broek) te koop, omdat het dan helemaal de mode is van ‘kort-kort-kort-kort’. Ja, dan kan je lang zoeken... (exploratie, binding, spanning en oplossing)

Dus ik vind netjes ook wel... [...] dan presenteer je jezelf gewoon meteen goed. Iedereen [...] heeft vooroordelen [en] kijkt eerst naar de [buitenkant] [...] en niet [naar] het innerlijk. Dus als je gewoon een net gekleed persoon ziet dan denk ik dat het eerder het geval is dat je goeie mensen aantrekt, dan als je [...] minder goed gekleed bent. [...] Ik wil gewoon leuke mensen aantrekken. (exploratie en binding)

Hoewel de normen van Gods plan van geluk in principe goed zijn en Julia daar expliciet over aangeeft daaraan niets te willen veranderen, wil dat niet zeggen dat een tiener zich hier altijd geheel aan houdt:

Er zijn heel veel aspecten waarvan je [als puber zijnde] denkt 'oh nah, kan [wel] voor een keertje. [...] Ik noem het liever een richtlijn (in plaats van een norm of stappenplan), omdat ik [...] denk dat het goed is om van je eigen fouten te leren. [...] Sommige dingen moet je gewoon helemaal niet proberen, maar andere dingen mag je best ervaren. Dat is niet helemaal fout. En dan kun je altijd nog bekeren van je fouten [...] en ze gaan alleen maar meer van je houden, onze Hemelse Vader enzo, omdat jij geleerd hebt van je fouten. (binding)

Afstand nemen

Julia vindt het belangrijk dat zij bepaalde dingen mag ervaren. Een belangrijk thema in het interview is daarom autonomie waarvoor Julia waardering vraagt. Zij voelt zich waardevol door het geloof uit te oefenen zoals zij dat doet. Ze doet haar best en wil graag dat anderen dat erkennen. Een belangrijke strategie van Julia om bedreigingen van deze waardering van haar autonomie op te vangen, is door er afstand van te nemen. Hiervan zullen enkele voorbeelden gegeven worden.

Het eerste voorbeeld waarin afstand nemen van een situatie zonder waarde een rol speelt is het verhaal dat Julia vertelt over de scheiding van haar ouders en hoe zij, als net veertienjarige, als postbode moest optreden, omdat haar ouders onderling niet meer met elkaar communiceerden. Omdat mensen die in de kerk trouwen een huwelijk in de tempel laten verzegelen, zodat zij een eeuwig gezin vormen dat na de dood weer samenkomt, valt te verwachten dat een scheiding om die reden veel spanning geeft. Julia geeft echter aan dat ze daar "geen problemen mee" had, omdat "er [...] altijd stress en spanning [was]" en dat zij dus "relatief blij met de scheiding [was]". Het standpunt dat een scheiding niet goed is, wordt door Julia niet verwoord. Door het interview heen komt het thema scheiden echter steeds terug. Het staat vanaf dit moment in haar verhaal centraal als een *goede* manier om met personen die geen waardering voor je tonen en situaties waaruit geen waardering voort kan komen om te gaan. Het huwelijk van haar ouders is daar verhalend gezien de eerste aanzet voor. De door Julia gebezigde term "opbouwen" kan gebruikt worden als synoniem voor een situatie waarin je waardering ervaart. In de kerk wordt deze term veelvuldig gebruikt om aan te geven dat je geloof wordt opgebouwd en versterkt. Je

ontwikkelt een eigen getuigenis: ervaringen waardoor je voelt dat het geloof en evangelie waar zijn. Opbouwen staat dus voor situaties waardoor je tot ontwikkeling komt. Scheiden kan een goede oplossing zijn in een situatie waardoor je niet opgebouwd wordt.

Een scheiding die vrij vlot na de scheiding van haar ouders volgt is die van Julia en haar vader. De situatie tussen haar ouders is gespannen en door haar postbodetaak en de vervelende sfeer op school gaat het niet goed met haar:

Ik had gewoon niet het gevoel dit ik gerespecteerd werd door m'n vader. [...] Je moet wel gerespecteerd worden als de persoon die jij bent. [...] Jij doet ook je best. [...] Maar dan kreeg ik naar mijn hoofd gezwaaid van 'o, je lijkt te veel op je moeder', terwijl mijn ouders zijn gescheiden. Dat is niet helemaal lekker. [...] En elke keer als ik een mening ergens over had, dan moest mijn vader die weerleggen, terwijl het mijn mening was en het niet uitmaakte wat hij ervan vond. (binding en spanning)

De oplossing die Julia aangeeft om hiermee om te gaan is dat ze een tijdje niet naar haar vader gaat, want "dan was ik steeds ziek en dan zei ik dat ik alleen ziek kon zijn bij m'n moeder" (oplossing). Deze tijdelijk oplossing geeft haar echter geen rust in het hoofd en in overleg met haar moeder besluit ze afstand te nemen van de situatie door een aantal maanden naar Utah te gaan. Haar moeder heeft daar nog contacten en er wordt een onderkomen geregeld. Haar moeder vliegt mee en blijft een week om praktische zaken, zoals school, te regelen en vliegt daarna terug. Haar vader heeft haar voordien nog wel een contract laten ondertekenen met regels over "dat ik niet ging daten [...] en ook als je terugkomt van Amerika dan ga je [...] de tijd die je broertjes en zusje bij mij besteden ook bij mij besteden". Na een zeer opbouwende periode in Amerika, moet Julia weer terug naar Nederland en daar aangekomen houdt haar vader haar aan de afspraak in het contract, maar dat gaat maar eventjes goed:

Ik was weer een half jaar gewoon bij m'n vader geweest, maar dat is gewoon heel lastig [...] aangezien ik wel een puber ben met een hele uitgesproken mening en dat kan hij niet zo goed hebben, want m'n vader [...] die vindt het fijn om macht over iemand te hebben. Hij heeft iets autistisch [...] en hij kan er dan wel niks aan doen, maar ik kan er ook niks aan doen dat ik daardoor zo word beïnvloed. Dus ik heb gezegd 'ik kom niet meer en ik verbreek het contact en ik zoek wel weer contact wanneer ik er klaar voor ben. (oplossing)

Tot op het moment van het interview heeft Julia dus geen contact met haar vader, die zij overigens wel elke week in de kerk tegenkomt. Een andere situatie die zij beschrijft geeft ditzelfde patroon weer. Een vriendin van haar uit de kerk is verslaafd aan alcohol en dit is de manier waarop Julia de situatie schetst:

En het is heel zielig en zij is een aantal weken geleden in aanraking gekomen met de politie hierdoor, ook waarschijnlijk omdat zij ging stelen en dat soort dingen, omdat ze er echt problemen mee heeft en toen is zij vijf weken in een verzorgingskliniek geweest. Daar hebben haar ouders haar in geplaatst en toen mocht ze gisteren weer naar huis en toen was ze zo boos op haar ouders, ja haar ouders, ja pfff, weet je, hartstikke leuke ouders, maar ze confronteren haar met alles wat ze doet, of dat nou goed of fout is en het is echt wel [...] vervelend als je op alles wordt gewezen, omdat ze een hartstikke slim meisje is en gewoon weet dat ze [...] van haar eigen dingen ook moet leren. (exploratie)

In dit citaat is duidelijk te zien dat Julia het gedrag van haar vriendin niet bekritiseert. Ze noemt het “zielig” en duidt het meisje aan als “slim, [...] omdat ze [...] weet dat ze [...] van haar eigen *dingen* (niet: fouten, DK) ook moet leren”. De ouders van dit meisje komen er minder goed vanaf. De boodschap die Julia door middel van dit citaat doorgeeft is dat ouders hun kinderen waardering moeten tonen door hen de ruimte te geven om te leren van hun eigen ervaringen. Julia neemt afstand van mensen die een vriendin of haarzelf die ruimte niet geven. Ook jongens en meiden bij haar op school vallen hier soms onder. Er zijn jongeren die volgens Julia soms moedwillig een discussie uitlokken en daarmee gaat zij als volgt om:

Ik [zeg] dan gewoon ‘weet je, dit is verder niet heel positief en ik denk dat het niet handig is’ en dan zeggen ze meestal nog wel iets, maar [...] dan loop ik meestal gewoon van de situatie weg, want [...] niemand haalt er iets uit. Ja, zij denken weer dat ze stoer zijn, omdat ze jou aan het twijfelen hebben gebracht, wat niet zozeer [...] misschien het geval is, maar [...] ik vind het gewoon vervelend. (spanning en oplossing)

Julia laat wel mensen toe die haar kunnen ondersteunen en begeleiden, zoals de leidsters van de groep jongevrouwen. Een jonge leidster heeft bepaalde dingen die Julia nu meemaakt al meegemaakt en “zij kan mij gewoon een beetje leiden door die hele onbekende plekken. En het is niet dat ik alle adviezen opvolg, want [...] zo ben ik niet, maar ik leer wel veel van haar” (exploratie en oplossing). Diezelfde leidster en een iets oudere

leidster ondersteunen haar nadat enkele mensen uit de kerk haar zeiden dat ze weer naar haar vader moest gaan, omdat het belangrijk zou zijn dat zij een band met hem onderhoudt:

Zij waren heel erg van 'als jij voelt dat dit goed voor je is en als jij even die rust nodig hebt, dan moet je dat gewoon pakken, [...] want jij cijfert je weleens weg, maar dat moet je niet doen, want het gaat hier op dit moment om jou'. (exploratie en oplossing)

Bij de groep jongevrouwen is het gebruikelijk, wanneer ze ongeveer elf of twaalf jaar oud zijn, dat zij bepaalde bindingen aangaan en die opschrijven. Er valt te denken aan notities als 'ik wil later in de tempel trouwen' of 'ik ga niet blowen'. Hierover is Julia positief, zelfs als je later van gedachten verandert is er een oplossing:

Van jongs af aan heb ik gewoon al besloten van ik ga dit niet doen, ik ga dat niet doen en ik denk dat als je dat besluit en ook [...] opschrijft dat [...] je daar heel veel baat bij hebt, omdat je besluit dan al vaststaat en je op het moment zelf niet nog moet beslissen of je het nou wel doet of niet, omdat je dan soms onder druk kan staan. [...] En naja, als het verandert, dan [...] moet je dat nog een keer opschrijven. (exploratie, binding en oplossing)

Hoewel Julia in het bovenstaande citaat aangeeft dat je afstand kunt doen van een eerder gemaakte afspraak op papier (een afspraak die niet meer waardevol voor je is), is zij met betrekking tot het tempelhuwelijk van mening dat zij daarvan niet snel zal afwijken:

Als je wat ouder wordt dan kom je ook leuke jongens tegen buiten de kerk en misschien dat je dan even denkt van 'o ja, maar weet je, wat als ik hem niet vind?' Helemaal in Nederland [zijn] er niet zo heel veel jongens (van de kerk). [...] Hartstikke toffe lui hoor, maar het is nou niet dat ik kan zeggen 'o, jij bent de kandidaat'. [...] Dus dat is een dingetje... Nee, ik heb dat voor mezelf besloten en ondanks hoe lastig dat is, denk ik toch dat het haalbaar is, gewoon omdat ik het heb besloten en de Hemelse Vader weet dat ik het heb besloten, dus denk ik dat er gewoon wel een manier is dat [het] waargemaakt wordt. (exploratie, spanning en oplossing)

Aan het eind van het interview schetst Julia hoe zij haar toekomst voor zich ziet. Van haar "moeder en die scheiding" heeft ze naar eigen zeggen "veel geleerd" en ze weet nu al aardig wat ze wil. Haar toekomstige man moet eigenlijk wel uit de kerk komen, omdat het anders volgens haar te veel problemen kan geven en verder vertelt ze:

Ik ga gewoon met m'n beste vriend trouwen, want dat is de persoon waar je het langst mee uit kan houden. Weet je, ik wil natuurlijk wel dat er passie is en dat soort dingen, maar het moet wel iemand zijn waar jij alles bij kan doen en [dat jij] je [dan] nog steeds gewoon comfortabel voelt en niet *awkward*. [...] Ik wil gewoon [...] respect en ik wil gewoon persoonlijke ruimte ook en dat ik m'n eigen dingen kan doen en hij [ook] en [...] heel veel vertrouwen. En dan, als ik dan getrouwd ben dan wil ik eigenlijk eerst wel [...] echt een beetje de wereld rondreizen, [want] ik vind cultuur gewoon vet leuk. En dan hebben we allebei een goeie baan en dan op een gegeven moment krijgen we een keer kinderen ofzo. (binding en exploratie)

Uit dit laatste citaat komt goed naar voren hoe Julia het leven ziet. Zij is een mormoonse vrouw die zich graag aan de normen van haar geloof houdt en het liefst een tempelhuwelijk wil sluiten en kinderen wil krijgen enerzijds en een moderne jonge vrouw die wat van het leven wil zien en zich professioneel wil ontwikkelen anderzijds.

3.1.2: Nabespreking

Wat is de religieuze identiteit van Julia? Door middel van dit scriptieonderzoek wordt zicht geboden op wie iemand naar eigen zeggen is tijdens het interview in interactie met deze specifieke interviewer. Op dat moment wordt een interviewtekst vastgelegd waaruit in deze paragraaf de ik-binding wordt gedestilleerd. Hoewel deze binding niet expliciet in een bepaalde uitspraak naar voren komt, is door Julia's verhaal heen heel duidelijk dat ze na exploratie bepaalde keuzes heeft gemaakt. Deze keuzes zijn de bindingen die uiteindelijk samen deze ik-binding vormen, die verderop in deze nabespreking verduidelijkt wordt. De ik-binding van Julia is door de onderzoeker als volgt omschreven:

Ik ben een zelfstandige mormoonse jongevrouw van de nieuwe generatie die de leiding van de Heilige Geest ieder moment wil voelen.

Om de bovenstaande binding te verhelderen en aan te tonen dat hij bij Julia past, dienen de volgende vragen aan de hand van haar verhaal beantwoord te worden, waarbij het steeds belangrijk is dat zij zich persoonlijk met het antwoord verbonden voelt. Met andere woorden, dat zij bindingen is aangegaan met betrekking tot elk volgend aspect:

- Wat is een mormoonse jongevrouw van de nieuwe generatie?
- Wat is het belang van zelfstandigheid?
- Wat is het belang van de leiding van de Heilig Geest?

De verschillende bindingen die samengevat de ik-binding vormen kunnen gepaard gaan met spanningen die zij in haar dagelijkse leven ervaart. Als een binding spanning oplevert, dan vormt dit een bedreiging voor haar gevoel van identiteit, omdat een deel van die identiteit onder spanning staat. Naast zaken die de (religieuze) identiteit schade toebrengen, zijn er ook zaken die juist een bijdrage leveren aan iemands ontwikkeling. Julia benoemt dergelijke zaken met een term die in de kerk vaak gehoord wordt: opbouwen. In het vervolg van deze paragraaf worden Julia's manieren van exploratie, bindingen die worden aangegaan vanuit haar religieuze achtergrond en spanningen en oplossingen in haar dagelijkse leven die daarmee samenhangen gepresenteerd. Op die manier zal duidelijk worden hoe zij mogelijke bedreigingen van haar identiteit pareert en het gevoel van eenheid en eigenheid kan blijven bestaan.

Een mormoonse jongevrouw van de nieuwe generatie staat volgens Julia op hetzelfde niveau als een mormoonse man die het priesterschap draagt, al zijn hun taken verschillend. Zij maakt deel uit van een grotere gemeenschap van mormonen en heeft te maken met zaken die tegenwoordig spelen, zoals internet en het op jonge leeftijd geconfronteerd worden met genotsmiddelen, verstoringen van het zelfbeeld en met vooroordelen. Het is dus volgens Julia belangrijk de leiding van de Heilige Geest te ervaren en aan je geloof te werken. Dit leidt ertoe dat zij het belangrijk vindt een gevoel van autonomie te hebben, waarvoor zij erkenning en waardering vraagt.

Julia exploreert naar eigen zeggen veel (interne exploratie). Bij gebrek aan uitdagend seminarie gaat ze zelfstandig op zoek naar informatie op internet, ze onderhoudt contact met mensen die overal ter wereld vandaan komen en ze heeft al een aardig beeld van hoe haar toekomstige leven eruit mag zien zonder hierin star over te komen. Haar binding met betrekking tot het fouten mogen maken om ervan te leren staat voor haarzelf niet op gespannen voet met haar geloofsleven met bijhorende normen. Ze geeft zelfs aan dat de Hemelse Vader volgens haar alleen maar meer van je gaat houden als je leert van je fouten, omdat je dan een eigen getuigenis opbouwt en sterker in je geloof komt te staan (interne en externe exploratie). Mensen die kritiek op deze gang van zaken hebben tracht zij op afstand

te houden, terwijl zij mensen toelaat die haar zoektocht ondersteunen en haar waarderen om wie ze is. Bij het exploreren buiten de kerkelijke context (externe exploratie) lijkt zij in de praktijk echter niet heel ver van de normen van de kerk af te wijken. Wanneer zij bijvoorbeeld een keer drank proeft trekt ze namelijk al vrij vlot de conclusie dat het niets voor haar is, omdat het niet lekker is en zij graag de controle over zichzelf wil houden. Volgens Julia zorgt de leiding van de Heilige Geest ervoor dat je een beter mens wordt met een verhoogde intuïtie. Je leert meer en krijgt een helder zicht op hoe het leven werkt, zelfs als het gaat over onderwerpen waarover ook ongelovigen nadenken. Op deze manier maakt zij duidelijk hoe waardevol het leven als mormoon kan zijn, waarbij je dus niet alleen in je geloof een beter mens wordt, maar ook daarbuiten (interne en externe exploratie): de normen van de Hemelse Vader zorgen ervoor dat je goed uit de verf komt. Het is dan ook niet verwonderlijk dat ze als volgt omschrijft wat het mormoon-zijn voor haar betekent:

Dat ik dóór dit geloof besef wat ik waard ben [...], terwijl je als tiener zijnde niet altijd het gevoel hebt [...] dat je gewaardeerd wordt. Dat je goed je best doet [en] misschien maak je fouten, maar er is altijd iemand die achter jou staat, wat je ook doet. (binding, spanning en oplossing)

De belangrijkste bindingen die Julia vanuit haar religieuze achtergrond aangaat zijn samen met spanningen en oplossingen in een schema gezet dat op de volgende pagina is opgenomen. De formuleringen zijn gedaan op basis van de woordkeuze van de onderzoeker.

In de laatste paragraaf van dit hoofdstuk worden de gegevens uit het schema op de volgende pagina en de nabespreking vergeleken met gegevens die afkomstig zijn uit de andere interviews. Op deze manier kunnen bescheiden algemene opmerkingen gemaakt worden over bindingen die mormoonse jongeren aangaan, welke spanning en oplossingen daarbij horen en in welke mate de jongeren zelf aangeven te exploreren. Het interview met Nick en de analyse ervan komt in de volgende paragraaf aan bod.

Categorieverdeling interview Julia

Binding	Spanning	Oplossing
Ik word een beter mens door de normen van het geloof te volgen en door de leiding van de Heilige Geest (→ mormoon-zijn / Heilige Geest).	Ik voel de Heilige Geest niet altijd, maar wil dat wel. + De normen overtreed ik soms (zie hieronder).	Ik werk aan mijn geloof om de Heilige Geest te voelen. + Ik wijs er op dat je van je fouten mag leren (is binding geworden). Ik bekeer me als ik denk dat iets fout is.
Je mag leren van je fouten. Na bekering houdt de Hemelse Vader nog meer van je (→ mormoon-zijn / zelfstandigheid op basis van het recht op keuzevrijheid).	Er zijn mensen die mij(n standpunten) niet waarderen binnen deze gemeenschap, omdat ik de normen soms overtreed of ze anders interpreteer, terwijl zij willen dat ik me er strikt aan houd.	Ik distantieer mij van mensen en situaties waarvan ik het gevoel heb dat ik er niet door opgebouwd word. +
Ik maak deel uit van een gemeenschap die overal ter wereld dezelfde normen en waarden heeft (→ mormoon-zijn).	Idem.	Ik wijs erop dat je het recht hebt om fouten te mogen maken en je daarvan te bekeren. Daarbij wijs ik erop dat God meer van je houdt als je van je fouten leert. +
Ik ben op mijn eigen manier met mijn geloof bezig en neem niet klakkeloos iets aan (→ mormoon-zijn / zelfstandigheid).	Idem.	Ik sluit mij aan bij mensen die mij wel waarderen.
Ik ben gelijkwaardig aan een man die het priesterschap draagt, want beiden moeten op hun manier aan het geloof werken (→ mormoon-zijn / vrouw-zijn).	Er zijn mannen, zoals mijn vader, die zich boven de vrouw stellen en mij dingen willen opleggen.	Ik distantieer mij van deze mensen, wijs erop dat het ouderwets is en dat God dit gedrag onthoudt. Ik trouw later een man die mij respecteert en de ruimte geeft.
Ik ben een mormoon van de huidige generatie (→ mormoon-zijn van de huidige generatie).	Confrontatie met vooroordelen en verleidingen. Omgaan met 'ouderwetse' mormonen. Soms lang zoeken naar geschikte kleding. Het schoonheidsideaal.	Ik probeer soms iets uit. Ik distantieer mij van situaties die mij niet opbouwen. Ik koop kleding die goed voelt (en zoek door). Nadruk leggen op innerlijk.
Ik ga graag om met mensen die dezelfde normen onderhouden, maar ze moeten mij wel mijn eigen weg laten gaan (→ mormoon-zijn, zelfstandigheid).	De groep mormonen (in Nederland) is maar klein en er zijn mensen binnen de kerk die mijn manier van doen niet waarderen. Seminarie is lastig in Nederland.	Ik heb vrienden over de hele wereld (internet). Ook vrienden buiten kerk die 'hetzelfde' zijn. Ik trouw met iemand uit de kerk en geloof dat God mij daarbij helpt. Gebruik internet om aan geloof te werken.
Door het geloof weet ik wat ik waard ben (→ mormoon-zijn).	Ik voel me niet altijd gewaardeerd door mensen om me heen, terwijl ik mijn best doe.	Ik voel waardering door mijn geloof: de Hemelse Vader, mijn moeder en vrienden staan achter mij.

3.2: Nick

Nick is een jongeman van zestien jaar en heeft net zijn diploma vmbo op kaderniveau gehaald. Net als bij het hiervoor behandelde interview met Julia wordt ook in deze paragraaf begonnen met het beschrijven van deze jongeman aan de hand van de belangrijkste thema's die uit het interview naar voren komen. Aan de hand van citaten wordt duidelijk hoe Nick exploreert, welke bindingen hij aangaat, welke spanningen hij ervaart met betrekking tot de bindingen en hoe hij daarmee in zijn dagelijkse leven omgaat. In de nabespreking wordt de religieuze identiteit van Nick in beeld gebracht. De deelvragen van dit scriptieonderzoek vormen in deze paragraaf het uitgangspunt.

3.2.1: Analyse en interpretatie van de interviewgegevens

Op zichzelf staan

Aan het begin van het interview geeft Nick aan dat het geloof voor hem betekent dat hij "iets extra's" heeft, "iets om aan vast te houden, [...] iets om naar uit te kijken" (binding). Dit vult hij vervolgens nog aan met:

Ik heb iets nodig, [dat] je zeker weet dat iemand achter me staat. [...] Het is gewoon fijn om iemand gewoon als back up te hebben als je valt, dat er iemand nog... dat het altijd goed komt, dat je het gewoon zeker weet. (binding)

Al vlot introduceert Nick dat hij op zijn eigen manier gelooft en dat dit afwijkt van hoe mensen uit de kerk doorgaans geloven. Hij had dan aanvankelijk ook niet veel zin in de jeugdconferentie waar de onderzoeker hem ontmoet heeft. Dat er een verschil tussen hem en andere gelovigen van zijn leeftijd is, komt in het volgende citaat goed tot uitdrukking:

Ik ben niet zo goed met die kinderen, want het gedrag is heel anders dan wat bij mij past, dus ik praat niet. Maar ik heb er ook geen problemen mee. En daar keek ik een beetje tegenop, [...] dat ik weer die barrière heb tussen vrienden maken enzo. Niet dat ik dat niet deed, want ik kon gewoon met mensen praten, maar [...] de meeste mensen [...] wil ik niet eens leren kennen, maar ik sta [...] er [wel] voor open. (binding, spanning, exploratie)

De verschillen tussen hem en “die kinderen” spelen in het hele interview een belangrijke rol. Het vormt enerzijds een bron van spanning, omdat hij het gevoel heeft buiten de groep te vallen en anderzijds horen deze leeftijdsgenoten ook bij zijn achtergrond, waar hij zich prettig bij voelt. In het vervolg van deze analyse wordt eerst geschetst waarom Nick het gevoel heeft niet bij de leeftijdsgenoten uit zijn kerk te passen. Vervolgens wordt ingegaan op waarom hij ook niet zonder hen kan. De spanning in dit interview heeft dus te maken met een spagaat tussen er niet bij horen en erbij willen horen.

Nick geeft aan altijd “stil” en “rustig” te zijn, maar dat wil volgens hem niet zeggen dat hij “gesloten” is “en nooit met mensen wil praten”. Hij geeft hiermee wel aan dat het niet gemakkelijk voor hem is om helemaal op een lijn te staan met zijn mormoonse leeftijdsgenoten, die wel dezelfde normen en waarden hebben meegekregen van huis uit als hij, maar toch anders in het geloof staan. Hij verduidelijkt dit verschil met betrekking tot kerkactiviteiten en normen als volgt:

Ik ben er rustig mee en ik ben niet zo streng in die regels en [...] ik ben een beetje in m'n eigen geloof, dus sommige dingen zeggen ze van 'dat kun je beter niet doen'. Ik denk 'nou, dat maakt toch niet zo veel uit en in relatie met God en zoiets, [...] je kunt vergeven worden. Ik ga naar de kerk, [want] [...] ik ben er mee opgegroeid. [...] Soms heb ik gewoon geen zin om te gaan en je wordt ook niet verplicht om te gaan. Zeg ik gewoon 'vandaag heb ik geen zin' en dan ga ik ook niet. [...] En soms denk ik (met betrekking tot activiteiten voor de jongemannen) van 'daar heb ik geen zin in' of [...] 'ik heb het nu te druk', dan ga ik niet en dat wordt ook niet verplicht. Je wordt gebeld en het is een uitnodiging. (binding, spanning, oplossing)

Dit “eigen geloof” heeft Nick ontwikkeld nadat hij door een moeilijke periode is gegaan. Tijdens die periode raakt hij naar eigen zeggen de grip op alles in zijn leven kwijt. In deze tijd is hij niet tevreden met zichzelf, is hij boos op alles en iedereen en leeft hij “op het randje van geluk en ongeluk” (spanning). Hij geeft aan dat er thuis en met betrekking tot het geloof van alles gaande was. Deze situatie verwoordt hij als volgt:

Ik had gewoon niks meer. [...] Er waren toen problemen thuis, en ik had geen problemen, maar er waren problemen thuis [...] en alles ging slecht, en het was gewoon, ik kon niet meer nadenken, had te veel aan m'n hoofd. [...] Ik was vijftien [...] en ik was verantwoordelijk voor mijn broertje en zusje hier, ik was verantwoordelijk voor het huis schoonmaken, koken, want m'n ouders zijn veel weg. En als vijftienjarige, het is gewoon... je bent jong volwassen geworden en dat [...] ging gewoon veel te snel. (spanning)

Hoewel Nick tijdens het dieptepunt van zijn leven alles kwijt is en zijn hoofd er niet meer bij kan houden, beschrijft hij deze periode niet als een zwakte. In het bovenstaande citaat geeft hij op de eerste plaats aan “volwassen” te zijn geworden en dat hij “verantwoordelijk” voor zijn broertje en zusje was. Daarnaast spreekt hij in krachtige woorden over zijn gedrag tijdens die periode. Nick geeft op de volgende manier aan hoe hij de leiding had tijdens deze periode waarin hij met een psychiater van school spreekt:

Ik heb de psychiater [die bij ons op school kwam] weggestuurd. Ja, ik heb mensen gemanipuleerd, ik was er echt heel erg mee bezig. [...] Ik heb [haar (de psychiater)] gewoon serieus de laan uitgestuurd. Ging allemaal vragen stellen van ‘hoe is het met jou thuis bij je man’ enzo. [...] Die mevrouw werd heel zenuwachtig en ik zag het aan haar gezicht enzo, als je in de ogen [keek] en je zag het aan de *bodylanguage*, lichaamstaal, ze werd ongemakkelijk. Ik denk van ‘oké, dit gaat perfect’ en ‘dit gaat goed’ en ik ging kijken hoe ver ik kan. En ze is weggegaan, dus dat was wel echt wreed. [...] Daardoor heb ik wel mensenkennis, maar dat was echt, dat was geen goed idee, ik heb mensen echt heel veel pijn gedaan. (exploratie, spanning)

Hoewel het gedrag “wreed” is, wordt het verhaal als een heldendaad gepresenteerd. Hij heeft in zijn verhaal in alle opzichten de touwtjes in handen. Later geeft Nick ook aan dat hij “smooth” is. Hij kan “mensen dingen laten geloven, mensen laten denken dat er niks aan de hand is”. Nicks houding is “zelfverzekerd” en hij wijst op het belang van de juiste “woordkeuze”, want op die manier kom je ouder over en zullen mensen eerder naar je luisteren of je sneller gaan geloven (exploratie, spanning).

Sociale contacten

Het dieptepunt in zijn leven gaat gepaard met een dieptepunt in zijn geloofsleven, waarbij hij het geloof compleet loslaat en daarna weer hervindt. Nick geeft aan dat het voor hem belangrijk is zijn geloofsleven weer op te pakken, omdat hij al op jonge leeftijd – ongeveer zes jaar – samen met zijn moeder naar de kerk gaat en het een onderdeel van hem is. De sociale contacten die hij daar heeft opgedaan zijn voor hem erg belangrijk. Dat hij na zijn geloofscrisis terugkeert naar het geloof noemt hij “wel knap” van zichzelf en hij geeft daarvoor de volgende reden:

Het komt vooral omdat ik met die kinderen ben opgegroeid en ik [kan] [...] niet zonder. Heel raar. [...] Ik ging [als zesjarige] gewoon met die kinderen mee en sindsdien ben ik... tien jaar later ben ik nog steeds met die

kinderen [...] bezig, en als ik wegga, dan mis ik dat wel een beetje, want het zijn eigenlijk best wel *close friends*. Want dat zijn mensen die dezelfde dingen met me delen enzo, dezelfde gedachtes, hetzelfde geloof. [...] We hebben iets extra's dan de rest natuurlijk, en niet dat we beter zijn, maar we hebben iets. [...] En we zijn met een kleine groep, dus dan blijf je ook het liefst bij elkaar. En als ik dat dus nu zou loslaten, ja, dan mis ik wel toch iets. Het zijn hele goeie mensen [...], het zijn goeie vrienden, het zijn goeie mensen. (exploratie, spanning, binding)

Wat in dit citaat opmerkelijk is, is dat Nick ten eerste wederom over “die kinderen” spreekt en verderop noemt hij ze “goeie mensen” hij herformuleert met “goeie vrienden” en herformuleert wederom met “goeie mensen”. Tezamen met het citaat uit het begin van deze analyse waar Nick “die kinderen” noemt in verband met hun “gedrag [dat] heel anders [is]” dan wat bij hem past, ontstaat hier een beeld van een mormoonse jongeman die zich enerzijds niet verbonden voelt met zijn leeftijdsgenoten uit de kerk en er anderzijds niet zonder kan. Wellicht dat hij daarom aangeeft dat het “heel raar” is dat hij “niet zonder [die kinderen kan]”. Het is voor Nick belangrijk dat er dus contact tussen hem en de leeftijdsgenoten uit zijn kerk blijft bestaan. Hij lost de spanning van het verliezen van deze sociale contacten op door zelf het initiatief te nemen om contact te maken:

Ik ben [me] meer aan het ontplooiën. [...] Als ik niet meer alleen wil zijn, moet ik ook serieus een stap nemen en ik moet ook de eerste stap nemen. Ik vroeg [bijvoorbeeld toen een] meisje mee uit. Ik wist niet wat ik daarvan moest verwachten, maar ik moest het een keer gedaan hebben, en het is dan niet goed uitgepakt, maar oké, dat kan gebeuren. Ik kan nu tegen afwijzing. En ik ga gewoon naar mensen toe en ik vraag van ‘hé, we hebben een tijdje elkaar niet gesproken (vanwege zijn tijdelijke breuk met de kerk), laten we eens gaan hangen. En [...] het bleek ook dat mensen serieus de tijd daarvoor hadden. Dat was best oké. [...] Ik ben niet verlegen. (oplossing)

Hoewel Nick zegt zijn geloof en gedachten met zijn leeftijdsgenoten te delen, geeft hij dus ook aan dat hun gedrag anders is dan wat hij prettig vindt. Het verschil tussen “die kinderen” en hem valt ook goed op als hij vertelt hoe hij in staat is geweest om helemaal alleen uit het dal te klimmen, terwijl de meeste mensen in de kerk altijd hulp nodig lijken te hebben:

Hoe kan het dat ik dat wel kan? Niemand, serieus letterlijk niemand om me heen (in de kerk) heeft dat ooit gekund. [...] Mensen hebben altijd steun nodig van dingen. Dat hoor je altijd, maar bij mij was er gewoon letterlijk niemand. (exploratie, binding)

Mormoon-zijn vs. atheïst-zijn

Daarnaast – hoewel Nick niet zelf dat verband aangeeft – lijken deze afwijzing en omarming van zijn leeftijdsgenoten erg op het zoeken naar een balans tussen het geloofsleven dat hij van zijn moeder meekreeg enerzijds en de atheïstische visie van zijn vader anderzijds:

Voorals mijn moeder is het niet helemaal [met mijn opvattingen] eens. Mijn vader is atheïst [...] [en] met hem kom ik meer overeen dan met mijn moeder. [...] Zij kijkt anders naar dingen, en hij en ik kijken meer naar een atheïstische kant, maar ik heb [...] nu bedacht 'dit is mijn geloof tot nu toe'. Beetje zo van 'dat zijn mijn morele waarden' en een klein beetje geloof, [want] ik geloof nog steeds. [...] M'n moeder is meer emotioneel over dingen, hij meer rationeel en ik ben een mix daartussenin. (spanning, exploratie, binding)

Het vinden van een balans tussen het gelovig en niet-gelovig zijn, leidt tot een compromis, dat hij omschrijft als zijn eigen geloof. Dit eigen geloof verschilt van het geloof van zijn leeftijdsgenoten, maar staat daar niet los van. Dat Nick aansluiting zoekt bij de visie van zijn vader zou tot uitdrukking kunnen komen in het feit dat hij "rustig" met de regels van het geloof omgaat en dat hij thuisblijft van de kerk en kerkelijke activiteiten als hij geen zin heeft. In het volgende citaat komt het zoeken naar een balans tussen Nicks atheïstische perspectief en het geloofsleven dat hij van zijn moeder meekreeg duidelijk naar voren. Hij legt als volgt uit hoe hij over bidden denkt:

Ik bid wanneer ik wil, ook op straat kan dat gewoon. [...] Ik heb gevraagd 'als je bidt, moet je dan per se in zo'n houding zijn, het gaat toch om het idee?' Het gaat om [de] interactie die je hebt met daarboven. Wat daar boven is dan, waar je ook in gelooft, het gaat daar om. Dus je hoeft niet per se in een houding te zitten. [...] Dat is meer eerbiedig, maar dat wordt niet gevraagd, staat nergens en het is geen regel. [...] Veel mensen die zeggen van 'ja, je moet [...] elke ochtend, middag en avond gaan bidden'. Ik denk 'bid wanneer je voelt [dat] [...] je wilt gaan bidden [...] en bid op je eigen manier, Als je niet gelooft in God, dan zeg je 'God, ik weet niet of je bestaat, weet je, misschien kun je me helpen' en je gaat gewoon verder. [...] Ik ga gewoon en ik denk er verder niet over na. Ik heb het gevraagd, dus misschien heb ik steun, misschien niet. (binding, exploratie, spanning, oplossing)

Het hierboven staande citaat geeft goed weer hoe Nicks atheïstische visie gekoppeld wordt aan zijn geloof. Hij zoekt daarbij naar een oplossing om zijn andere manier van doen (op straat bidden) te legitimeren, die hij vindt door er op te wijzen dat vaste momenten en een eerbiedige houding met betrekking tot het bidden volgens hem niet het belangrijkste zijn. Volgens hem draait het om het contact dat je hebt. Dat er wellicht geen contact met iets “daarboven” mogelijk is, omdat God niet bestaat, laat Nick open. Hij ziet wel of het helpt of niet, maar vragen lijkt geen kwaad te kunnen. Als blijkt dat God Nicks gebed niet verhoord heeft, omdat een situatie duidelijk slecht is afgelopen, dan wijst hij erop dat hij toch dankbaar is. In de eerste plaats geeft hij aan dat hetgeen waarvoor hij bad wellicht niet hetgeen was wat hij echt nodig had in zijn leven. Vervolgens zoekt hij binnen die situatie naar dingen die positief zijn geweest en hem verder helpen in zijn persoonlijke ontwikkeling. Het volgende citaat illustreert dit:

Ik had (aan God) gevraagd om hulp en dan denk ik ook ‘wat is dit nou weer, dit kun je niet menen, wat is dit?!’ En dat is dan gewoon mijn instelling dan. En [dan denk ik] ‘weet je wat, waarschijnlijk [...] was het wel niets voor mij’. Misschien was het wel niet iets voor mij en misschien zou er iets gebeuren waardoor het sowieso niet iets was geworden. Misschien is dit een betere kant van het leven. Waarschijnlijk heeft ‘ie (God) dit gedaan, misschien, misschien niet, misschien gaat het leven [ook] gewoon [zijn] weg. Maar ik [...] dank toch daarvoor. Ik heb er veel van geleerd: discipline, ik heb mensen leren kennen. [...] Want ik ben dankbaar voor [ieder] klein ding dat er ooit is gebeurd. Ben ik afgewezen (in dit geval voor zijn opleiding tot muzikant)? Dankjewel dat ik deze kans heb gehad om dit te kunnen doen. (spanning, oplossing)

Sociale status

Het vinden van een balans tussen de beide hiervoor besproken visies is voor Nick erg belangrijk, omdat hij het geloof niet wil verliezen, maar hij “zou [...] willen dat het wat minder streng was” (spanning). Het verliezen van het geloof zou volgens hem grote gevolgen voor hem hebben. Een van die gevolgen is het reeds besproken verlies van belangrijke sociale contacten. Een ander gevolg is dat hij priesterschapstaken, zoals raad geven en het rondzien van het avondmaal, zal kwijtraken. In het volgende citaat maakt Nick duidelijk dat hij aan leeftijdsgenoten buiten de kerk gemakkelijker kan aangeven bijvoorbeeld niet te willen roken of drinken dan dat mensen uit de kerk hem betrappen op het gebruik van deze genotsmiddelen, omdat de gevolgen heel anders zijn:

Eerst was het [...] wel een beetje vervelend [dat] je steeds dat soort barrières hebt, want ik drink niet bij m'n vrienden (buiten de kerk) en ik zie dat ze heel veel lol hebben. Maar ik heb nog mijn eigen familie en [kerk]vrienden. Het is soms wel vervelend, maar het maakt me anders en ik ben er ook trots op dat ik toch nog net iets anders ben dan de rest. [...] Eerst was het 'het wordt (in de kerk) gezegd: je moet het niet doen', maar sinds ik voor mezelf ben gaan denken, dacht ik van 'oké, ik wil het niet doen' en waarom: ja, het is slecht voor je gezondheid en ik heb er gewoon geen behoefte aan, maar stel dat ik ineens wel behoefte zou hebben aan drinken, dan zou ik dat doen. [In] het geloof [...] is dat best wel een *big deal*. [...] Dat heeft een gevolg [...] dat dingen van me weggenomen worden, of ik mag minder doen. En het gevolg buiten (de kerk), ja... die dingen kun je gewoon laten gaan. Ik bedoel, dat maakt ook niemand uit. Ik bedoel 'waarom drink je dan niet?', er gebeurt toch niks (het heeft geen gevolgen als je niet wilt drinken). (spanning, exploratie, binding, oplossing)

Het idee dat bepaalde kerktaken (zie verderop) hem afgenomen worden, levert bij Nick spanning op. Door het uitvoeren van deze taken heeft hij een bepaalde sociale status in de kerk: hij is iemand. Nick lijkt het voor zichzelf niet voldoende te kunnen verklaren waarom hij alleen vanwege sociale aspecten allerlei dingen in de kerk doet. Het volgen van bijvoorbeeld seminarie vindt hij "zwaar" en het lijkt hem niet om het ontwikkelen van schriftkennis te gaan (zie volgende citaat). Hij geeft daarom aan dat hij inhoudelijk iets heeft aan de kerk en de activiteiten, omdat ze hem helpen bij zijn persoonlijke ontwikkeling. Dit is voor Nick belangrijk, omdat hij het gevoel heeft er een waardevoller mens van te worden. In het volgende citaat valt te lezen hoe Nick bijvoorbeeld het volgen van seminarie om meer discipline te krijgen omschrijft:

[Seminarie] is zo zwaar. [...] Ik heb nog anderhalf jaar te gaan [...] en ben van plan om dat te gaan halen, want ik ben nu zo dichtbij. Het is te laat om te stoppen. [...] Je krijgt [...] uiteindelijk na vier jaar [...] een diploma. [...] Voor mij is het gewoon een stukje papier, maar [...] wat ik leer is dat ik meer discipline [krijg], want elke ochtend opstaan, [...] weer op de fiets, dus. De kerk geeft je heel veel morele waarde ervoor terug. Echt zo. Je krijgt discipline, je doet dit en dit en dat, en dit helpt je zo veel in het leven, want nu kun je gewoon 'oké, dit moet af, ik doe dit!' [...] Ik heb ook geleerd [om] door [te] bijten en gewoon gaan. (spanning, oplossing)

Een ander voorbeeld van het ontwikkelen van positieve 'aardse' eigenschappen heeft te maken met het ontwikkelen van leiderschapskwaliteiten door middel van het priesterschap, maar dat Nick daarbij dingen op zijn eigen manier wil doen stuit sommige kerkleden tegen de borst en leidt ertoe dat hij bekritiseerd wordt door de bisschop van zijn wijk. Uit de

volgende citaten blijkt dat het risico om bepaalde kerktaken te verliezen dan zeer tastbaar wordt:

Ik had een keertje een zwart hemd aan (tijdens de avondmaalsdienst). Dat maakt mij echt niet uit eerlijk gezegd. [...] En ik [...] heb [een oorbel] laten schieten. [Toen] waren mensen echt zo geschokt, want dat mag absoluut niet in het geloof. [...] Het maakt mij niet uit wat andere mensen denken, ik wou een oorbel hebben [...] en dat heb ik gedaan. Ik kreeg zo veel commentaar van 'dit is slecht, dat moet je niet doen, je mag (het avondmaal) niet ronddienen' en ik [mocht] niet deelnemen [aan] het avondmaal en daar baalde ik ontzettend van. [...] [En tegenwoordig] doe [ik] 'm uit [en] geen zwart hemd meer [...] en ik doe zo veel mogelijk m'n best om me zo netjes mogelijk te kleden. Ik heb [namelijk] ook een leidinggevende functie op dit moment. Ik ben priester, [...] een soort van raadgever en ik heb dus vaak de leiding over dat hele gebeuren in het avondmaal, wat er gaat gebeuren [...], dat het allemaal geregeld is. Je wordt vrij jong toch een beetje volwassen opgesteld, dus je hebt nu al [echt] verantwoordelijkheden. Dat helpt sowieso [...] [bij] je persoonlijke ontwikkeling. [...] Ik mocht het (zwart hemd en oorbel) niet. De bisschop zei dat tegen mij [...], want het is afleidend en er wordt gevraagd van je, dat als je aan het ronddienen bent of [met het avondmaal] bezig bent, dat je niet afleidend bent en dat je allemaal één bent. Daarom dragen we allemaal pakken enzo. Ik baal er eerlijk gezegd wel van dat ik elke keer dat moet doen, maar ik doe het gewoon, want ik heb respect voor het geloof. Het is geen probleem. Ik doe 'm gewoon even uit en wanneer ik klaar ben, doe ik 'm weer in. Dat is geen probleem en mensen accepteren het [nu], ze zijn me gewend met een oorbel. (exploratie, spanning, binding, oplossing)

Ik wou aardig zijn... Als iemand niet het priesterschap [heeft], [dan] mag je ook niks doen aan het avondmaal, je mag er niet aankomen. Ik was gewoon de bakjes [waar het avondmaalswater (mormonen gebruiken geen avondmaalswijn) in wordt gedaan] aan het neerleggen en er kwam een kind van twaalf jaar en die kreeg bijna het priesterschap en die is [er] heel enthousiast over om jongeman te worden en ik heb [zoiets] van [...] 'misschien wil je helpen, laten we dit samen gaan doen'. En dan komt de bisschop langs en zegt 'hé hé hé, dat moet je niet doen' en heeft hij [met] mij een serieus gesprek van 'niemand mag [zonder het priesterschap] aan het avondmaal komen' [...] en nu doe ik het niet meer. Dat weet ik nu. (exploratie, spanning, oplossing)

Gedrag aanpassen

Nick lost spanningen, zoals hierboven beschreven, op door zijn gedrag aan te passen, maar presenteert zich als iemand die het "niet uit[maakt] wat andere mensen denken" en om die reden geeft hij aan dat er helemaal geen probleem is, schetst hij zichzelf als een krachtige persoon die eigen keuzes maakt (bijvoorbeeld met betrekking tot het hebben van verantwoordelijkheden of het naar voren brengen van je eigen visie), geeft hij aan dat er tussen mormoonse kerken onderling culturele verschillen bestaan, is hij van mening dat bepaalde normen strenger gelden dan andere, of wijst hij op het feit dat een principiële

(geloofs)keuze tot respect leidt. De onderstaande citaten zijn een goed voorbeeld van deze strategieën die door het hele interview heen aan bod komen:

Over die oorbel trouwens, want alleen [...] in deze wijk is dat zo, want [...] mensen in Rotterdam, ik heb daarvan gehoord van 'ja, ik kan gewoon met m'n oorbel ronddienen', dus ik denk dat het ook gewoon te maken heeft met cultuur en de manier waarop mensen denken hier. [...] [In de wijk] Rotterdam [...] zijn meer donkere mensen, meer uit het buitenland en daar is het normaal en daar wordt het geaccepteerd. [...] En de mensen daar zijn ook nog eens vrijer dan [hier]. (exploratie, oplossing)

Stel je voor dat ik zou drinken. Dat is een *big deal*, want dan gaan ze daar echt ook moeilijk over doen. Dat is erger. Dat is veel erger dan dit (zijn oorbel). [...] [Maar] tegenwoordig met al die cultuurverschillen [hier] (in de plaats waar Nick woont)... mensen accepteren [het] ook, want er is veel geloof ermee binnengebracht. Je hebt islamitisch geloof, boeddhisten, christenen, katholiek [en] dat is allemaal zo door elkaar, we (Nick en zijn leeftijdsgenoten) zijn allemaal zo dicht bij elkaar. Wanneer iemand [moslim is], dan is het oké, dan weten we ook gelijk 'diegene drinkt niet en dit soort dingen'. We hebben daar respect voor, dus er wordt ook niet moeilijk over gedaan. [Als iemand zegt van] 'jemig, doe dat nou effe', [dan] zeg ik 'nee' en nee is nee. Dat weten ze ook, dus daar heb ik eerlijk gezegd geen problemen mee gehad. De mensen accepteren het wel makkelijk, maar ik moest het wel naar voren brengen. (spanning, exploratie, oplossing)

Een belangrijke spanning in Nicks verhaal is het verliezen van zijn gemeenschapsleven en dit lost hij op door zijn gedrag aan te passen. Deze aanpassingen vertegenwoordigen nieuwe bindingen, die opnieuw tot spanningen leiden, omdat hij eigenlijk niet volledig achter deze keuze staat. Dit zou er toe kunnen leiden dat hij de aanpassing van zijn gedrag ongedaan moet maken (nieuwe oplossing), maar dat lijkt hij geen optie te vinden, omdat hij zijn sociale contacten en status dan kwijtraakt. Deze cirkelgang lost Nick op door te wijzen op het feit dat de aanpassing van zijn gedrag helemaal geen probleem voor hem is. Dit is een effectieve manier om met deze spanningen om te gaan en discussies (met kerkleden) te voorkomen. Als er geen zichtbaar probleem is, hoef je immers ook niets op te lossen. Zijn ingenomen standpunt (binding) dat hij zich aan de regels van de kerk houdt, staat op deze manier niet steeds weer onder spanning. Over niet zichtbare zaken (zoals over wat hij precies gelooft) en handelingen (bidden) zegt Nick dat hij daarover niet met mensen uit de kerk praat. Wat zij niet weten, levert immers ook geen veroordeling op. De interviewer is volgens Nick de eerste die zijn echte geloofsleven te zien heeft gekregen en hij geeft dit als volgt aan:

Ik heb dus [...] mijn eigen manier van geloven ontwikkeld. En ik praat er ook niet over, je bent de eerste die hier over weet, eerlijk gezegd. [...] De kerk vraagt daar niet [naar] van 'hoe geloof jij, hoe sta je in het geloof', [maar] wat ik nu geloof dat is [...] vrijer en wat zij willen dat is strikt. [...] Ik heb er geen problemen mee gehad en het gaat gewoon prima. (binding, oplossing, spanning, exploratie)

Nick is duidelijk iemand die zich als een krachtige zelfstandige persoon presenteert. Het geloof is belangrijk voor hem, ook al doet hij het zoveel als mogelijk is op zijn eigen manier. Hierover kan hij niet met zijn leeftijdsgenoten of andere kerkleden praten, omdat de gevolgen van het verliezen van het geloof en alle voordelen die daarmee samenhangen voor hem te groot zijn. Hij past zich voldoende aan en heeft zodoende naar eigen zeggen geen problemen.

3.2.2: Nabespreking

Hoe kan de religieuze identiteit van Nick omschreven worden? Net als in de paragraaf waarin Julia's religieuze identiteit besproken wordt, wordt ook hier de ik-binding gepresenteerd. Hoe Nick zichzelf in interactie met de interviewer gepresenteerd heeft, is als volgt te omschrijven:

Ik ben een gewiekste mormoonse jongeman die op zichzelf staat en zich naar de regels schikt, omdat het geloof me waardevolle contacten en een unieke sociale positie oplevert.

Om de bovenstaande ik-binding te verhelderen en aan te tonen dat hij bij Nick past, dienen de volgende vragen aan de hand van zijn verhaal beantwoord te worden, waarbij het steeds belangrijk is dat hij zich persoonlijk met het antwoord verbonden voelt. Met andere woorden, dat hij bindingen is aangegaan met betrekking tot elk volgend aspect:

- Wat is een gewiekste mormoonse jongeman die op zichzelf staat?
- Wat is het belang van je aan de regels houden?
- Wat is het belang van sociale contacten en een unieke sociale positie?

Bovenstaande aspecten worden in het vervolg van deze paragraaf besproken, waarbij ingegaan wordt op de mate waarin Nick exploreert, bindingen aangaat met betrekking tot zijn religieuze achtergrond en met oplossingen voor spanningen in het dagelijks leven komt.

Als gewiekste mormoon weegt Nick de risico's af van zijn gedrag in relatie tot zijn eigen manier van geloven. Hij weet dat hij bepaalde zaken niet kan maken, omdat dit grote gevolgen voor zijn kerkelijk leven kan hebben. Omdat hij op zijn eigen manier – wat minder strikt en met atheïstische invloeden – gelooft, heeft hij het gevoel op zichzelf te staan en niet compleet aan te sluiten bij “die kinderen” uit de kerk. Hij beschrijft ook dat hij in moeilijke situaties vaak alleen staat, omdat mensen hem niet goed begrijpen en hij liever niet te veel praat over wat hij denkt. Tevens geeft hij aan buiten de kerk niet heel veel vrienden te hebben. Dit wekt de indruk dat Nick zich (soms) eenzaam voelt. Maar tijdens het interview spreekt hij niet over zichzelf als iemand die eenzaam of alleen maar rustig en stil is. Hij presenteert zich als een doorbijter en iemand met kracht die zelf initiatief durft te nemen om zijn situatie te verbeteren. Zonder steun van anderen of van God te ervaren gaat hij ervoor.

Nick geeft aan niet zonder zijn leeftijdsgenoten in de kerk te kunnen, omdat hij ondanks de verschillen ook veel met hen gemeen heeft. Dit lijkt een belangrijk aspect van zijn motivatie te zijn om zijn kerkleven niet kwijt te willen raken, omdat hij anders echt nagenoeg alleen is. Daarnaast krijgt hij binnen de kerk ook een sociale positie aangemeten. Als jongeman draagt hij het priesterschap dat hem in staat stelt bepaalde taken te verrichten die niet voor vrouwen en jongere jongens weggelegd zijn. Door deze taken uit te voeren is hij iemand. Dat de nadruk alleen op deze sociale aspecten van zijn lidmaatschap aan deze geloofsgemeenschap ligt, lijkt voor Nick niet voldoende te legitimeren waarom hij met de kerk verbonden blijft. Hij wijst daarom ook naar een inhoudelijke component van zijn geloof, die waardevol voor hem is. Het gaat hem niet om “wat daarboven” is, maar wijst op het belang van de mogelijkheden die de kerk hem biedt om zich tot een beter mens te ontwikkelen – bijvoorbeeld door het ontwikkelen van discipline, doorzettingsvermogen, zelfstandigheid, moed en leiderschapskwaliteiten. Op deze manier vindt hij een balans tussen het geloofsleven dat hij van zijn moeder heeft meegekregen en de atheïstische visie van zijn vader. Over het hieruit opgemaakte persoonlijke geloof spreekt hij met niemand, maar hierover deelt hij zijn trots alleen met de interviewer.

Nick vertelt veel over situaties waarin hij exploreert, maar tevens beperkt wordt door de kerk (interne exploratie). Zo ontdekt hij bijvoorbeeld dat het dragen van een oorbel in sommige situaties geaccepteerd wordt, maar dat het tijdens het rondzien in zijn kerk niet mag, terwijl in Rotterdam andere regels lijken te gelden. Extern exploreert Nick ook en omdat hij niet echt weet of God bestaat, zoekt hij naar zaken waar hij wel achter kan staan. Hij geeft aan geïnteresseerd te zijn in wetenschap en leest bijvoorbeeld graag over hoe het menselijk brein werkt. Als gewiekste mormoon weet hij ook goed dat de gevolgen van het overtreden van bepaalde regels – zoals het overtreden van regels van het Woord van Wijsheid of de Wet van Kuisheid – groot zijn, maar hij wijst erop dat het toch om een persoonlijke keuze gaat om bijvoorbeeld niet te drinken, omdat het niet gezond is. Bovendien is het niet willen drinken buiten de kerk gemakkelijker te verantwoorden dan het wel willen drinken binnen de kerk, omdat mensen buiten de kerk bijvoorbeeld door de aanwezigheid van moslims al wel gewend zijn aan mensen die geen alcohol willen nuttigen vanwege hun geloofsopvatting of culturele achtergrond (externe exploratie). Door in het dagelijks leven alternatieve keuzes te maken, is hij niet alleen binnen de kerk iemand door de sociale positie die de gemeenschap hem verschaft, maar weet hij ook daarbuiten zijn geloof te gebruiken om iemand te zijn. Hij geeft aan het zelfs wel leuk te vinden om anders dan anderen te zijn. Ook in het volgende citaat profileert hij zich als iemand die op zichzelf staat en daardoor uniek is:

Het maakt me anders en ik ben er ook trots op dat ik toch nog net iets anders ben dan de rest. Dat is wel fijn om te zien dat je... je bent niet als iedereen. (binding)

Nick gaat met betrekking tot de aspecten van zijn ik-binding, die in deze paragraaf besproken zijn, bindingen aan die in meer of mindere mate onder spanning staan. Tijdens het interview laat hij diverse manieren zien om met die spanningen om te gaan en zodoende een coherent gevoel van identiteit te behouden. In het interview met Nick komt tevens duidelijk naar voren dat het gesprek tussen hem en de interviewer een uniek gesprek was dat zicht biedt op zijn religieuze identiteit en leven. Hij kon tijdens het interview dan ook zijn gedachten op een rij zetten en zich hardop afvragen waarom hij bepaalde dingen doet, zoals hij ze doet. Hij concludeert dan ook dat de interviewer “de eerste [is] die op... op zo’n kant van [z]ijn leven kijkt”. Het lijkt erop dat Nick zich tijdens het interview aanpast aan

de vermeende status van de onderzoeker en zichzelf zodoende graag in krachtige termen profileert als iemand die op zichzelf staat en zijn eigen boontjes dopt.

Op de volgende bladzijde volgt een schema met Nicks belangrijkste bindingen die hij vanuit zijn religieuze achtergrond aangaat, spanningen die daarmee samenhangen en oplossingen. De formuleringen hiervan zijn van de hand van de onderzoeker. In de laatste paragraaf van dit hoofdstuk komen de gegevens uit dit schema en de nabespreking terug en worden ze vergeleken met gegevens uit de andere interviews. In de volgende paragraaf wordt het interview met Marit besproken.

Categorieverdeling interview Nick

Binding	Spanning	Oplossing
<p>Ik ben een mix van mijn vader (rationeel en atheïst) en moeder (gevoelsmens en mormoon), maar heb meer met zijn atheïstische visie (→ mormoon-zijn, op zichzelf staan (vanwege atheïst-zijn)).</p> <p>Ik kan niet zonder mijn leeftijdsgenoten uit de kerk (→ op zichzelf staan, gewiekst zijn, sociale contacten).</p> <p>Ik heb een unieke sociale positie binnen en buiten de kerk die ik niet wil kwijtraken (→ gewiekst, sociale positie).</p> <p>Ik ontwikkel mijn persoonlijkheid door de dingen die ik voor de kerk doe (→ sociale status / persoonl. ontw.).</p> <p>Ik heb mijn eigen manier van geloven ontwikkeld en dat is veel beter (→ mormoon-zijn, op zichzelf staan, regels volgen).</p> <p>Ik houd mij aan de kerkelijke regels, bijvoorbeeld: - Ik draag geen zwart hemd en oorbel tijdens het rondzien. - Ik drink geen alcohol. - Ik zorg ervoor dat iemand die niet bevoegd is niet aan het avondmaalsgerij komt. (→ gewiekst, mormoon-zijn, op zichzelf staan, regels volgen)</p>	<p>De atheïstische visie van mijn vader is moeilijk openlijk te combineren met het geloof.</p> <p style="text-align: center;">+</p> <p>Met wie heb ik contact als ik bid? Bestaat God?</p> <p style="text-align: center;">+</p> <p>Ik heb niet altijd zin in en tijd voor kerkactiviteiten.</p> <p style="text-align: center;">+</p> <p>Ik kan niet zonder mijn leeftijdsgenoten en de unieke sociale positie die de kerk mij verschaft.</p> <p>Mijn gedrag is wel heel anders, dus ik kan niet zo goed met deze mensen omgaan. Als ik niet doe wat de kerk vraagt kan ik deze contacten kwijtraken.</p> <p>Het is soms wel zwaar om die dingen allemaal te doen. Ik geloof slechts een beetje in God, maar wat doe ik hier dan? + Ik kan deze sociale positie kwijtraken.</p> <p>Deze binding was een oplossing (zie hierboven) en levert geen nieuwe spanningen op.</p> <p>Mensen uit de kerk moeten hier niet van weten, maar het is soms wel lastig en ik baal er weleens van dat ik dingen anders moet doen dan ik wil.</p> <p>Ik vind de normen eigenlijk te strikt...</p> <p>- Ik vind het persoonlijk nergens op slaan en vind dat het moet kunnen; in Rotterdam kan het immers ook. - Ik zie vrienden buiten de kerk ervan genieten. Dit gebod overtreden heeft grote gevolgen in de kerk. - Ik vind eigenlijk dat gemotiveerde mannen en vrouwen zonder het priesterschap meer mogen doen.</p>	<p>Ik ontwikkel mijn eigen manier van geloven, die iets minder strikt is, maar vertel er niemand over.</p> <p>Ik bid en vraag aan wat daarboven is om hulp, maar verwacht niets. Ik noem het geloof een "back up". Ik leer dingen over wetenschap en het menselijk brein.</p> <p>Als ik geen zin of tijd heb dan blijf ik thuis. Ik wijs erop dat het slechts een uitnodiging is, die je dus kunt accepteren of afwijzen.</p> <p>Deze spanningen worden bindingen (zie hieronder).</p> <p>Ik wijs erop dat we dezelfde normen en waarden hebben. Ik spreek af en toe wel met mensen af. Ik zeg niets over hoe ik geloof en doe gewoon mee.</p> <p>Ik wijs op mijn persoonlijke ontwikkeling (nieuwe binding; zie hieronder). + Ik praat niet over wat ik wel of niet geloof en doe wat de kerk van mij vraagt.</p> <p>Er is geen sprake van nieuwe spanningen, dus er is geen oplossing nodig.</p> <p>Ik praat er met niemand over, behalve met de interviewer. Ik pas mijn gedrag aan. Ik houd me aan belangrijke regels (nieuwe binding; zie hieronder).</p> <p>Ik pas me aan en benoem het niet als een probleem. - Ik draag een wit shirt en doe mijn oorbel uit. - Ik zeg duidelijk dat ik niet drink en geniet ervan dat ik anders ben. Ik wijs erop dat dit een persoonlijke keuze is. Ik ben ook leuk zonder alcohol. Is ongezond. Moslims drinken ook niet, dus is buiten kerk gemakkelijk te legitimeren. - Ik pas me aan en volg de instructies van de bisschop.</p>

3.3: Marit

In deze paragraaf wordt het interview met de veertienjarige Marit, die het vwo bezoekt, geanalyseerd. Net als bij de vorige interviewbesprekingen wordt ook in deze paragraaf begonnen met het beschrijven van deze jongevrouw aan de hand van de belangrijkste thema's die uit het interview naar voren komen. Door de gebruikte citaten wordt duidelijk hoe Marit exploreert, welke bindingen zij aangaat, welke spanningen zij ervaart met betrekking tot deze bindingen en hoe zij daarmee in haar dagelijkse leven omgaat. Tot slot volgt wederom een nabespreking waarin de ik-binding wordt gepresenteerd en uitgewerkt.

3.3.1: Analyse en interpretatie van de interviewgegevens

Loyale mormoon zijn: actief en volgbaar

Marit geeft aan altijd al gelovig geweest te zijn, maar pas een jaar geleden, na een moeilijke periode in haar leven, zoekt zij ook zelfstandig naar haar plaats in de wereld en het geloof. Een zeer belangrijk thema in het interview met Marit is haar loyaliteit, dat in diverse situaties door haar hele verhaal heen terugkomt. Ook in de interactie met de interviewer speelt haar loyaliteit – in dit geval met betrekking tot het geloof en de kerk – een duidelijke rol, omdat zij de kerk tegenover deze buitenstaander (en de lezers van zijn scriptie), zowel aan het begin (citaten 1 en 3) als aan het eind (citaat 2) van het interview, verdedigt. De eerste twee citaten verdedigen de positie dat mormonen christen zijn en het laatste citaat neemt het scherpe randje van “doen wat de kerk van je vraagt” weg door te wijzen op “vrije keuze”:

Je bent toch echt een volgeling van Christus en als je dan mormoon [zegt], is [...] toch weer naar Mormon verwezen [...], dus Heilige der Laatste Dagen [klinkt toch wel beter], vind ik. (binding, spanning, oplossing)

Het boek [van Mormon] is gewoon niet een ander boek (dan de christelijke bijbel), maar gewoon, dat hoort [...] als aanvulling erbij. (spanning, oplossing)

[Mormoon-zijn] betekent voor mij dat je gewoon doet [...] wat de kerk van je vraagt. Het is niet zozeer [...] wat ze je gebieden te doen, maar omdat je zo veel vrije keuze hebt in de kerk, is het gewoon heel fijn dat je

gewoon kan doen wat je eigenlijk wil. Maar toch op zo'n manier dat het wel aangespoord wordt om dan het goede te doen. (binding, spanning, oplossing)

Ten opzichte van de kerk uit zij haar loyaliteit in de tweede plaats door het volgen van Christus, naar wie "[je altijd kan keren]". Hij heeft volgens Marit altijd "het goede gekozen" (binding) en, omdat hij erg gelovig was en veel bad, wil zij ook op die manier leven. Dat iedere ochtend bidden "nog geen een keer gelukt" is, betekent voor haar dat ze daar "nog even aan [moet] werken" (spanning, oplossing). Ook mensen die "Jezus-achtig" zijn, zoals een goede vriend van vierentwintig jaar uit een andere plaats, ziet zij als een voorbeeld om te volgen, omdat hij "heel sterk in het geloof" is en er altijd voor haar is als ze iemand nodig heeft.

In de derde plaats uit Marit haar loyaliteit doordat zij "doet wat de kerk van [haar] vraagt" (binding). Zij stelt zich actief op en bezoekt zowel de diensten als diverse activiteiten. Hieronder volgen citaten die spanningen met betrekking tot de zojuist genoemde binding weergeven. De citaten gaan over kerkbezoek en het programma voor persoonlijke ontwikkeling van de jongevrouwen, waarbij het opvalt dat wanneer er sprake is van iets dat moeite kost of minder leuk is, er een oplossing volgt in de vorm van een beloning:

[Ik ben] niet zo'n jongere die echt denkt 'oh ja, in vind het echt leuk om naar de kerk te gaan', maar omdat ik weet wat voor zegeningen en [...] blijheid het kan geven [...]. (spanning, oplossing)

Zo'n boekje (voor de jongevrouwen) met dingen waarmee je persoonlijke vooruitgang kan maken. Je krijgt dan lintjes en pinnetjes en een ketting kan je ook krijgen. Maar dan moet je wel alle opdrachten hebben gedaan. [...] Het zijn ook gewoon leuke, ja, niet altijd leuke opdrachtjes, maar toch merk je dat je daarvan opgebouwd wordt. (spanning, oplossing)

Naast het bijwonen van activiteiten en diensten organiseert Marit ook kerkelijke activiteiten. Enerzijds levert dat veel druk op omdat zij ook nog naar school moet en hobby's heeft en zij "alles belangrijk" vindt. Dit heeft er mede toe geleid dat zij "helemaal ingestort" is (spanning). Anderzijds zegt Marit dat zij wel kan aangeven om minder verantwoordelijkheden te willen dragen, maar ze verwacht "niet dat [ze] dat waarschijnlijk snel zal gaan doen", want ze krijgt er ook veel zelfvertrouwen van (oplossing).

Behalve uit het trouw bezoeken van kerkelijke activiteiten en deze zelf ook organiseren, blijkt haar loyaliteit met betrekking tot het doen “wat de kerk van je vraagt” ook uit het volgen van de regels. Marits standpunt is dat “het niet voor niets gegeven [is]” en dat je “je er gewoon aan [moet houden]” (binding). Een spanning die zij hierbij ervaart is dat het “zo makkelijk gezegd” is, maar in de praktijk nog weleens lastig kan zijn. De volgende citaten illustreren dit en gaan over kledingnormen, voedingsvoorschriften en taalgebruik:

Het is natuurlijk soms wel heel moeilijk, omdat je niet altijd gepaste kleren kan vinden, maar als je er echt moeite voor doet, dan moet dat wel lukken. En het is [...] dus [...] voor veiligheid [...]. Dan denk ik van ‘oké, als de Heer het wil, dan doe ik het maar’. (spanning, oplossing)

Met ensemble (orkestrepetitie) hebben we dan altijd pauze, maar een keer gingen we dus naar zo’n bar toe [...] en toen kreeg iedereen thee voor z’n neus, maar wij drinken dus zoals je weet geen thee, [...] en ik zat echt van ‘aah, wat moet ik doen?’, want ik wilde niet drinken, maar ik wilde toch wel bijna gaan drinken, omdat ik niet wilde zeggen ‘nee, ik drink geen [thee]’, maar ik kon het gewoon niet. Dus ‘wil jij mijn thee hebben (tegen iemand naast haar)?’ [en] toen zei [hij] ‘oh, ja hoor’. (binding, exploratie, spanning, oplossing)

Ik scheld [...] en vloek ook niet, maar [...] soms dan floept er [...] wel even wat uit en [daar] heb [ik] dan nog spijt van. [...] Ik probeer altijd van die rare woordjes (om mee te schelden) te bedenken die niet zo erg zijn. [...] Op school gaat het (schelden) makkelijker, omdat je [...] ouders er [dan] niet bij zijn en omdat je weet dat je ouders er niet echt van zullen weten. Maar als je het op school gaat doen, dan ga je het thuis ook sneller doen. [...] [Als ik wel iets verkeerd zeg dan] denk ik van ‘oh, wat heb ik gezegd?’ [...], maar dan is het al te laat. Dan denk ik ‘ja sorry hoor, ik doe m’n best’, [...] van ‘ah, had ik niet moeten doen’, [maar] ik beland niet in de hel ofzo. Denk ik. Mag ik hopen. (binding, exploratie, spanning, oplossing)

Uit de zojuist beschreven citaten blijkt dat het naleven van de regels van de kerk (soms) lastig voor Marit is. Het is echter vooral lastig als confrontaties openbaar worden. De confrontatie met de thee lost ze in deze context goed op, maar zij geeft vervolgens aan geen idee te hebben wat zij gedaan had als die jongen haar thee niet gewild had. Met betrekking tot schelden geeft Marit aan dat het op school gemakkelijker kan, omdat haar ouders het niet te weten komen. En over het in het dagelijkse leven nakomen van de kledingnormen zegt zij nog het volgende:

[Leeftijdsgenoten zeggen weleens] ‘waarom draag jij nooit hemdjes?’ [...] Soms [ga ik daarover] wel [in gesprek], maar soms heb ik er geen zin in [...] [en dan zeg ik misschien] ook weleens van ‘ja, of je nou hemdjes aan heb of korte mouwen, wat is het verschil?’, niks. [...] Ik bedenk wel wat. (spanning, exploratie, oplossing)

Het citaat over de theeconfrontatie en het hier bovenstaande citaat laten beide zien dat Marit het lastig vindt om in de publieke ruimte met dergelijke confrontaties om te gaan. De sfeer tijdens dit moment in het interview is dan ook enigszins bedrukt. Bij de theeconfrontatie blijkt zij kennelijk niet openbaar voor de voedingsnorm uit wil komen. Hier kan zij zich nog verschuilen door de thee vriendelijk aan een ander aan te bieden. Bij het niet dragen van hemdjes wordt zij geconfronteerd met haar anders zijn, dat zij niet meer kan verbergen. Het is enkele meiden al opgevallen dat zij altijd t-shirts draagt. De oplossing die zij aangeeft is het wijzen op het feit dat het dragen van een t-shirt of een hemd helemaal geen verschil maakt.

Het lijkt erop dat Marit weinig extern exploreert of daarin beperkt wordt en misschien daarom geen duidelijke antwoorden kan formuleren met betrekking tot deze spanning. Het feit dat deze momenten van exploratie nog geen duidelijke uitkomst opgeleverd hebben, kan voor de gespannen sfeer tijdens het interview zorgen. Even later blijkt dat Marit zich vanwege loyaliteit aan haar ouders aan de kledingnormen wil houden:

Met kleding [denk ik] ook weleens ‘ah, kan wel’, maar ik weet dat m’n ouders er niet zo blij mee zijn. [...] [En] dan denk ik van ‘ja, dat ga ik toch niet aandoen’, omdat ik weet dat ‘t niet helemaal gepast is, dus dan denk [ik] gewoon ‘nee, niet doen’. (exploratie, spanning, oplossing)

Loyale mormoon zijn: het gezin

Loyaal zijn aan haar ouders en aan het hele gezin neemt binnen het thema loyaliteit een belangrijke plaats in. Binnen het gezin zorgt haar gehandicapte broer voor veel spanning. Dit heeft deels te maken met het feit dat haar broer zo veel aandacht vraagt, dat de andere kinderen het met minder moeten doen, maar hangt ook samen met het feit dat hij het Marit moeilijk maakt het goede te doen. Haar broer omschrijft ze als iemand “die het verkeerde pad op gaat” en waarvan je weet “dat je niks kunt doen”. Hij stelt zich volgens Marit “tegen de kerk [op en] je ziet hem dan gewoon afdwalen” (spanning). Een binding vanuit haar religieuze achtergrond die hiermee samenhangt en voor veel spanning zorgt met betrekking

tot haar loyaliteit is dat “je liefde [moet] geven” (binding; was aanvankelijk een oplossing). De volgende citaten geven de spanning met betrekking tot deze binding duidelijk weer:

[Het geven van liefde] is echt heel moeilijk. Ja sorry hoor, als iemand je verrot scheldt, dan heb ik geen zin om dan heel liefdevol... zo... maar ach. [...] Het is een grote uitdaging, bedoel, als iemand je afhoudt, zeg maar, van [...] het goede te doen, want als iemand boos is krijg ik snel de neiging om ook boos te worden. Of je gaat denken ‘waarom krijg ik dit op mijn bordje?’ (spanning)

[We] waren op vakantie en nou toen in de auto had ‘ie ook van die woedeaanvallen, zeg maar. En we zaten in de auto en hij zat naast me en dus dan ben je wel een beetje bang voor wat ‘ie dan gaat doen. [Je] zie[t] dat ‘ie boos wordt en dan zie je dat iedereen (het hele gezin) moet huilen. [...] ‘t Is wel heel moeilijk hoor [om liefde te geven], want eigenlijk haat je hem op dat moment heel erg, maar niet echt haat, maar gewoon een beetje. (spanning)

Marit geeft aan dat zij het advies om liefde te geven kreeg van haar vierentwintigjarige vriend en dat het advies ook van God zelf kwam door middel van de zegen van de patriarch. Omdat zij veel waarde hecht aan wat deze twee personen haar zeiden, past zij het geven van liefde tijdens de in het laatste citaat genoemde autorit in de praktijk toe. Zij omschrijft deze situatie als volgt:

En ja, ik was dan degene die m’n broer [...] een knuffel gaf, want ik dacht van ‘ja, dat moet je gewoon doen’, het is wel een beetje vies (kwijlende broer), maar op dat soort momentjes denk je wel van ja ‘probeer het, doe het’ [...], ‘we kunnen het proberen toch?’ en als ‘ie me wegduwt ofzo, ja, dan weet ik genoeg. Maar dat deed ‘ie dus niet. [...] [Maar] denk niet dat ik dat nog snel weer doe. [...] Ik weet niet of dat iets met hem doet ofzo, want op een gegeven moment denk ik van ‘ja, als jij mijn liefde niet wil, laat dan maar’. Dus waarom doe ik het dan nog, ja, weet ik veel. (oplossing, exploratie, binding/spanning)

Rond het moment van de afname van het interview zal haar broer uit huis geplaatst worden en hierover is Marit positief (oplossing). Zij en haar jongere zusje zullen nu meer aandacht krijgen en dat vindt ze een bijzonder, maar prettig idee. Andere manieren waaruit haar loyaliteit met betrekking tot haar gezin blijkt, hebben te maken met het luisteren naar haar ouders. Zoals reeds aan bod is geweest, koopt Marit geen kledingstukken waarvan ze weet dat haar ouders ze zullen afkeuren en probeert zij geen gewoonte van schelden te maken, omdat ze bang is het dan ook thuis te gaan doen. Marit laat ook zien naar haar ouders te

luisteren in de volgende drie situaties, maar zij heeft daar wel haar reserves bij. De eerste situatie gaat over seminarie, dat zij samen met haar moeder volgt. Het tweede deel van dat citaat volgt pas veel later in het interview en trekt de binding (van haar moeder) in twijfel. De tweede situatie heeft te maken met het feit dat Marit graag geestelijk gesterkt wil worden en de derde situatie gaat over een conflict met haar vader over schriftstudie:

Mijn moeder zegt dat ik [...] doordat ik seminarie volg dat [ik] ook gewoon weer zegeningen ontvang: m'n cijfers en blablabla. // Maar ik doe, ik leer wel hoor, anders kan ik niet zulke (goede) cijfers halen. (oplossing, exploratie)

[Dan] zegt [mijn moeder] wat ik moet doen of wat ik kan doen en zegt van 'ga gewoon mee naar de jovo's (jongvolwassenen, vanaf 18 jaar)' enzo. [Maar] dan krijg je het gevoel dat je een beetje als een jonkie [wordt gezien] die erbij wil horen. Maar aan de andere kant denk ik van 'ja, als ik dat wil en als ik gewoon, als het mij sterker maakt' enzo, is het van 'ja oké, waarom niet?' (exploratie, spanning, oplossing)

M'n vader dacht van 'ja, je bent te veel bezig met andere dingen (Facebook), je moet ook wel een beetje geschriften lezen en beetje je daarop focussen, maar dat vond ik gewoon oneerlijk, omdat ik vond dat ik daar best wel mee bezig was. [...] Maar ik praatte gewoon met mensen en dat vind ik niet zo erg eigenlijk, omdat je dan hele goede gesprekken hebt, maar je ouders weten niet waar dat over gaat en of dat ook op geestelijk niveau is. En ik ben wel geestelijk bezig op een andere manier, maar dat kan ik hun niet duidelijk maken. Dus ja. (spanning, exploratie, oplossing/binding)

Na een moeilijke periode in haar leven waarin zij door onder andere de thuissituatie met betrekking tot haar broer, de activiteiten die ze voor de kerk organiseert en de drukte op school, "helemaal ingestort" was (spanning), besluit zij op advies van haar ouders dat zij de patriarchale zegen wil ontvangen. Ze geeft aan dat het krijgen van deze zegen een keerpunt voor haar geloofsleven inhield. Ze wil vanaf dat moment een eigen getuigenis ontwikkelen.

Serius zijn: anders dan anderen

Hoewel ze op diverse plaatsen in het interview aangeeft zich nog veel van haar ouders aan te trekken, wil Marit ook van hen loskomen en is ze er "zelf toch ook wel over [gaan] nadenken" (exploratie). Zij distantieert zich echter niet zozeer van haar ouders, maar veel meer van haar leeftijdsgenoten in de kerk. Marit geeft eerst aan zich meer verbonden te voelen met de wat oudere adolescenten, omdat veertienjarigen "heel anders in het leven

[staan] dan zeventienjarigen”, want volgens haar hebben “zeventienjarigen [...] natuurlijk al een getuigenis ontwikkeld” (binding). Het eerste citaat geeft weer hoe zij omgaat met de spanning nog maar veertien jaar te zijn, maar zich ouder te voelen. Daarna volgen citaten waarin Marit duidelijk maakt wat het verschil tussen haar en andere jongevrouwen is:

[Het] is een beetje arrogant misschien, maar ja, [ik ben] toch wel [wat verder qua leeftijd], want door dingen die je dan meemaakt word je wel sterker gemaakt, zeg maar. En ja, dan voel je je wel wat volwassener dan anderen misschien. (oplossing)

Je hebt ook heel veel van die jongeren die houden van feesten en blablabla, maar ik ben niet zo’n persoon [...], dus dat is ook (behalve het meer volwassen zijn) heel anders. [Je hebt] jongevrouwen [uit de kerk die daar wel van houden]. Gewoon van die vrolijke sociale mensen die van [praten met] vreemden houden. [...] Ik vind het wel leuk om met mensen te praten, maar op, meer over... ja, serieus of niet serieus. En niet zo’n feest ‘laten we gaan feesten en dan sociaal zijn’. [...] Dansavonden van de kerk vind ik wel leuk. [...] Kan [je] gewoon lekker jezelf zijn en dat vind ik gewoon leuk. [En] verjaardagen ofzo met mensen die je [...] aardig vindt [...] dat je gewoon kan praten enzo. Dat is ook heel leuk. Ja, dus dat is heel verschillend. (binding, exploratie)

Voor mij is het [evangelie] wel heel belangrijk, maar ik zie voor de andere jongere vrouwen uit mijn gemeente niet. [...] Die zitten dan zondag in de kerk van ‘oké, ik zit toch erbij’. Als je gewoon actief meedoet is het gewoon veel leuker, maar ja, zij zijn gewoon niet zo. Of [ze] zijn uitgeweest en dan is het ook gewoon een beetje van ‘o, waarom ben ik hier?’ Ja, misschien weten ze nog niet zo goed waarom ze dan naar de kerk gaan [...], of hebben ze nog geen sterk getuigenis ofzo. (binding, exploratie)

Dat Marit anders is, heeft volgens haar te maken met dat zij ‘iets’ (term van de onderzoeker) heeft wat haar vrouwelijke leeftijdsgenoten uit de kerk niet hebben, zoals een eigen getuigenis, de behoefte om aan het geloof te werken en actief mee te doen, een meer volwassen instelling en het gevoel dat het evangelie waar is. Als iemand die ‘iets’ heeft, heb je ook iets te verliezen. Bij het beschrijven van haar toekomstbeeld spreekt zij dan ook de hoop uit om binnen de kerk dan nog wel actief te zijn. In het vervolg van deze paragraaf wordt eerst ingegaan op wat het geloof oplevert – en wat je dus kwijt kunt raken – en daarna op Marits twijfels met betrekking tot het geloof – waardoor je het geloof kwijt kunt raken.

Serieus zijn: zegeningen

Reeds eerder is opgemerkt dat wanneer Marit over iets spreekt dat moeite kost, dat zij daarbij ook een beloning plaatst: “Omdat je gewoon doet wat de Heer van je vraagt [...] en als je dat doet dan krijg je iets anders ervoor terug.” (oplossing) Zo levert het maken van “alle opdrachten” je bijvoorbeeld “een ketting” op en word je “daarvan opgebouwd” (spanning, oplossing). Door het interview heen noemt Marit diverse voorbeelden van beloningen, die volgen op inspanningen die je voor het geloof verricht. Er worden hier nog enkele voorbeelden genoemd. Zo geeft Marit bijvoorbeeld aan zeker te weten “dat [ze] met dit evangelie gewoon honderd procent gelukkig kan worden” (binding/oplossing) en dat het “fijn [is] om te weten” dat ze zich altijd tot Jezus kan wenden (binding/oplossing). Marit geeft ook aan dat het “goed voor haar is” om naar de kerk te gaan “om [zichzelf] op te bouwen” en om de kracht te krijgen “om door te gaan” (binding/oplossing). Als laatste wordt hier genoemd dat zij door haar geloof de leiding van de Heilige Geest ervaart, “die [haar] helpt en troost en door [de] domme dingen sleept, maar ook echt zegt van ‘nee, dat moet je niet doen’ of ‘jawel, dat moet je wel doen’” (binding/oplossing).

Serieus zijn: opkikker

Een belangrijke binding met betrekking tot haar geloofsleven is: “Het is gewoon waar. Dus.” Met betrekking tot dat standpunt ondervindt Marit regelmatig spanning. Aanvankelijk geeft zij aan dat het geloof niet te ontkennen valt, omdat zij tijdens het ontvangen van de patriarchale zegen “weet dat God tot [haar] spreekt, eigenlijk door iemand anders. En als je dat beseft dan denk je van ‘whooh, oké’” (binding, exploratie). Maar later geeft zij toe dat zij “wel heel vaak gedacht [heeft] van ‘als dit nou niet waar is hè, wat [...] ben je dan dom bezig’” (spanning) en dat zij “best weleens gewoon de behoefte [heeft] aan zo’n opkikker van dat je weer even zeker weet van ‘ja, dit is echt waar’” (spanning).

Het overwinnen van deze twijfel is erg belangrijk voor Marit en zij wijst dan ook op diverse manieren om met deze spanning om te gaan, waarvan er op deze plaats slechts enkele voorbeelden gegeven worden. Ten eerste zoekt Marit naar een bevestiging van haar geloof tijdens de kerkdienst. Het volgende citaat geeft dit duidelijk weer: “Je wordt opgebouwd door de mensen, door de woorden, doordat je zeker weet dat, dat het waar is en zeker weet dat de dingen die verteld worden, dat die echt gebeurd zijn.” (exploratie/oplossing) Op de tweede plaats geeft Marit aan dat zij “die gedachte [verdrukt]”,

omdat zij “wel sterk gevoeld [heeft] dat het echt waar is” en dat zij dan tegen zichzelf zegt “van ‘nee, het is waar!’” (oplossing) Een derde manier waarop zij met geloofstwijfel omgaat is het volgen van de omgekeerde bewijsvoering zij heeft opgestoken van iemand die een lezing gaf: “Kun je bewijzen dat het niet bestaat dan? Dat [kun] je ook niet, dus eigenlijk heb je meer bewijs van dat het wel bestaat.” (exploratie/oplossing) De volgende oplossing heeft te maken met het wijzen op “de wereld” die hier volgens Marit “niet opeens zo gekomen” is. Zij concludeert dat “daar [...] iets of iemand achter [moet] zitten”. (oplossing) Tot slot wijst Marit naar haar zus die “ook wel een beetje zo (twijfelend, gedemotiveerd) gedacht” heeft, maar die “nog steeds actief” is en zelfs “op zending” gaat.

3.3.2: Nabespreking

Hoe kan de religieuze identiteit van Marit omschreven worden? Deze vraag staat ook in deze nabespreking van dit interview centraal. De besproken thema's en bindingen die zij is aangegaan geven zicht op de ik-binding, die haar religieuze identiteit als volgt samenvat:

Ik ben een loyale mormoonse jongevrouw die serieus is en zich actief en volgbaar opstelt, maar wel regelmatig een geestelijke opkikker nodig heeft.

Deze ik-binding bestaat uit enkele aspecten die ook in deze paragraaf in vraagstellingen zijn omgezet. In de uitwerking van de antwoorden zal blijken dat Marit met betrekking tot elk aspect bindingen is aangegaan en oplossingen heeft gevonden om met spanningen die met deze aspecten samenhangen om te gaan. De ik-binding bestaat uit de volgende aspecten:

- Wat is een loyale mormoonse jongevrouw die serieus is?
- Welke rol spelen actief en volgbaar zijn?
- Wat is het belang van een geestelijke opkikker?

Als loyale mormoonse jongevrouw die serieus is verdedigt Marit de kerk in eerste instantie tegen vooroordelen van de buitenwereld. De interviewer en zijn vermeende lezerspubliek wordt duidelijk gemaakt dat mormonen christenen zijn. Daarnaast heeft haar loyaliteit betrekking op het volgen van en actief zijn binnen de kerk. Als je doet wat de Heer van je

vraagt, dan krijg je daar volgens Marit wel iets voor terug. Zij is van mening dat het ook nog eens leuker is als je actief meedoet dan wanneer je er maar wat bijzit. Dit is een van de verschillen tussen haar en de jongevrouwen van haar leeftijd, die zij omschrijft als vrolijke sociale mensen, die van feesten houden. Hoewel de gekozen woorden in principe vriendelijk zijn, impliceren zij dat het hier gaat om mensen die minder volwassen zijn, hun getuigenis nog niet ontwikkelen en de waarde van het geloof onderschatten. Als haar vader haar vervolgens met die groep jongevrouwen associeert door op te merken dat zij zich serieuzer met schriftstudie moet bezighouden, is zij daar verbolgen over, omdat zij van zichzelf juist vindt dat zij via Facebook geestelijk actief bezig is (interne exploratie). Zij vergeeft haar vader dit door aan te geven dat haar ouders van een andere generatie zijn en dit wellicht nooit zullen begrijpen. Dit is een van de manieren waarop Marit aantoont dat zij ook loyaal aan haar gezinsgenoten is. Hoewel zij haar eigen geloofsleven aan het ontwikkelen is, spelen haar ouders en een goede vriend (die “broer-achtig” en “Jezus-achtig” is) een belangrijke rol in de vormgeving daarvan. Omdat haar geloofsleven belangrijk voor haar is, geeft zij aan regelmatig geestelijk gesterkt te willen worden. Het bezoeken van de kerk, de jovo’s en het praten met een goede vriend vervullen onder andere deze behoefte. Soms drukt zij gevoelens van twijfel weg en benadrukt zij de binding ‘het is waar’. Het is dan ook niet verwonderlijk dat zij haar geloofsleven samenvat met de volgende slogan: “The church is true, the book is blue and Moroni stands on the ball.”

Met betrekking tot exploratie kan gesteld worden dat dit wel op diverse vlakken voorkomt, maar dat het zich eigenlijk altijd verhoudt tot haar religieuze sociale netwerk en daardoor ook beperkt wordt (interne exploratie). Buiten de kerk lijkt zij niet veel te exploreren en zij tracht zich onopvallend te gedragen om zodoende haar prille geloof te beschermen. De voorbeelden die Marit van exploratie geeft zijn vooral gericht op het zoeken naar wie zij wel en niet is. Zij kijkt bijvoorbeeld naar haar leeftijdsgenoten, van wie zij wel ziet dat zij ander gedrag vertonen, maar waarvan zij ook direct afstand neemt. Door exploratie weet zij ook dat een goede vriend of een leuke jongen iemand is die een sterk geloof heeft en gevoelig is (durft te huilen en “van Disney houdt”), omdat hij de Heilige Geest voelt. Vormen van externe exploratie komen in beperkte mate in haar verhaal voor, maar spelen nauwelijks een rol. Meestal weet zij niet goed wat zij in een bepaalde situatie zou doen.

Marits belangrijkste bindingen die zij vanuit haar religieuze achtergrond aangaat zijn samen met bijhorende spanningen en oplossingen in een schema geplaatst dat op de volgende pagina is opgenomen. Deze zijn geformuleerd op basis van de woordkeuze van de onderzoeker. De gegevens uit de verschillende schema's worden in de laatste paragraaf van dit hoofdstuk met elkaar vergeleken.

Categorieverdeling interview Marit

Binding	Spanning	Oplossing
<p>Mormonen zijn christenen (→ mormoon-zijn / loyaal).</p> <p>Ik doe wat de kerk van mij vraagt (→ mormoon-zijn / loyaal en actief).</p> <p>Ik ben loyaal aan mijn gezinsleden. + Je moet liefde geven (was een oplossing) (→ mormoon-zijn / loyaal).</p> <p>Ik vind een sterk geloof en het evangelie belangrijk (→ mormoon-zijn / actief / 'iets' hebben / opkikker).</p> <p>Door kerkelijke activiteiten te organiseren groeit mijn zelfvertrouwen. + Actief meedoen is leuker (→ actief).</p>	<p>Een buitenstaander denkt bij mormonen vaak aan Mormon en niet aan het volgen van Christus.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Een buitenstaander zou kunnen denken dat ik verplicht ben om dingen voor de kerk te doen. - Er zijn veel activiteiten: kerkdiensten, jongevrouwen, seminarie, enzovoort, en dan nog hobby's en school. - Er zijn veel jongevrouwen die niet actief zijn en dan vraag ik me soms af wat ik daar nog te zoeken heb. - Ik word aangesproken op het dragen van t-shirts in plaats van hemdjes. - Ik wil loskomen van mijn ouders en mijn eigen geloof ontwikkelen. - Mijn ouders vinden bepaalde kleding niet kunnen. + moeten er niet achterkomen dat ik op school scheld. - Mijn broer maakt het mij zo moeilijk om het goede te doen, omdat ik boos op hem word. - Ik twijfel wel aan de waarheid van het geloof en heb best vaak behoefte aan een opkikker. - Het geestelijk niveau van vele leeftijdsgenoten binnen de kerk is laag. - Ik maakte een organisatorische blunder door de groep 13-14 te splitsen van die van 15-17, zodat de Heilige Geest niet gevoeld werd door iedereen. - Ik kan geen 'nee' zeggen, dus heb het smoordruk en ben daar onder andere zelfs door ingestort. - Soms is een activiteit "wel leuk", maar niet echt, zoals seminarie of naar de kerk gaan. 	<p>Ik verdedig de kerk: op officiële kerknaam wijzen en zeggen dat het Boek van Mormon geen ander boek is.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ik wijs op de vrije wil en op het feit dat dit evangelie je 100% gelukkig kan maken. - Ik zeg dat God mensen beloont voor inspanningen en dat het leuker is om actief mee te doen. - Ik distantieer mij van deze meiden en wijs op mijn zus die ook zo gedacht heeft en nu toch nog actief is. - Ik zeg dat ik "gewoon niet" hemdjes draag en dat het geen verschil maakt of je het een of het ander draagt. - Ik luister wel naar mijn ouders, maar plaats mijn kanttekeningen bij sommige dingen die zij zeggen. - Ik neem het niet mee ook al denk ik dat het kan. Ik zeg dat het toch ongepast is. + Ik vermijd schelden. - Geef liefde → Dit wordt een binding, omdat God en een vriend haar dit aanraden: Ik knuffel mijn broer 1x. - Ik druk twijfel weg, zoek bevestiging in de schepping, word opgebouwd tijdens diensten, enzovoort. - Ik distantieer mij van hen en wijs erop dat zij onvolwassen zijn, geen getuigenis hebben en van die sociale feesten houden. + Ik heb een vriend van 24 met een sterk geloof, die gevoelig is (door de Heilige Geest). - Dat ligt eigenlijk aan mijn leeftijdsgenoten, die nog geen sterk getuigenis ontwikkeld hebben. + Deed mezelf ook tekort, dus zal niet weer gebeuren. - Ik vraag God om hulp en wijs erop dat ik wel geleerd heb dat ik 'nee' mag zeggen, maar doe dat niet. - Ik wijs op beloningen: geestelijke groei, persoonlijke ontwikkeling, kennis, zegeningen, enzovoort.

3.4: Vergelijking van de interviewgegevens

In deze paragraaf worden de gegevens uit de eerdere paragrafen van dit hoofdstuk naast elkaar gelegd en met elkaar vergeleken om zodoende een beter zicht te hebben op algemene overeenkomsten en verschillen tussen de interviews. Deze meer algemene inzichten vormen de basis voor de in het volgende hoofdstuk gevoerde discussie met het theoretisch en methodologisch kader van dit scriptieonderzoek en leiden tot het beantwoorden van de hoofdvraag van dit onderzoek.

De interviewgegevens zijn in de afzonderlijke nabesprekingen en schema's reeds samengevat en hierop wordt in deze paragraaf verdergegaan. In de volgende paragraaf wordt ingegaan op manieren waarop de jongeren exploreren en bindingen aangaan. De bindingen worden naar hun inhoud gecategoriseerd om tot een heldere vergelijking te kunnen komen. Door de schema's uit de vorige paragrafen naast elkaar te leggen zijn drie categorieën van bindingen ontstaan waarbinnen alle bindingen onder te brengen zijn. Sommige bindingen zijn een mengvorm, die eenvoudig in tweeën te delen is, bijvoorbeeld: "Ik ga graag om met mensen die dezelfde normen onderhouden, maar ze moeten mij wel mijn eigen weg laten gaan (GG / PG)" (Julia). Dit zijn de onderscheiden categorieën:

1- Bindingen m.b.t. de geloofsgemeenschap	(GG) → normen, idealen en doelen
2- Bindingen m.b.t. een persoonlijke geloof	(PG) → pers. geloofsopvattingen, wensen
3- Bindingen m.b.t. praktisch nut	(PN) → ontwikkeling persoonlijkheid

Voorbeelden uit categorie 1: Ik maak deel uit van een gemeenschap die overal ter wereld dezelfde normen en waarden heeft. (Julia) + Ik houd mij aan de kerkelijke regels. (Nick) + Ik doe wat de kerk van mij vraagt. (Marit)

Voorbeelden uit categorie 2: Ik ben een mormoon van de huidige generatie. (Julia) + Ik ben een mix van mijn vader en moeder, maar heb meer met zijn atheïstische visie. (Nick) + Ik vind een sterk geloof en het evangelie belangrijk. (Marit)

Voorbeelden uit categorie 3: Ik word een beter mens door de normen van het geloof te volgen en door de leiding van de Heilige Geest. (Julia) + Ik ontwikkel mijn persoonlijkheid

door de dingen die ik voor de kerk doe. (Nick) + Door kerkelijke activiteiten te organiseren groeit mijn zelfvertrouwen. (Marit)

3.4.1: Exploratie, geloofsgemeenschap, persoonlijk geloof en praktisch nut

In alle interviews komen bindingen met betrekking tot de geloofsgemeenschap naar voren. Dit is uiteraard niet verwonderlijk, omdat de jongeren allemaal zijn opgegroeid in de kerk en zich daar nu tijdens hun tienerjaren tot proberen te verhouden. Zij zoeken hun eigen plaats in deze gemeenschap en verbinden hier een eigen betekenis aan. Voor Julia en Marit speelt vooral het normatieve karakter van de kerk een belangrijke rol. Zij zien de normen van God als door Hem gegeven om een goed leven te kunnen leiden. Nick kent de gemeenschap van gelovigen vooral praktische waarde toe.

Inhoudelijk gezien maakt Nick zich niet druk om het geloof en met de normen van de kerk gaat hij zo losjes als mogelijk is om. Bijeenkomsten en diensten ziet hij als uitnodigingen die je ook kunt afslaan als het je niet uitkomt om te gaan. De bindingen die hij met betrekking tot het geloof aangaat, hebben veel te maken met of iets voor hem praktisch nut heeft of niet. Hij exploreert binnen de geloofsgemeenschap veel en in zijn verhaal beschrijft hij onder andere enkele botsingen met de bisschop, die zijn gedrag vervolgens bijstuurt. Van culturele verschillen tussen kerkwijken in Nederland is Nick daarnaast ook goed op de hoogte en zodoende lijkt zijn lijst met handelingsmogelijkheden groot te zijn. Buiten de kerk exploreert hij vooral met mogelijkheden om zijn atheïstische visie vorm te geven en zich een houding aan te meten ten opzichte van leeftijdsgenoten.

Julia en Marit laten hier een heel ander beeld zien. Beide meiden vinden het belangrijk dat je goed je best doet voor het geloof en dat betekent voor hen dat je actief en betrokken bent. De normen van God zien zij als ideaal en niet als iets dat je zomaar naast je neer kunt leggen. Toch verschillen de beide jongevrouwen ook in hun aanpak, want hoewel Marit zelf wel aangeeft over haar geloofsleven na te denken, blijkt uit het interview vooral dat zij binnen veilige marges (kerk- en gezinsnormen) exploreert en liever geen risico's neemt. Daarbij ontstaat het idee dat haar ouders nog veel invloed hebben op hoe zij haar geloof vormgeeft. De bindingen die zij aangaat met betrekking tot haar persoonlijke geloof hebben dan ook zeer veel te maken met wat de gemeenschap (kerk of gezin) van haar vraagt. Julia daarentegen lijkt veel meer op zichzelf te staan en benadrukt haar persoonlijke

manier van geloven veelvuldig. Normen van de kerk ziet zij als richtlijnen om een goed leven te hebben, die in bepaalde gevallen overtreden mogen worden om ervaring op te doen. En hoewel Julia zegt te exploreren, blijkt uit voorbeelden die zij geeft dat dit gedoseerd gebeurt. Binnen het geloof exploreert zij door haar eigen weg te zoeken. Via het internet zoekt zij naar informatie en houdt zij contact met mormonen overal ter wereld. Zij brengt tijdens activiteiten haar mening duidelijk naar voren en wijst op creatieve manieren van leren.

Bij dit scriptieonderzoek staan bindingen met betrekking tot de religieuze achtergrond van mormoonse jongeren centraal. Met betrekking tot de drie categorieën wordt hier gesteld dat GG te maken heeft met de groepsidentiteit, PG betrekking heeft op wat de jongeren expliciet uitleggen als hun unieke manier van geloven (op het moment van de afname van het interview) en dat PN elke praktische invulling kan hebben die een 'aards' karakter heeft, zoals het mogen leren van fouten, het hebben van een grote vriendengroep of het ontwikkelen van bepaalde talenten. Met betrekking tot de bindingen, uit de drie categorieën, die de mormoonse jongeren aangaan en de manier waarop zij exploreren valt samenvattend en schematisch het volgende aan te geven:

Julia: De groepsidentiteit gaat door middel van exploratie over tot een religieuze identiteit op dit moment, waarbij het vooral gaat om het navolgen van het evangelie en het mogen leren van fouten.

GG + gemiddelde exploratie (extern) / veel exploratie (intern) → PG = GG + PN

Nick: De groepsidentiteit gaat door middel van exploratie over tot een religieuze identiteit op dit moment, waarbij het vooral gaat om zijn sociale netwerk, persoonlijke ontwikkeling en sociale status in de kerk.

GG + veel exploratie (extern) / veel exploratie (intern) → PG = PN

Marit: De groepsidentiteit gaat door middel van exploratie over tot een religieuze identiteit op dit moment, waarbij het vooral gaat om het navolgen van het evangelie.

GG + weinig exploratie (extern) / enige exploratie (intern) → PG = GG

In de volgende paragraaf wordt ingegaan op spanningen die met de bindingen uit deze paragraaf samenhangen en de oplossingen die daarvoor gevonden zijn.

3.4.2: Spanningen en oplossingen

In deze paragraaf wordt ingegaan op spanningen die jongeren ervaren en oplossingen die zij gevonden hebben om daarmee om te gaan. Om een heldere vergelijking te kunnen maken tussen de interviewgegevens wordt per informant uitgegaan van de ik-binding, die immers een samenvatting van de belangrijkste bindingen vormt en staat voor de religieuze identiteit van de mormoonse jongere. Als deze binding bedreigd wordt, is er sprake van een spanning. Dit kan als volgt weergegeven worden:

- Julia: spanning m.b.t. GG + PN → De manier waarop ik het evangelie naleef (GG) door van mijn fouten te leren (PN) wordt bedreigd:
'Mijn autonome geloof wordt niet altijd gewaardeerd'
- Nick: spanning m.b.t. PN → Hetgeen voor mij persoonlijk nuttig is aan het geloofsleven (PN) wordt bedreigd:
'Mijn sociale netwerk en status kan ik verliezen'
- Marit: spanning m.b.t. GG → Mijn geloof in het evangelie (GG) wordt bedreigd:
'Mijn geloof kan door twijfels bedreigd worden'

Deze spanningen kunnen zowel intern als extern voorkomen, wat respectievelijk betekent dat ze te maken hebben met de religieuze gemeenschap of daarbuiten ontstaan. Aan deze spanningen worden de oplossingen gekoppeld die de jongeren gebruiken om zo goed mogelijk met de spanningen om te gaan. Deze oplossingen worden als strategieën gecategoriseerd om zodoende aan te kunnen tonen of de jongeren soortgelijke oplossingen gebruiken of hierin juist veel van elkaar verschillen. Om het overzicht te bewaren worden de informanten aanvankelijk apart van elkaar besproken en wordt steeds besloten met een overzicht van de oplossingen en gecategoriseerde strategieën die jongeren gebruiken om met de hierboven beschreven spanning om te gaan. Daarna (3.4.3) worden de gegevens uit deze paragraaf met elkaar geïntegreerd om ze met elkaar te kunnen vergelijken en daaruit enkele conclusies te kunnen trekken.

Julia

Julia wil zelfstandig aan haar persoonlijke geloof werken om de leiding van de Heilige Geest altijd te kunnen voelen. Hoewel zij adviezen krijgt over hoe zij om kan gaan met uitdagingen van tegenwoordig, zoekt zij dit liever zelf uit. Omdat Julia vindt dat zij best verantwoordelijk met haar keuzes omgaat, stoort het haar als mensen uit de kerk haar manier van geloven niet waarderen. Dit is de belangrijkste spanning met betrekking tot haar ik-binding en om hiermee om te gaan wijst Julia erop dat zij goed haar best doet om zich aan de normen van God te houden. Een tijdelijke overtreding kan volgens haar echter leerzaam zijn en je geloof versterken. Zij neemt binnen de geloofsgemeenschap afstand van haar vader en andere ouderwetse mormonen door te verklaren dat zij geen idee hebben met welke uitdagingen een jonge mormoon te maken krijgt. Zowel binnen als buiten de kerk verbindt Julia zich met mensen die haar wel waarderen en vergelijkbare normen en waarden hebben. Als zij buiten de kerk geconfronteerd wordt met mensen die een foute attitude hebben, dan neemt zij afstand van hen. Zij geeft aan weleens bepaalde dingen te proberen of te overwegen, zoals het drinken van alcohol of korte kleding, maar besluit met rationele argumenten hiervan afstand te nemen door op te merken dat drank niet lekker en bewezen ongezond is en dat goede kleding ertoe leidt dat je goede mensen aantrekt. Op school gedraagt zij zich in principe goed, maar soms zegt of doet zij wel eens dingen die eigenlijk niet horen. Buiten de geloofsgemeenschap valt zij – door het af en toe meedoen met ‘schelden’ – niet opzettelijk op, maar weet men eenmaal van haar mormoon-zijn, dan zet zij bij discussies bepaalde strategieën in.

Oplossingen van Julia:

Strategieën:

Intern

Ik leef het evangelie zo goed mogelijk na.

Norm volgen

Ik werk voor de leiding van de Heilig Geest.

Norm volgen

Ik ben actief en bezoek op eigen initiatief de diensten en dergelijke.

Persoonlijke keuze

Ik wijs erop dat Jezus/God achter mij staan.

Back up

Ik neem afstand van ouderwetse mormonen.

Distantiëren

Ik ga met mormonen om die mij waarderen.

Toenadering

Ik ga rationeel met bepaalde normen om.

Persoonlijke keuze

Ik onderhoud contacten via internet.	Toenadering
Ik zoek naar informatie en creatieve leermethoden.	Informatie zoeken
Ik heb al jong besloten bepaalde dingen te doen.	Vorbereid

Extern

Ik zeg of doe op school weleens iets wat niet hoort (= geen probleem).	Onzichtbaar
Ik gedraag mij meestal goed.	Norm volgen
Ik neem afstand van mensen met een foute attitude.	Distantiëren
Ik ga met mensen om die soortgelijke normen hebben.	Toenadering
Ik probeer of overweeg sommige dingen.	Persoonlijke keuze
Ik zeg: drank is vies en ongezond, goede kleding/goede mensen.	Rationeel
Ik heb al jong opgeschreven bepaalde dingen te laten.	Vorbereid

Nick

Voor Nick is het ontwikkelen van zijn persoonlijke geloof als het vinden van een balans tussen wat hem echt aanspreekt (een atheïstisch perspectief) en wat hij nodig heeft om zich als individu staande te kunnen houden (sociale contacten en een sociale status). Als 'ongelovige' loopt hij het risico zijn sociale status (zowel intern als extern) en contacten (alleen intern) kwijt te raken. Zijn ik-binding ondervindt hier de meeste spanning van en om hiermee om te gaan doet Nick binnen zijn geloofsgemeenschap vooral zijn best om niet te veel op te vallen. Hij bezoekt precies genoeg diensten en activiteiten, maar niet te veel en nodigt daarnaast weleens leeftijdsgenoten uit om het contact te onderhouden. Waar het om onzichtbare geloofsuitingen gaat, gaat Nick zijn eigen weg. Waar het zichtbare zaken betreft past hij zich aan. Op deze manier stelt niemand kritische vragen en is er volgens Nick geen probleem. Nick verdedigt zijn religieuze identiteit buiten de kerk door geen onnodige risico's te nemen en als buitenstaanders hem naar zijn geloof vragen, dan legt hij op een rationele manier uit waarom hij bijvoorbeeld niet drinkt. Hij merkt op dat zijn principiële keuze gerespecteerd wordt en is er trots op om enigszins anders dan anderen te zijn.

Oplossingen van Nick:

Strategieën:

Intern

Ik zorg ervoor dat ik niet te veel opvallend anders ben:

- Ik pas mijn zichtbare gedrag voldoende aan.
- Ik praat met niemand over mijn eigen geloof.

Ik noem God een back up voor als je valt.

Ik wijs op mijn persoonlijke in plaats van geestelijke ontwikkeling.

Ik ben niet altijd overal bij betrokken.

Ik zoek af en toe contact met leeftijdsgenoten.

Ik weet wat er in andere wijken speelt (kledingnorm).

Onzichtbaar

(Norm volgen)

(Distantiëren)

Back up

Legitimatie

Persoonlijke keuze

Toenadering

Informatie zoeken

Extern

Ik zorg ervoor dat ik enigszins opvallend ben:

- Ik heb standaard antwoorden.
- Ik wijs op mijn persoonlijke keuze.
- Ik wijs er op dat roken/drinken ongezond is.
- Ik wijs erop dat moslims ook niet roken/drinken.
- Ik geniet er van net iets anders dan anderen te zijn.

Ik neem geen risico's door kerknormen openlijk te overtreden.

Ik geef invulling aan mijn atheïstische visie.

Zichtbaar

Vorbereid

Persoonlijke keuze

Rationeel

Rationeel

Persoonlijke keuze

Onzichtbaar

(Informatie zoeken)

Marit

Wat voor Marit heel belangrijk is, is dat haar jonge geloofsleven binnen de religieuze gemeenschap bestaanszekerheid heeft. Als zij om zich heen kijkt binnen de kerk dan ziet zij leeftijdsgenoten die maar weinig voeling voor het geloof hebben. Zij vraagt zich daardoor weleens af wat zij nog in de kerk te zoeken heeft. Om spanningen (twijfels) met betrekking tot haar geloofszekerheid het hoofd te bieden, doet Marit in de kerk actief mee, waardoor zij gemotiveerd blijft. Binnen de gemeenschap verdedigt Marit haar geloof door zich te distantieëren van oppervlakkige jongevrouwen. Zij richt zich vooral op mensen die een sterk geloof hebben en bezoekt diensten om getuigenissen van mensen te horen en erdoor opgebouwd te worden. Van geloofstwifels neemt zij afstand door ze weg te drukken of ze

op een rationele manier te ontzenuwen. Omdat Marit in haar verhaal weinig blijf geeft extern te exploreren, geeft zij ook weinig externe spanningen aan. Buiten de geloofsgemeenschap verdedigt zij haar geloof door niet te veel op te vallen en op school past zij daarom haar taalgebruik enigszins aan dat van de andere leerlingen aan. Hoewel ze hier spijt van zegt te hebben, lijkt dit haar niet blijvend dwars te zitten, omdat zij aangeeft haar best te doen. Als onzichtbaar blijven niet slaagt, verdedigt zij zich met vergelijkingen waarbij zij aangeeft dat er helemaal geen verschil tussen haar geloofsuiting en de buitenwereld is (t-shirt/hemd, mormoon/christen, Boek van Mormon/Bijbel).

Oplossingen van Marit:

Strategieën:

Intern

Ik richt mij op positieve zaken om niet te twijfelen:

- Ik leef het evangelie zo goed mogelijk na.
- Ik doe wat mijn ouders van mij verwachten.
- Ik zoek sterk gelovigen om mij heen.
- Ik wijs erop dat ik me altijd naar Jezus kan keren.
- Ik wil de Heilige Geest voelen.
- Ik wil opgebouwd worden door getuigenissen van gelovigen.
- Ik ben actief en organiseer activiteiten.
- Ik ben geestelijk bezig (gesprekken) via Facebook.

- Positieve focus
- Norm volgen
- Norm volgen
- Toenadering
- Back up
- Norm volgen
- Toenadering
- Persoonlijke keuze
- Toenadering

Ik neem afstand van zaken die mij laten twijfelen:

- Jongevrouwen oppervlakkig noemen.
- Twijfel wegdrücken: ik voelde eerder dat het waar was.
- Rationeel: schepping, tegengestelde bewijslast.

- Distantiëren
- Distantiëren
- Distantiëren
- Rationeel

Ik geef aan dat mijn ouders Facebook niet begrijpen.

Acceptatie

Extern

Ik zorg ervoor dat ik niet te veel opvallend anders ben:

- Ik zeg op school weleens iets wat niet hoort (= geen probleem).
- Ik zeg dat een t-shirt of hemdje geen verschil maakt.
- Ik zeg dat mormonen/christenen en schriftuur niet anders zijn.

- Onzichtbaar
- Onzichtbaar
- Rationeel
- Rationeel

Ik wijs op afkeuring van ouders als ik bepaalde kleding zou kopen.	Norm volgen
Ik zeg dat de kledingnorm er voor mijn eigen veiligheid is.	Rationeel

In de volgende paragraaf worden de zojuist besproken gegevens samengebracht en met elkaar vergeleken.

3.4.3: Integratie gegevens

De gegevens uit de vorige paragrafen worden hier samengebracht en met elkaar vergeleken. Hetgeen in deze paragraaf samengevat wordt, wordt als uitgangspunt genomen voor het beantwoorden van de hoofd- en deelvragen van dit scriptieonderzoek.

Interne omgeving

Het geloofsleven van de mormoonse jongeren heeft voor het grootste deel te maken met hun geloofsgemeenschap (GG). Hier exploreren zij het meest en hier ontstaan ook de meest fundamentele spanningen met betrekking tot hun religieuze identiteit (PG). Hieronder is een schema opgenomen met betrekking tot de interne sociaal-religieuze context van de jongeren. De belangrijkste gegevens uit deze paragraaf zijn hierin verwerkt.

<i>Julia (PG = GG + PN)</i>	<i>Nick (PG = PN)</i>	<i>Marit (PG = GG)</i>
‘autonoom geloof niet altijd gewaardeerd’ (veel exploratie)	‘mogelijk verlies sociaal netwerk en status’ (veel exploratie)	‘twijfels kunnen mijn geloof bedreigen’ (enige exploratie)
Norm volgen	(Norm volgen)	Norm volgen
Persoonlijke keuze	Persoonlijke keuze	Persoonlijke keuze
Distantiëren	(Distantiëren)	Distantiëren
Toenadering	Toenadering	Toenadering
Back up	Back up	Back up
Informatie zoeken	Informatie zoeken	-
Vorbereid	-	-
-	Onzichtbaar → (...)	-

-	Legitimatie	-
-	-	Rationeel
-	-	Positieve focus
-	-	Acceptatie

Iemand worden

Een opvallende overeenkomst die uit het schema naar voren komt is dat alle mormoonse jongeren die deelnamen aan dit scriptieonderzoek aangeven de volgende strategieën te gebruiken: norm volgen, persoonlijke keuze, distantiëren, toenadering en back up. Zonder eerst op de inhoud van het geloofsleven in te gaan, omdat Nick anders te veel afwijkt, komt hier een bepaald proces naar voren dat door alle jongeren gevolgd wordt. Wat voor een jonge adolescent belangrijk is, is dat hij iemand wordt die een bepaalde plaats en status heeft binnen de sociale gemeenschap. De jongere is daarbij erg gevoelig voor bevestiging en afwijzing vanuit zijn sociale omgeving. Alle drie de geïnterviewden lijken zich te willen beschermen tegen het gevoel van afwijzing door enerzijds de strategie 'toenadering' te gebruiken om meer het gevoel te krijgen bevestigd te worden in hun identiteitsontwikkelingsproces en anderzijds de strategie 'distantiëren' te gebruiken om zichzelf een minder kwetsbare positie aan te meten. Het distantiëren kan dus gekozen worden om jezelf minder zichtbaar te maken, zodat hetgeen je bedreigt meer moeite heeft om je identiteit te bereiken. Dit proces wordt toegelicht door te kijken naar de afzonderlijke informanten.

Julia heeft door gebruik te maken van de strategie 'distantiëren' letterlijk afstand genomen van de persoon die de grootste bedreiging voor haar religieuze identiteit vormde: haar vader. Hoewel zij hem wekelijks nog in de dienst ziet, is hij niet meer in staat om direct invloed op haar uit te oefenen, omdat zij niet meer met elkaar spreken en zij bij haar moeder woont die haar manier van geloven ondersteunt. Door deze situatie is zij dus als het ware onzichtbaar voor hem geworden en sindsdien heeft zij meer ruimte gekregen om haar geloof te ontplooien. Het is goed mogelijk dat dit samenhangt met de grote mate van interne exploratie (en de gemiddelde externe exploratie).

Tijdens de analyse van het interview met Nick werd duidelijk dat hij de strategie 'onzichtbaar' gebruikt om onopvallend te blijven. De term 'distantiëren' was als enige

strategie om de primaire spanning op afstand te houden niet voldoende, omdat het voortbestaan van zijn sociaal-religieuze identiteit afhankelijk is van zijn onzichtbaarheid. Nick is de enige informant die de strategie 'legitimatatie' gebruikt om zijn eigen manier van geloven en het mormoon-zijn te overbruggen door uitsluitend op de praktische relevantie van het geloof te wijzen (PG = PN).

De bevestiging die Marit in de geloofsgemeenschap zoekt voor de manier waarop zij met het geloof bezig is, is dat het geloof waar is en dat zij dus niet voor niets haar best doet. De voornaamste spanning die overwonnen moet worden, komt in dit geval vanuit haarzelf: geloofstwijfel. Marit zet op een na al haar strategieën – die vallen onder 'distantiëren' en 'positieve focus' – in om de waarheid van haar geloof in stand te houden. Dit geeft een goed idee van hoe belangrijk het pareren van twijfel voor haar is. Als zij haar geloof verliest, verliest zij namelijk een groot deel van haar identiteit (PG = GG). Omdat Marit volgzzaam overkomt en daarom waarschijnlijk nauwelijks gecorrigeerd hoeft te worden, valt zij verder niet op. Voor haar is de strategie 'positieve focus' dus even belangrijk als Julia's 'distantiëren' en Nicks 'onzichtbaarheid' om onopvallend te zijn en de vrijheid te hebben om op haar eigen manier aan het geloof te kunnen werken (deze drie strategieën zijn vet gedrukt in het bovenstaande schema).

De hierboven beschreven overeenkomstige strategieën die de jongeren gebruiken, lijken te maken te hebben met het optimaliseren van het ontwikkelingsklimaat van het psychosociaal moratorium. Vanuit de kerk lijkt een dergelijk moratorium niet of nauwelijks gefaciliteerd te worden, terwijl de seculiere samenleving dit leeftijdsgenoten buiten de kerk wel aanbiedt. De drie mormoonse jongeren doen dan ook hun best om voor zichzelf een moratorium te creëren. Om ervoor te zorgen dat dit moratorium de ideale voedingsbodem voor hun identiteitsontwikkeling is, zodat zij daarbinnen kunnen exploreren en uiteindelijk volwassen bindingen kunnen aangaan, zetten zij alle drie de strategie 'norm volgen' (GG) en het maken van een 'persoonlijke keuze' (PG) in om in staat te zijn hun eigen geloofsleven vorm te geven. Zij zoeken bevestiging voor hun ontwikkelingsmethode door de strategie 'toenadering' toe te passen en beschermen zichzelf door het inzetten van 'distantiëren', 'onzichtbaar' en 'positieve focus'.

Voor het creëren van persoonlijke ontwikkelingsruimte lijkt exploratie nodig te zijn. De manieren waarop de mormoonse jongeren intern exploreren en de ruimte die zij daarvoor hebben, lijkt vooral te maken te hebben met de tactiek niet te veel zichtbaar te

willen zijn en hangt dus vooral samen met hoe zij het uitkomen van hun primaire spanningen kunnen voorkomen. Interne exploratie heeft daardoor veel te maken met het experimenteren met verschillende strategieën. Door de zojuist besproken strategieën in te zetten dragen de jongeren zelf actief bij om hun sociaal-religieuze overlevingskans te vergroten. Enerzijds door spanningen te voorkomen en anderzijds door ze te overwinnen. Het is dan ook logisch dat de strategie ‘back up’ eigenlijk een vrij passieve strategie is. Het heeft meer te maken met ‘mocht het eens fout gaan’ dan met het actief bestrijden van een spanning. In de interviews met Julia en Nick worden God en Jezus slechts enkele malen in een passieve staat genoemd. Marit kent God een iets actievere rol toe, doordat hij bijvoorbeeld via de patriarch tot haar spreekt. De Heilige Geest vervult in het leven van Julia en Marit een actieve rol, omdat Hij als moreel medium in iemand huist en dus een onderdeel van het individu is. Het ervaren van de Heilige Geest vergroot ook de autonomie van de gelovige.

Mormoonse aantrekkingskracht

Nu het proces om iemand te worden binnen deze sociaal-religieuze gemeenschap besproken is, wordt ingegaan op waarom de jongeren juist kiezen voor deze gemeenschap met vele regels en beperkingen. Het logische antwoord hier zou zijn dat het te maken heeft met hun afkomst en dat zij hun veilige sociale omgeving niet willen achterlaten. Dit is echter niet de verklaring die de jongeren zelf geven. Zij wijzen op een persoonlijke keuze om zich voor deze geloofsgemeenschap in te willen spannen. In het vervolg van deze paragraaf wordt ingegaan op wat er voor mormoonse adolescenten aantrekkelijk is binnen deze religieuze gemeenschap.

Tijdens het interview noemt Marit met betrekking tot haar toekomstvisie dat zij in de tempel wil trouwen om een eeuwig huwelijk te sluiten, maar verder wordt er door geen enkele jongere gesproken over een ‘bovennatuurlijk’ toekomstig ideaalbeeld. Het naar de hemel gaan of worden als God krijgt in hun verhalen geen enkele aandacht. De motivatie om onderdeel te willen uitmaken van deze gemeenschap wordt door de jongeren veel meer verklaard in termen van een ‘aards’ ideaalbeeld. Alle geïnterviewden gaven aan dat mormonen iets extra’s hebben. Dit ‘iets’ valt te concretiseren door min of meer overeenkomstige karakteristieken die in de uitspraken van jongeren naar voren komen als zij

over hun geloof of de kerk spreken samen te vatten in een wij-binding (woordkeuze van de onderzoeker):

Wij zijn een unieke, hechte, kleine gemeenschap van goede mensen die liefde geven, een sterke intuïtie hebben (leiding Heilige Geest) en de kunst van het gelukkig zijn verstaan door daar hard voor te werken (normen van de Hemelse Vader volgen).

Aan de basis om tot de keuze voor deze groep te komen, ligt bij iedere jongere een keer- of dieptepunt in hun leven. Dit lijkt een belangrijk criterium te zijn om op een 'volwassen' manier met het geloof te kunnen omgaan en er ook echt iets aan bij te kunnen dragen. Het leveren van een bijdrage wordt door de jongeren ook in 'aardse' termen besproken, bijvoorbeeld in de vorm van het organiseren van activiteiten, voorbereidingen voor het avondmaal treffen of door het goede te doen. Deze manieren om iets aan de geloofsgemeenschap bij te dragen staan ook iemand die op een meer atheïstische manier gelovig is ter beschikking. Bovendien is het vrij te interpreteren wat onder 'het goede doen' valt. Voor Julia lijkt dit in te houden dat je dingen mag ervaren, voor Nick gaat het over een goed mens zijn en Marit vult dit in door over serieus bezig zijn en liefde geven te spreken. In alle drie de interviews komt ook een personage voor dat hen ervan afhoudt het goede te doen: Julia's vader, Nick hield zichzelf van het goede af en Marit wijst haar broer aan. De subjectieve invullingsmogelijkheden van 'het goede doen' lijken de levensvatbaarheid van de geloofsgemeenschap ten goede te komen, omdat op die manier ook jongeren van de huidige generatie hun stempel op de groepsidentiteit kunnen drukken. Al zijn de mensen van de vorige generatie het daar wellicht niet helemaal mee eens.

Door deel te nemen aan de geloofsgemeenschap en er een bijdrage aan te leveren word je iemand. Ten eerste zijn de jongeren natuurlijk leeftijdsgenoten en als zodanig in meer of minder vriendschappelijke mate met elkaar verbonden. Daarnaast lijkt Nicks sociale status vooral met zijn priesterschap samen te hangen. Hij spreekt over verantwoordelijk zijn, discipline ontwikkelen en raad geven, terwijl de jongevrouwen hun status vooral omschrijven in de vorm van hun actieve instelling en door er bij hun toekomstbeeld op te wijzen dat zij graag een tempelhuwelijk aangaan en kinderen krijgen. De inzet die de jongeren leveren, wordt volgens hen ook vergoed. Je krijgt er zegeningen in de vorm van gelukkig zijn, intuïtie of leiderschapskwaliteiten voor terug.

Externe omgeving

In het voorgaande is besproken dat de mormoonse geloofsgemeenschap aantrekkelijk is voor de jongeren. Daarbij komt dat de kerk veel sociale activiteiten organiseert waardoor het voor mormonen nauwelijks nodig is om dergelijke zaken buiten de gemeenschap te zoeken. Nu wordt ingegaan op de externe omgeving van de mormoonse jongeren. Hieronder volgt een schema met de belangrijkste strategieën die de jongeren in de externe sociale omgeving toepassen om spanningen het hoofd te bieden.

<i>Julia</i> (gemiddelde exploratie)	<i>Nick</i> (veel exploratie)	<i>Marit</i> (weinig exploratie)
Onzichtbaar	(On)zichtbaar	Onzichtbaar
Norm volgen	(Norm volgen)	Norm volgen
Distantiëren	-	-
Toenadering	-	-
Persoonlijke keuze	Persoonlijke keuze	-
Rationeel	Rationeel	Rationeel
Vorbereid	Vorbereid	-
-	(Informatie zoeken)	-

De externe spanningen die ervaren worden door de geïnterviewde jongeren lijken voor hen minder fundamenteel te zijn. Tijdens het interview komt de wereld buiten de geloofsgemeenschap wel ter sprake, maar hieraan wordt verhalenderwijs zeker niet veel aandacht besteed. Doordat de kerk veel zaken intern aanbiedt, lijken jongeren aangemoedigd te worden vooral binnen de kerk een sociaal leven op te bouwen. Dit zou er ook toe kunnen leiden dat iemand als Nick zich (enigszins) eenzaam voelt, omdat hij buiten de kerk – zoals hij ook aangeeft – weinig vrienden heeft. Hierdoor is hij meer op de kerk aangewezen (dan hij wellicht zou willen).

Een gedeelde strategie om spanningen in de externe sociale omgeving te voorkomen is 'onzichtbaar'. Deze strategie komt er vooral op neer dat jongeren een beetje meedoen met wat er bijvoorbeeld in de klas gebruikelijk is. Buiten de geloofsgemeenschap en het zichtveld van hun ouders ervaren de jongeren dus iets meer ruimte om bepaalde

kerknormen wat lossers te hanteren. De beide jongevrouwen spreken bijvoorbeeld over (enigszins) foute taal die zij op school soms bezigen (eerder 'schelden' genoemd). Julia lijkt iets meer te exploreren en Nick gaat zelfs met mensen om die roken en drinken (de jongevrouwen noemen dit niet) en daarnaast exploreert Nick, onzichtbaar voor de leden van de geloofsgemeenschap, zijn atheïstische visie. De jongeren houden zich echter wel zo goed mogelijk aan de kerkelijke normen, want als het om bijvoorbeeld roken of drinken gaat, dan doen zij daaraan niet of nauwelijks mee.

Als er toch spanningen ontstaan, omdat mensen er bijvoorbeeld achter gekomen zijn dat zij mormoon zijn dan zetten zij allemaal de strategie 'rationeel' in, omdat zij met argumenten trachten de spanning te overwinnen. Het niet direct uitkomen voor je godsdienstige achtergrond en het gebruikmaken van rationele argumenten lijkt goed te passen binnen een sociaalseculiere context, omdat godsdienst geacht wordt bij de privésfeer te horen en rationele argumenten aansluiten bij een op wetenschap georiënteerde samenleving. Alleen Julia gebruikt de meer sociale strategieën 'distantiëren' en 'toenadering'. Daarover valt alleen te zeggen dat Julia wellicht iets meer zichtbaar gelovig is dan Nick en Marit en dat zij meer exploreert hoe zij haar geloof in andere sociale contexten dan die van de kerk vorm kan geven. Zo geeft zij bijvoorbeeld aan vriendschap te sluiten met ongelovigen die dezelfde normen en waarden hanteren als zij.

Samenvatting

In dit hoofdstuk zijn alle interviewgegevens geanalyseerd en gepresenteerd. Door verschillende stappen van categorisatie is uiteindelijk zicht op de religieuze identiteit van de drie mormoonse jongeren ontstaan. In het volgende hoofdstuk van deze scriptie wordt hetgeen in deze paragraaf (3.4) besproken is gebruikt om de hoofd- en deelvragen te beantwoorden en te duiden in verband met een breder theoretisch kader en het methodisch kader van dit scriptieonderzoek. Er worden ook wetenschappelijk en praktische aanbevelingen gedaan.

HOOFDSTUK 4 – Conclusie, discussie en aanbevelingen

In dit slothoofdstuk worden de resultaten uit het vorige hoofdstuk naast de theorieën en methoden die de basis vormden van dit scriptieonderzoek gelegd. Er volgt in paragraaf 4.1 echter eerst een conclusie waarin een antwoord geformuleerd wordt op de onderzoeksvragen. Dit vormt het vertrekpunt voor de discussie met een breder theoretisch kader (4.2) en het methodologisch kader van dit scriptieonderzoek (4.3). Tot slot worden er enkele aanbevelingen gedaan.

4.1: Antwoord op de onderzoeksvragen

Op deze plaats zal per onderzoeksvraag een antwoord geformuleerd worden. Op die manier volgt de beantwoording van de hoofdvraag daar logischerwijze uit. De eerste deelvraag heeft te maken met de inhoud die de bindingen hebben die de jongeren vanuit hun geloof aangaan. Deze vraag kan het beste beantwoord worden door te kijken naar de samenvattende bindingen die in deze scriptie ik-bindingen worden genoemd. Zo hebben de bindingen van Julia te maken met het feit dat zij een zelfstandige mormoonse jongevrouw is. Zij geeft aan dat mormoonse jongeren tegenwoordig met uitdagingen te maken hebben die er eerder niet of in mindere mate waren. Om een gelukkig en gemakkelijker leven te kunnen leiden wil zij zich aan de normen van de Hemelse Vader houden en de Heilige Geest altijd voelen. De bindingen die Nick aangaat hebben te maken met zijn gecombineerde visie van geloof en atheïsme. Hij weet door ervaring en onderzoek goed welke dingen hij binnen de geloofsgemeenschap wel en niet kan maken en neemt gecalculeerde beslissingen, omdat hij zijn sociale contacten en status niet kwijt wil raken. Hij houdt zich waar het zichtbaar is aan de normen van de kerk. Wat bij Marits bindingen opvalt is dat zij een mormoonse jongevrouw is die serieus met het geloof omgaat en loyaal is aan de normen van de kerk en het gezin. Om haar geloofsleven met enige regelmaat een impuls te geven, zoekt zij naar geestelijke opkickers.

Spanningen die met de ik-bindingen van de jongeren samenhangen in de sociale omgeving buiten de geloofsgemeenschap (extern) komen in de verhalen van de jongeren maar weinig voor. De jongevrouwen vertellen over situaties dat hun mormoonse achtergrond is opgevallen waarna klasgenoten er dingen over willen weten, hen met

vooroordelen confronteren of vragen naar het belang van het dragen van t-shirts in plaats van hemdjes. Nicks mormoonse achtergrond wordt in zijn omgang met (slechts) enkele rokende en drinkende jongeren ontdekt, omdat hij daaraan niet meedoet. Binnen de geloofsgemeenschap (intern) hebben de mormoonse adolescenten met meer spanningen te maken die een bedreiging voor hun ik-bindingen vormen. Zij willen op hun eigen manier hun geloofsleven ontwikkelen, maar dat stuit wel eens op verzet van bijvoorbeeld ouders of mensen van een oudere generatie. De drie jongeren ervaren de volgende primaire spanningen. Julia ervaart dat haar manier van geloven niet altijd gewaardeerd wordt, Nick is bang dat hij zijn sociale netwerk en status kan verliezen en Marit twijfelt met enige regelmaat aan de waarheid van het geloof.

Wat bij het oplossen van interne spanningen opvallend is, is dat deze primaire spanningen van de jongeren geformuleerd kunnen worden in de vorm van een mogelijke confrontatie in plaats van als een confrontatie die zich daadwerkelijk afspeelt of afspeelde. Uiteraard is Julia geconfronteerd met haar vader die haar geloofsleven niet voldoende waardeert, is Nick regelmatig op zijn manier van handelen aangesproken en twijfelt Marit, maar hetgeen waar zij bang voor zijn – waardeloos gevonden worden, uitgesloten worden en het geloof verliezen – willen zij door het toepassen van strategieën voorkomen. Binnen de geloofsgemeenschap trachten de jongeren zich daardoor onvindbaar te maken door de tactieken ‘distantiëren’, ‘onzichtbaar’ en ‘positieve focus’ in te zetten. Buiten de kerkelijke sociale context gebruiken zij vooral de strategie ‘onzichtbaar’ en als zij toch zichtbaar geworden zijn gebruiken zij ‘rationeel’, ‘persoonlijke keuze’ en ‘voorbereid’.

Intern lijkt over het algemeen meer dan extern geëxploreerd te worden. De manier van exploreren lijkt in beide gevallen samen te hangen met het feit dat de jongeren liever niet te veel zichtbaar zijn. Zij exploreren strategieën om dit voor elkaar te krijgen en lijken vooral geïnteresseerd te zijn in strategieën die de kans op erkenning vergroten en die op afwijzing verkleinen. De interne exploratie is dus vooral bedoeld om de grenzen van het moratorium te leren kennen en waar mogelijk te verruimen, zodat er ruimte ontstaat om het geloof op een meer persoonlijk voelende manier vorm te geven. Internetgebruik en het bezoeken van jongerenactiviteiten wordt als goede manier gezien om – zowel sociaal als geloofsinhoudelijk – aan het persoonlijke geloof te werken.

De hoofdvraag van dit scriptieonderzoek ‘Leiden bindingen die mormoonse jongeren met betrekking tot hun religieuze achtergrond aangaan tot spanningen in hun dagelijkse

leven en hoe gaan zij hiermee om?’ kan als volgt beantwoord worden. De drie mormoonse jongeren die participeerden in dit onderzoek geven aan dat de bindingen die zij vanuit hun religieuze achtergrond aangaan tot (vooral interne) spanningen leiden. Door middel van het exploreren van strategieën en deze in te zetten, weten zij hun persoonlijke ontwikkelingsruimte te beschermen en te vergroten. Zij hebben op deze manier het gevoel hun eigen religieuze identiteit te ontwikkelen, terwijl zij in de praktijk dicht bij de kerkelijke normen blijven.

4.2: Resultaten in breder theoretisch perspectief

Erikson (1968, 156) wijst erop dat het voor de identiteitsontwikkeling belangrijk is dat de jongere door de gemeenschap erkend wordt als iemand die door ontwikkeling een bepaalde sociale functie en status bereikt heeft die als betekenisvol gezien worden door hemzelf en door de mensen uit de gemeenschap. Vanuit de mormoonse kerk lijkt de wens te bestaan dat de persoonlijke identiteit meer verweven is met de groepsidentiteit (PG = GG) en dat alleen functies en statussen die daarbinnen vallen erkenning waard zijn. Dat een jongere het gevoel heeft erkend te worden is dan ook meer voor de hand liggend als de jongere zich zo goed mogelijk aan de normen van de kerk houdt. In dit scriptieonderzoek komt naar voren dat dit precies de strategie is die de jongeren toepassen. Door zich voldoende aan de groepsidentiteit aan te passen, voorkomen zij spanningen. Aan de andere kant maken zij ook deel uit van een bredere sociale context waarin meer seculiere en individualistische waarden gelden. Hoe de mormoonse jongeren zich hiertoe verhouden, kunnen zij volgens Erikson, Marcia en McAdams uitzoeken tijdens de adolescentiefase, wanneer zij binnen een psychosociaal moratorium exploreren.

Erikson (1968, 155-6) wijst erop dat jongeren vooral in westerse samenlevingen een moratorium aangeboden wordt, zodat zij de ruimte krijgen om met bepaalde rollen te experimenteren voordat zij volwassen bindingen aangaan. Dat een dergelijke ontwikkelingsruimte in westerse samenlevingen de standaard is lijkt echter op gespannen voet te staan met de visie op het proces van volwassen worden van de kerk en de ouders. Hoewel jongeren vanuit de Nederlandse seculiere, pluralistische samenleving een psychosociaal moratorium ‘aangeboden’ wordt om te exploreren voordat zij volwassen bindingen aangaan, lijkt dit binnen de kerk niet of nauwelijks te gebeuren. Er wordt vanuit

de kerk van mormoonse jongeren bovendien verwacht dat zij zich niet te ‘werelds’ gedragen en zodoende lijken de mogelijkheden om te exploreren voor mormoonse jongeren zeer beperkt te worden door hun religieuze achtergrond. De drie mormoonse jongeren die aan dit scriptieonderzoek deelnamen, exploreren daarom zelf strategieën die zij kunnen inzetten om een dergelijke ontwikkelingsruimte voor zichzelf te creëren. Zij kunnen op deze manier het gevoel hebben een individu te zijn dat ook kan experimenteren, zoals hun seculiere leeftijdsgenoten, terwijl zij zich aan de andere kant houden aan de gestelde kernnormen en opgaan in de gemeenschap. Door te wijzen op een eigen vrije keuze hebben mormoonse jongeren het gevoel dat zij op hun eigen manier – als explorerend individu – hun religieuze identiteit ontwikkelen.

Door zich op deze manier tot hun geloof te verhouden dragen de drie jongeren echter ook in meer of mindere mate bij aan de ontwikkeling van de geloofsgemeenschap, omdat zij de volgende generatie vormen die het geloof kan doorgeven. Dit komt op de eerste plaats overeen met wat Erikson zegt over de manier waarop jongeren een vitale impuls aan de ideologie kunnen geven door waardevolle elementen te behouden, zaken die niet meer voldoen af te wijzen en nieuwe elementen te introduceren (Erikson, 1968, 134). Ten tweede komt een dergelijk resultaat ook voort uit het onderzoek dat Mihelich & Storrs (2003) deden naar de manier waarop mormoonse jongvolwassen vrouwen die studeren omgaan met het kerkelijk ideaal van het moederschap (op jongvolwassen leeftijd). De vrouwen die aan hun onderzoek deelnamen hebben een leeftijd bereikt waarop de meeste vrouwen uit hun geloofsgemeenschap trouwen en moeder worden, maar stellen in tegenstelling tot hun leeftijdsgenoten het huwelijk en moederschap uit om in plaats daarvan een opleiding binnen het hoger onderwijs te volgen. Hoewel deze manier van doen bij oudere kerkleden wel tot weerstand leidt, weten de meeste informanten gebruik te maken van het kerkelijke ideaalbeeld van de vrouw als moeder om hun positie te legitimeren. Zij wijzen door gebruik te maken van kerkelijke retoriek bijvoorbeeld op het feit dat een ‘goede moeder’ een vrouw is die zichzelf ‘zo goed mogelijk heeft voorbereid’ op haar moederschap. Mihelich & Storrs (2003, 418) geven over religieuze instituties aan dat zij slechts levensvatbaar zijn als zij enerzijds met succes antwoorden kunnen verschaffen op existentiële vragen – zoals ‘waarom zijn wij hier?’ – en anderzijds flexibel genoeg zijn om met sociale veranderingen in de wereld te kunnen omgaan. De Kerk van Jezus Christus van de Heiligen der Laatste Dagen lijkt deze aanpasbaarheid in zich te hebben door bijvoorbeeld

de openbaringen van de Profeet als gezaghebbend toe te staan. De inhoud van het geloof zal daardoor waarschijnlijk nooit heel plotseling wijzigen, maar door subtiele aanpassingen van de kerkelijke boodschap aan de nieuwe tijd, is deze geloofsgemeenschap wel in staat te overleven, zo niet te floreren.

In aanvulling op Eriksons theorie wijst Marcia erop dat het bij identiteitsvorming volgens hem om meer dan alleen het wel of niet aan kunnen gaan van volwassen bindingen gaat, maar dat ook het exploratieproces een belangrijke component is. Zoals hierboven aangegeven lijkt vanuit de kerk jongeren nauwelijks ruimte geboden te worden om te exploreren. Van de vier statussen van Marcia met betrekking tot de mormoonse gemeenschap lijkt *foreclosure* (nauwelijks exploratie en sterke bindingen) gezien de wens vanuit de kerk (PG = GG) daarom de meest logische identiteitsstatus voor de jongeren te zijn. Wat betreft de jonge adolescenten die deelnamen aan dit scriptieonderzoek is een dergelijke afronding van identiteit in ieder geval niet vast te stellen, maar ook wat betreft hun huidige identiteit lijken in ieder geval Julia en Nick hier niet aan te voldoen. Zij leggen zich beide niet direct neer bij de idealen van de kerk of hun ouders, maar kijken ook naar andere alternatieven. Door de geringe mate van externe exploratie die de jongeren tijdens de interviews verwoorden ontstaat echter wel het beeld dat zowel Julia als Marit volgens Marcia's statusmodel het meest in de buurt van *foreclosure* uitkomen, terwijl alle drie de jongeren duidelijk kunnen aangeven hoe zij tot hun beslissing zijn gekomen om zelf aan het geloof te willen werken en intern wel lijken te exploreren, wat meer op *achievement* duidt. Het verschil in wijze en mate van interne en externe exploratie leidt ertoe dat er geen eenduidige status aan de participanten toe te schrijven is. Verdere analyse op basis van het identiteitsstatusmodel lijkt dan ook niet vruchtbaar.

Het gebruik van de theorie van McAdams is voor dit scriptieonderzoek van belang, omdat mensen volgens McAdams verhalenvertellers zijn die zichzelf en de wereld om zich heen leren begrijpen door de constructie van een persoonlijk levensverhaal. Door naar belangrijke thema's, gebeurtenissen en personen in het levensverhaal van iemand te kijken, bied je volgens McAdams zicht op iemands identiteit. Daarom is zijn theorie een goede aanvulling op die van Erikson en Marcia. McAdams gaat er van uit dat identiteitsvorming vooral een proces van de latere adolescentie is, maar dat bouwstenen voor de vorming van het levensverhaal al eerder verzameld kunnen worden. De adolescenten die aan dit scriptieonderzoek deelnamen, hebben volgens McAdams dus nog geen 'volwassen' versie

van hun levensverhaal ontwikkeld. Uit dit scriptieonderzoek blijkt dat de mormoonse jongeren tekort gedaan wordt als van hen gezegd zou moeten worden dat zij nog geen religieuze identiteit hebben. Ongeveer een jaar voor het interview zijn zij begonnen zelf na te denken over hun plaats binnen (en buiten) de geloofsgemeenschap. Zij exploreren, zijn bindingen aangegaan en gaan met bedreigingen van hun identiteit om. Al deze stappen zijn weliswaar pril, maar zeker meer dan alleen bouwstenen, omdat de jongeren ook aangeven al iets met die bouwstenen te hebben gedaan. De verhalen die zij tijdens het interview vertelden gingen over gebeurtenissen en personen waarover zij konden aangeven wat hun specifieke betekenis voor hun geloofsleven was. Het lijkt dan ook terecht om met betrekking tot deze drie jongeren te spreken over hun religieuze identiteit. Dit geeft ook zicht op de rol die de adolescentiefase speelt bij het ontwikkelen van identiteit. Op basis van dit scriptieonderzoek kan voorzichtig gesteld worden dat ook jongere adolescenten inzicht kunnen bieden op hun identiteit. Afhankelijk van hoe actief jongeren al aan hun identiteit werken, en niet zozeer afhankelijk van hun leeftijd, zal dit meer of minder succesvol zijn.

Zock en McAdams geven op basis van de theorie van Erikson aan dat ideologie tijdens de adolescentiefase belangrijk wordt. Om hun eigen plaats te leren kennen, moeten zij weten waartoe zij zich verhouden. Zock (2000, 30) geeft aan dat een religieuze groepering vanwege haar sociale karakter kan bijdragen aan de identiteitsontwikkeling, maar ook spanningen kan opleveren als de ideologie van de geloofsgemeenschap strijdig is met die van de samenleving. Het is met betrekking tot de religieuze identiteitsvorming dan ook interessant om de drie mormoonse jongeren te vergelijken met jongeren uit een andere religieuze subcultuur: Marokkaanse jongeren die in Nederland wonen.

De kerk is in Nederland een kleine gemeenschap die gevormd wordt door ongeveer negenduizend gelovigen. Vanwege hun verspreidheid over het hele land komen mormoonse jongeren buiten de geloofsgemeenschap (extern) op school dus weinig geloofsgenoten tegen en kunnen zij dus veel minder vaak vriendschappen aangaan met mensen met dezelfde religieuze achtergrond. Als we dit met bijvoorbeeld Marokkaanse jongeren in Nederland vergelijken dan lijkt dit voor hen anders te zijn. Hoewel het hier ook om een minderheidsgroep gaat, lijken er op een gemiddelde school een groter aantal Marokkanen dan mormonen voor te komen. Ketner, die onderzoek deed naar identiteitsvorming van Marokkaanse jongeren die in Nederland wonen, geeft aan dat deze jongeren vaak vriendschappen aangaan binnen de eigen etnische groep, omdat er dan bijvoorbeeld niet

veel uitgelegd hoeft te worden en zij wederzijds begrip voor elkaar hebben (Ketner, 2008, 67-8). Omdat Marokkaanse jongeren bijvoorbeeld op school vriendengroepen vormen en zich door hun uiterlijke kenmerken onderscheiden, vallen zij altijd op tussen de overwegend blanke schoolpopulatie. Mormoonse jongeren vallen wat betreft uiterlijke kenmerken niet heel erg op, maar zij staan dus vaak – in tegenstelling tot Marokkaanse jongeren – alleen en zijn op school eerder aangewezen op contacten met mensen buiten hun gemeenschap. Zowel Marokkaanse als mormoonse jongeren hebben te maken met mensen die hen met hun achtergrond confronteren. Bij Marokkanen heeft dit bijvoorbeeld met de slechte naam van de Marokkaanse gemeenschap te maken (Ketner, 2008, 64-5) en mormonen worden geplaagd door vooroordelen omtrent polygamie. Beide groepen jongeren moeten zich dan namens hun gemeenschap verantwoorden. Omdat mormoonse jongeren hier dan vaak alleen voor zullen staan, zou dit kunnen verklaren waarom zij buiten de bescherming van hun gemeenschap liever niet te veel de aandacht op zichzelf en hun geloof vestigen. Het (voldoende) aanpassen van het taalgebruik ('schelden') kan hieraan een bijdrage leveren.

Dat jongeren zich ontwikkelen door middel van schoolgang en een vervolgopleiding lijkt zowel voor Marokkaanse als mormoonse jongeren belangrijk te zijn. Ketner geeft aan dat school voor Marokkaanse jongeren erg belangrijk is, mede omdat ook hun ouders hier veel belang aan hechten. Op school lopen zij bij bepaalde gelegenheden (zoals een schoolkamp, waar weinig controle op scheiding van seksen is, of een kerstdiner, dat met de christelijke traditie verbonden is) de kans dat de waarden van hun ouders en die van de dominante cultuur met elkaar botsen, met als gevolg dat enkele jongeren aan bepaalde activiteiten niet deel mogen nemen (Ketner, 2008, 79-80). In welke mate de schoolloopbaan en daarmee samengaande activiteiten van de mormoonse jongeren door de kerk en/of de ouders gestuurd worden, is uit dit scriptieonderzoek niet op te maken. Ook is de specifieke rol die ouders spelen in het leven van de drie mormoonse jongeren niet volledig naar voren gekomen.

Met betrekking tot het domein gender valt op dat er binnen de mormoonse en Marokkaanse gemeenschap beide een onderscheid gemaakt wordt in de omgang met meisjes en jongens. Marokkaanse meiden krijgen bijvoorbeeld minder bewegingsvrijheid dan jongens, omdat zij niet alleen de goede naam van de familie kunnen ontoren, maar ook hun kansen op een huwelijk kunnen verspelen als zij zich niet aan de normen houden. Dit kan dus grote gevolgen hebben, omdat de meeste Marokkaanse jongeren een toekomstig

huwelijk met bij voorkeur een Marokkaanse moslim belangrijk lijken te vinden (Ketner, 2008, 72-3). In het onderzoek van Ketner leggen de jongeren vooral de nadruk op verschillen tussen jongens en meiden met betrekking tot het aangaan van relaties, maar minder op genderspecifieke rollen binnen hun gemeenschap. Uit dit scriptieonderzoek blijkt echter dat de deelnemende mormoonse jongeren daar juist wel aandacht aan schenken. Voor de jongevrouwen ligt de nadruk op het trouwen met een mormoonse man, het aangaan van een tempelhuwelijk en het krijgen van kinderen. De mormoonse jongeman spreekt echter geheel niet over het huwelijk, maar richt zich op zijn genderspecifieke taak als priester. Het belang van dit genderspecifieke patroon blijkt ook uit het onderzoek dat Mihelich & Storrs (2003) deden. Uit hun artikel valt op te maken dat vrouwen hun rol in de kerk niet als minder waardevol omschrijven dan die van de mannen die het priesterschap dragen. Mannen staan door middel van het priesterschap in verbinding met de geestelijke wereld en kunnen bijvoorbeeld zegeningen in naam van de Hemelse Vader geven. Hoewel vrouwen deze rol binnen de kerk nooit kunnen vervullen, hebben zij een meer natuurlijke band met het geestelijke door hun rol als moeder, die het geesten (zielen) mogelijk maakt om naar de aarde te komen om hun aardse ontwikkeling hier door te maken. Zowel mannen als vrouwen vervullen dus een genderspecifieke taak, waarbij de scheidslijn helder is: vrouwen kunnen geen priesterschapstaken verrichten en mannen kunnen geen zielen verbinden met een aardse lichaam (Mihelich & Storrs, 2003, 418). Deze unieke en goddelijke taken weerklinken al in de interviews met de drie mormoonse jongeren. De dagelijkse omgang tussen jongens en meisjes lijkt binnen de kerk vooral gereguleerd te zijn in het genderspecifieke onderwijs op de zondag (onderwijs voor jongemannen of jongevrouwen) en wordt daarnaast eigenlijk niet genoemd in relatie tot beperkingen die voor een van beide seksen gelden.

Uit het onderzoek van Ketner (2008) blijkt dat Marokkaanse jongeren binnen het domein levensbeschouwing (religie) meer exploreren en bindingen aangaan dan in de andere domeinen. Hoewel op basis van dit scriptieonderzoek geen exacte uitspraken gedaan kunnen worden over de mate van exploratie binnen het domein levensbeschouwing en de manier waarop mormoonse jongeren binnen de andere domeinen exploreren en bindingen aangaan, kan met een hoge mate van waarschijnlijkheid gezegd worden dat het domein levensbeschouwing ook zeer belangrijk is voor deze mormoonse jongeren. Zij geven immers diverse voorbeelden van exploratie en gaan vele bindingen aan met betrekking tot hun geloofsleven. De deelonderwerpen die Ketner (2008, 88-94) met betrekking tot dit domein

bespreekt gelden ook in meer of mindere mate voor de mormoonse jongeren die aan dit scriptieonderzoek deelnamen. Ten eerste geven Marokkaanse jongeren aan dat moslim-zijn bovenal moslim-doen is. Het uitvoeren van bepaalde gebruiken en het volgen van voorschriften heeft invloed op hun leven. Voor de drie mormoonse jongeren kan iets soortgelijks gezegd worden. Het naleven van wat de kerk van hen vraagt neemt een voorname plaats in hun geloofsleven in en heeft gevolgen voor hun dagelijkse doen en laten. Een tweede onderwerp dat voor beide groepen jongeren geldt is dat zij aangeven persoonlijk gekozen te hebben voor het geloof. Dat Marokkaanse moslims het soms lastig vinden om hun geloof in Nederland in de praktijk te brengen vanwege praktische bezwaren of omdat er met onbegrip op hen gereageerd wordt, komt in de interviews met de mormoonse jongeren nauwelijks ter sprake. Een verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat mormoonse jongeren hun geloof vooral binnen de eigen gemeenschap belijden en uitvoeren. Zij hoeven bijvoorbeeld in het openbaar niet te vasten, een hoofddoek te dragen of midden op de dag te bidden. Dit sluit goed aan bij hun de strategie om niet op te vallen. Het vierde onderwerp heeft betrekking op het zoeken naar praktische informatie over hoe het geloof in de praktijk uitgevoerd dient te worden om een 'goede' gelovige te zijn. Marokkaanse jongeren vragen zich over vele zaken af of zij toegestaan of verboden zijn. De Kerk van Jezus Christus heeft echter duidelijke normen en voorschriften en waar zij niet duidelijk zijn, zijn ze meestal door de Profeet via goddelijke openbaring aangevuld of gewijzigd. Zo is bijvoorbeeld het verbod op 'warme dranken' uitgelegd als het verbod om koffie en thee te drinken. Met betrekking tot het dragen van kleding zijn ook duidelijke regels opgesteld en kan met behulp van bepaalde foefjes gecontroleerd worden of kleding bijvoorbeeld genoeg bedekkend is. Dit wil uiteraard niet zeggen dat er nergens interpretatieruimte bestaat. Met betrekking tot kledingnormen geven alle drie de jongeren aan hun eigen ideeën daarover te hebben. Met betrekking tot het onderwerp discriminatie valt op te merken dat hiervoor geldt dat zowel Marokkaanse moslims als mormoonse jongeren soms verantwoording moeten afleggen voor zaken die met hun geloof(sgemeenschap) samenhangen.

Ketner beschrijft in haar proefschrift diverse identiteitsstrategieën die Marokkaanse jongeren inzetten om met spanningen die zij ervaren om te gaan. De afzonderlijke strategieën die Ketner opsomt worden in meer of mindere mate ook door de mormoonse jongeren gebruikt. Strategieën die door alle drie de mormoonse jongeren gebruikt worden,

zullen op deze plaats met de door Ketner gevonden identiteitsstrategieën vergeleken worden. De belangrijkste strategie die mormoonse jongeren gebruiken is er eentje die Ketner in haar onderzoek niet tegenkomt, maar op basis van ander onderzoek dat zij aanhaalt wel beschrijft als 'verbergen' (Ketner, 2008, 126). Ketner geeft aan dat het ontbreken van deze strategie te maken kan hebben met het feit dat er geen probleemjongeren aan haar onderzoek hebben deelgenomen. Het is echter ook mogelijk dat 'verbergen' door Marokkaanse jongeren als vrijwel onmogelijk wordt gezien, omdat zij nu eenmaal opvallend anders zijn te midden van de autochtone populatie leerlingen of wellicht heeft het te maken met het trots zijn op de micro-identiteit, die juist gezien mag worden. Een derde optie is dat Marokkaanse jongeren net als hun mormoonse leeftijdsgenoten in dit scriptieonderzoek zich 'verbergen' door juist precies te doen wat men van hen verwacht: *hiding in plain sight*. Buiten de eigen geloofsgemeenschap passen de drie mormoonse jongeren deze strategie toe om niet als eenling verantwoording te moeten afleggen voor zaken die met hun geloof samenhangen. Uiteraard hebben zij ten opzichte van hun Marokkaanse leeftijdsgenoten het voordeel met betrekking tot hun uiterlijkheden niet noemenswaardig op te vallen, maar zij verbergen zich extra goed door in bepaalde mate mee te doen aan 'schelden' en het nadoen van bepaalde gedragingen in de klas. Worden zij toch ontdekt en geconfronteerd met vragen of vooroordelen over het geloof dan passen zij 'rationeel reageren' ('rationeel') toe. Bij deze identiteitsstrategie proberen jongeren uit te leggen hoe iets volgens hen zit om zodoende het vooroordeel te ontzenuwen (Ketner, 2008, 121). De in dit scriptieonderzoek gevonden 'persoonlijke keuze' kan onder 'rationeel reageren' vallen en 'voorbereid' is een vrij specifieke strategie waarbij de jongere voordien bepaald wat hij gaat zeggen of doen, omdat daar binnen de kerk al op jonge leeftijd aandacht is besteed. Binnen de geloofsgemeenschap 'verbergen' de drie mormoonse jongeren zich door juist zo goed als zij kunnen mee te doen aan wat de kerk en/of de Hemelse Vader van hen vraagt. De belangrijkste strategieën die mormoonse jongeren intern gebruiken zijn 'norm volgen', 'persoonlijke keuze', 'distantiëren', 'toenadering' en 'back up', die respectievelijk min of meer overeenkomen met de volgende identiteitsstrategieën: 'het volgen van de regels', 'eigen keuze', 'distantiëren' (bij Ketner onder discriminatie), en de laatste twee zijn niet van toepassing op Ketners onderzoek. Wat hier opvalt is dat twee strategieën die in dit scriptieonderzoek gevonden zijn, niet voor lijken te komen bij Marokkaanse jongeren. Het betreft 'toenadering' en 'back up', die samen 'steun zoeken'

genoemd zouden kunnen worden. De mormoonse jonge vrouwen geven vooral aan steun te zoeken bij mensen die een sterk geloof hebben of hun manier van geloven waarderen. Het kan zijn dat 'steun zoeken' binnen een mormoons narratief van hulp bieden thuishoort. Volwassen mormoonse vrouwen komen immers samen bij de zusterhulpvereniging en ook dienstbetoonprojecten – waarbij kerkleden taken voor anderen uitvoeren – spelen een belangrijke rol binnen de geloofsgemeenschap.

Om de discrepantie tussen verschillende culturele repertoires (mormoon-zijn / seculier, pluralistisch) te overbruggen, lijken mormoonse jongeren zich aanvankelijk te bedienen van de 'kameleon' identiteitsstrategie, omdat zij zich per sociale context 'onzichtbaar' maken door mee te doen aan wat in een bepaalde sociale situatie gebruikelijk is. Dit is echter niet helemaal het geval, omdat de jongeren zeggen zich zowel binnen als buiten de geloofsgemeenschap als mormoon te gedragen. Dat zij in de klas wel eens meedoen met bepaald gedrag, lijkt te gering te zijn om te spreken over het "switchen tussen twee waardepatronen" (Ketner, 2008, 105). De identiteitsstrategie 'bovenal mormoon' (bij Ketner: 'bovenal moslim') lijkt dus beter van toepassing te zijn. Uiteraard gebruiken de drie mormoonse jongeren deze strategie niet om hun etniciteit en het Nederlander-zijn te overbruggen. De naamgeving van de strategie is echter wel op hen van toepassing. Deze identiteitsstrategie stelt hen wel in staat in bepaalde mate te putten uit het seculiere, pluralistische repertoire door zich bijvoorbeeld bewegingsvrijheid toe te kennen en zich binnen de gemeenschap als individu te profileren, maar zij blijven bovenal hun gedrag afstemmen op mormoonse waarden en zullen niet snel opgaan in een jongerencultuur waarvan drankgebruik en 'onzedelijk gedrag' deel uitmaken.

4.3: Reflectie op het methodologisch kader

Voor dit scriptieonderzoek is door middel van Bosma's GIDS van de concepten exploratie en binding gebruik gemaakt om zicht te bieden op de religieuze identiteit van mormoonse jongeren. Het gebruik van de GIDS-vragen om te achterhalen op welke manieren jongeren zeggen te exploreren en de bindingen die zij aangaan binnen het domein religie, bleek zeer goed te werken. Wel ontstond af en toe de indruk dat een jongere wel zei op een bepaalde manier te exploreren, zonder hier een heel duidelijke invulling aan te kunnen geven. Bij het analyseren is deze twijfel ook verwoord en vergezeld van een citaat, waarna dan de

conclusie volgt dat de exploratie pril lijkt of nog niet tot een binding heeft geleid. Door het niet gebruiken van de kwantitatieve component van de GIDS kon feitelijk niets gezegd worden over de mate van exploratie. Uit de interviewtekst is desondanks toch een aardig beeld ontstaan over de manier waarop de jongeren exploreren.

Bij de GIDS kiezen de informanten na de halfgestructureerde interviews zelf een beeld en een thema uit waarvan zij vinden dat die het meeste over hen zegt met betrekking tot een bepaald domein en naar aanleiding daarvan wordt een vragenlijst met betrekking tot die binding ingevuld. Bij dit scriptieonderzoek moest de onderzoeker zelf op zoek naar de belangrijkste thema's en bindingen van de jongeren. Een voordeel hiervan is dat de onderzoeker na lezing en herlezing van de interviewtekst een goed beeld krijgt van de thema's en wendingen in het verhaal, terwijl de jongeren hier zelf wellicht weinig zicht op hebben. Bovendien is het goed voor te stellen dat de jongeren zelf bindingen aanwijzen die 'beter' lijken te zijn, terwijl een binding als 'ik ga naar de kerk, omdat ik bang ben mijn sociale netwerk te verliezen' of 'ik twijfel wel regelmatig aan mijn geloof' misschien om die reden juist niet gekozen worden.

Bij het onderzoeken van iemands (religieuze) identiteit komt het gebruiken van een vragenlijst met schaalvragen bij de informant wellicht als onpersoonlijk over. De voor dit scriptieonderzoek gekozen methode van het afnemen van diepte-interviews op basis van open GIDS-vragen, die voldoende sturing boden om belangrijke onderwerpen aan bod te laten komen, en op basis van narratief onderzoek, die zeer veel ruimte aan de informant gaven en sleutelgebeurtenissen inzichtelijk maakten, bleek zeer goed te werken. Er is met de GIDS doorgaans alleen zicht te krijgen op iemands identiteit op het moment van de afname van het interview en niet op de *ontwikkeling* van identiteit, maar bij dit scriptieonderzoek ontstond door de vragen op basis van narratief onderzoek ook zicht op hoe het verleden, heden en de toekomstverwachtingen van de jongeren met elkaar samenhangen. De informanten hebben de onderzoeker op die manier zicht gegeven op hoe hun religieuze identiteitsvormingsproces er uit heeft gezien tot aan het moment van het interview. Alle informanten gaven aan ongeveer een jaar voor het interview een ommekeer te hebben meegemaakt in hun religieuze leven. Zowel deze periode als de bindingen die daarop volgen kwamen aan bod en werden betekenisvol met elkaar verbonden. Hoewel dit scriptieonderzoek dus voornamelijk over identiteit op het moment van afname van het

interview gaat, is het niet voltooide en in ontwikkeling zijnde identiteitsvormingsproces ook een klein beetje inzichtelijk gemaakt.

Het afnemen van een diepte-interview komt bovendien persoonlijk en geïnteresseerd over. Daardoor werden de jongeren gemotiveerd om te gaan vertellen. Het interview is door deze persoonlijke interactie tussen interviewer en geïnterviewde uiteraard wel beïnvloed en de manier waarop een jongere zich presenteert heeft veel te maken met wie zij verwachten tegenover zich te hebben. Zo uitte Nick zich in krachtige termen en was hij geïnteresseerd in wetenschap. Marit verdedigde de kerk tegenover de onderzoeker en Julia etaleerde hoe goed zij bezig was met het geloof en wees op haar zelfstandigheid. Deze zaken zijn echter serieus genomen door de onderzoeker en in de analyse meegewogen en gepresenteerd, omdat ze ook een onderdeel uitmaken van iemands (religieuze) identiteit.

De openingsvraag over het mormoon-zijn deed de jongeren een paar seconden nadenken en daarna kwam een antwoord wat goed aansloot op de centrale thema's uit het interview, zoals waardering voor autonomie, god is als een back up of het doen wat de kerk van je vraagt. Ook de vragen over het toekomstbeeld en de samenvatting van het eigen geloof gaven bij alle jongeren een bevestiging van de belangrijkste thema's weer. De antwoorden op deze vragen gaven de onderzoeker direct veel richting bij de analyse.

Een voordeel van dit scriptieonderzoek is dat er met veel oog voor detail gekeken is naar de religieuze identiteit van deze mormoonse jongeren. Er zijn slechts drie interviews uitgewerkt, maar deze interviews - waarbij volledig gefocust is op het domein religie - leverden wel een grote hoeveelheid kwalitatief onderzoeksmateriaal op. De GIDS-vragen zorgden voor een goede vergelijkbaarheid tussen de geïnterviewden en de vragen op basis van narratief onderzoek gaven de jongeren de mogelijkheid om thema's die voor hen belangrijk zijn aan te snijden. Op deze manier bieden zij zicht op wat zij aangaande hun geloofsleven belangrijk vinden en hoe zij hun religieuze identiteit zien. De combinatie van deze onderzoeksmethoden en de focus op het domein religie bleek enerzijds een goed beeld te geven van de religieuze identiteit van de mormoonse informanten, maar anderzijds heeft dit scriptieonderzoek dat beeld ook beperkt. Door niet gericht in te gaan op de andere domeinen van de GIDS en het bespreken ervan alleen aan de geïnterviewde over te laten, is waarschijnlijk waardevolle informatie nooit te berde gebracht. De meeste domeinen zijn door de jongeren echter wel aangestipt, waarna er op is doorgevraagd. Er kan echter niet met zekerheid gesteld worden dat dit onderzoek een volledig representatief beeld geeft van

de religieuze identiteit van de drie mormoonse jongeren. Er kunnen bovendien op basis van de gegevens uit deze scriptie geen representatieve generalisaties gedaan worden met betrekking tot mormoonse jongeren in het algemeen.

4.4: Aanbevelingen

In deze paragraaf worden eerst enkele wetenschappelijke aanbevelingen gedaan door te wijzen op mogelijk interessante invalshoeken voor vervolgonderzoek en te reflecteren op de gevulde methodologie. Daarnaast worden enkele praktische aanbevelingen gedaan die mogelijk interessant zijn voor mensen die met religieuze jongeren werkt of religieuze programma's voor jongeren ontwikkelt.

Wetenschappelijke aanbevelingen:

- Onderwerp: het onderzoeken van de motivatie van religieuze ouders om hun jongeren bepaalde vrijheden te geven of te ontzien. Waar zijn zij streng en waar meegaand?
- Onderwerp: het met betrekking tot jongeren of volwassenen onderzoeken van de wereld buiten de mormoonse geloofsgemeenschap.
- Onderwerp: het onderzoeken van het belang van diverse genderspecifieke rollen op de identiteitsvorming in de mormoonse of andere religieuze bewegingen.
- Onderwerp: het onderzoeken wat de rol van 'hulp (bieden/vragen)' en 'steun (bieden/vragen)' binnen de mormoonse kerk of andere religieuze gemeenschappen met betrekking tot de religieuze identiteitsvorming is.
- Onderwerp: het onderzoeken en vergelijken van bekeringsnarratieven van diverse mensen die zich aangesloten hebben bij verschillende religieuze gemeenschappen.
- Onderwerp: het verrichten van een parallel onderzoek naar religieuze identiteitsvorming (twee of meer onderzoekers) tussen diverse religieuze gemeenschappen.
- Methode: het aanvullen van een interviewschema met vragen op basis van narratief onderzoek (om informant meer vrijheid te gunnen en diepgang te verkrijgen) is aan te bevelen.

- Methode: als aanvulling op de methode die voor dit scriptieonderzoek gebruikt is, valt het aan te bevelen om ook vragen die naar het verband tussen het domein religie en andere domeinen van de GIDS op te nemen. Hierbij kan gedacht worden aan vragen als 'Heeft je geloof invloed op hoe jij op school bent (en omgekeerd)?'

Praktische aanbevelingen:

- De jongeren geven aan activiteiten waarbij zij 'opgebouwd' worden erg waardevol te vinden. Deze activiteiten hebben een sociaal karakter en geeft hen de ruimte om ervaringen uit te wisselen. Hieraan zou wellicht meer aandacht gegeven kunnen worden.
- Uit dit scriptieonderzoek blijkt dat seminarie / catechisatie / schriftstudie de jongeren niet direct aanspreekt. De aantrekkelijkheid van deze activiteiten kan vergroot worden door een enthousiaste en goede docent de lessen op een moderne manier te laten verzorgen (activerende didactiek, multimedia).
- De ontwikkeling van de religieuze identiteit kan ondersteunt worden door tijdens religieuze lessen ook onderwerpen aan bod te laten komen die bijvoorbeeld samenhangen met vooroordelen die buitenstaanders hebben of actuele onderwerpen (euthanasie bijvoorbeeld). Als er bij de bespreking minder voorgescreven en meer naar de jongeren geluisterd wordt dan verlevendigt dit het onderwijs en worden jongeren beter voorbereid op het omgaan met externe spanningen.
- Op basis van bijvoorbeeld de narratieve interviewvragen die bij dit scriptieonderzoek gebruikt zijn, kan voor de genealogische databank of eigen genealogisch onderzoek interessante persoonsinformatie in een profiel worden vastgelegd, zodat latere familieleden niet alleen de naam van hun voorouders kennen, maar ook iets over de persoon achter die naam weten.
- De bij deze scriptie gebruikte interviewvragen, kunnen gebruikt worden om een start te maken met het optekenen van een eigen levensverhaal. Wel is het aan te raden McAdams te raadplegen, omdat hij bijvoorbeeld ook spreekt over het vaststellen van de hoofdstukken en kopjes van het levensverhaal.

LITERATUUR

- Bell, D.M. (2009). *Religious Identity. Conceptualization and measurement of the religious self* (proefschrift). Atlanta, GA: Emory University.
- Bernard, H.R. (2002). *Research methods in anthropology. Qualitative and quantitative approaches* (3^e druk). Walnut Creek, CA: AltaMira Press.
- Bertram-Troost, G.D., Roos, S. de, & Miedema, S. (2006). Religious identity development of adolescents in religious affiliated schools. A theoretical foundation for empirical research. *Journal of beliefs & values*, 27(3), 303-314.
- Bosma, H.A. (1985). *Identity development in adolescence coping with commitments* (proefschrift). Groningen: Rijksuniversiteit.
- Bosma, H.A. (1994). *De Groninger IDentiteitsontwikkelings Schaal (G.I.D.S.)* (herziene uitgave). Groningen: Rijksuniversiteit.
- Chase, S.E. (2005). Narrative inquiry. Multiple lenses, approaches, voices. In N.K. Denzin & Y.S. Lincoln (Eds.), *The Sage handbook of qualitative research* (pp. 651-679). Thousand Oaks: Sage.
- De Kerk van Jezus Christus van de Heiligen der Laatste Dagen. (2015, 9 juli). *Amerikaans hooggerechtshof inzake huwelijk. Uitspraak hooggerechtshof wijzigt leer inzake huwelijk niet*. Laatst geraadpleegd op 30 augustus 2015, van <http://www.nieuws-mormonen.nl/officiële-verklaring-26-juni-2015->
- De Kerk van Jezus Christus van de Heiligen der Laatste Dagen. *Voor de kracht van onze jeugd*. Laatst geraadpleegd augustus 2015, van Gospel Library (3.2.9) [App]. Gedownload juli 2015, via Play Store (Android).
- Denzin, N.K., & Lincoln, Y.S. (Eds.). (2005). *The Sage handbook of qualitative research* (3^e druk). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Erikson, E.H. (1946). Ego development and historical change. *The psychoanalytic study of the child*, 2, 359-396.
- Erikson, E.H. (1950). *Childhood and society*. New York: W.W. Norton & Company, Inc.
- Erikson, E.H. (1968). *Identity. Youth and crisis*. New York: W.W. Norton & Company.
- Ketner, S.L. (2008). *Marokkaanse wortels, Nederlandse grond. Exploratie, bindingen en identiteitsstrategieën van jongeren van Marokkaanse afkomst* (proefschrift). Groningen: Rijksuniversiteit.

- Lieblich, A.L., Tuval-Mashiach, R., & Zilber, T. (1998). *Narrative research. Reading, analysis and interpretation*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Marcia, J. E. (1966). Development and validation of ego-identity status. *Journal of personality and social psychology*, 3(5), 551-558.
- Marcia, J.E. (1980). Identity in adolescence. In J. Adelson (Ed.), *Handbook of adolescent psychology* (pp. 159-187). New York: John Wiley & Sons.
- Marcia, J.E. (1994). The empirical study of ego identity. In H.A. Bosma, T.L.G. Graafsma, H.D. Grotevant & D.J. de Levita (Eds.), *Identity and development. An interdisciplinary approach* (pp. 67-80). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Marcia, J.E. (1996). The importance of conflict for adolescent and lifespan development. In L. Verhofstadt-Denève, I. Kienhorst & C. Braet (Eds.), *Conflict and development in adolescence* (pp. 13-19). Leiden: DSWO Press.
- McAdams, D.P. (1993). *The stories we live by. Personal myths and the making of the self*. New York: The Guilford Press.
- McAdams, D.P. (2001). The psychology of life stories. *Review of general psychology*, 5(2), 100-122.
- Mihelich, J. & Storrs, D. (2003) Higher education and the negotiated process of hegemony. Embedded resistance among mormon women. *Gender and society*, 17(3), 404-422.
- Prins, J.A. (2014). *Looking for new stories. Moroccan-Dutch young adults' narrative constructions of identity and belonging* (proefschrift). Amsterdam: Vrije Universiteit.
- Soenens, B. & Luyckx, K. (2003). Nieuwe ontwikkelingen in onderzoek naar identiteitsvorming. *Kind en adolescent*, 24, 188-199.
- Zock, T.H. (2000). Grenzen aan de tolerantie. De rol van religie bij identiteitsvorming en sociaal conflict. In J. Frishman, K.D. Jenner & G.A. Wiegiers (Eds.), *Godsdienstvrijheid en de religieuze identiteit van joden, christenen en moslims* (pp. 22-43). Kampen: Kok.

BIJLAGE I: Beknopt overzicht Kerk van Jezus Christus van de Heiligen der Laatste Dagen

Dit overzicht is een synthese van kennis die is opgedaan door enerzijds het bijwonen van kerkelijke bijeenkomsten en het spreken met leden en anderzijds door het lezen van geschriften als die in de app *Gospel Library* en andere uitgaven van de Kerk van Jezus Christus van de Heiligen der Laatste Dagen als *Ons Erfgoed*. Waar nodig is de kennis aangevuld door het raadplegen van diverse sites die door de kerk beheerd worden (lds.org; www.nieuws-mormonen.nl).

Ontstaan

De Kerk van Jezus Christus van de Heiligen der Laatste Dagen is een religieuze groepering die ontstaan is in Noord-Amerika in de eerste helft van de negentiende eeuw. In een periode waarin het land verscheurd werd door verschillende religieuze groeperingen, ontving de jonge Joseph Smith (1805-1844) in Manchester, New York, visioenen waarin hem geopenbaard werd dat geen enkele religieuze groepering het ware geloof verkondigde. Smith was aangewezen om het evangelie van Christus te herstellen. Hiertoe ontving hij van de boodschapper Moroni gouden platen waarop de geschiedenis van de vroege bewoners van Amerika, nazaten van Israëlitische stammen, was opgetekend. Ook beschreven de platen hoe Christus na de wederopstanding aan de Amerikaanse stamleden was verschenen. De geschriften zouden zijn opgetekend door verschillende profeten en zijn bijeengebracht, aangevuld en becommentarieerd door de profeet Mormon, vader van de boodschapper Moroni. De jonge Joseph kreeg de gave de teksten naar het Engels te vertalen. Het resultaat was het 'Boek van Mormon', dat in 1830 voor het eerst gepubliceerd werd.

In hetzelfde jaar stichtte Smith de *Church of Christ*. Deze nieuwe beweging groeide snel en zocht een plek om zich te vestigen. In de daaropvolgende jaren stuitte de jonge kerk, waarvan de leden vaak 'mormonen' genoemd werden naar hun heilige boek, op veel weerstand. Verschillende pogingen om zich te vestigen en te bouwen aan een eigen nederzetting mislukten. Ondertussen bleef Smith het geloof verder gestalte geven naar aanleiding van visioenen die hij ontving. In geschriften en preken zette hij het gedachtegoed van de kerk uiteen. De naam *Church of Christ* werd losgelaten en de gemeenschap ging verder onder de naam *The Church of Jesus Christ of Latter-day Saints (Kerk van Jezus Christus van de Heiligen der Laatste Dagen)* waaronder de kerk ook nu nog opereert. De kerk bleef

groeien, mede dankzij het zendingswerk dat al snel werd ingesteld door Smith. Uit verschillende delen van Amerika, maar ook vanuit Europa sloten zich mensen bij de gemeenschap aan. De groei van de kerk bleef tot weerstand leiden en leden van de kerk werden vervolgd. In 1844 gaf Joseph Smith zich vrijwillig aan om onpartijdig onderzoek naar de bedoelingen van de *Church of Christ* mogelijk te maken, maar ook in de cel bleek hij niet veilig te zijn: op 27 juni werd hij door een menigte gedood.

Na de dood van Smith ontstond er onrust onder de leden over zijn opvolging. Smith had zelf niet iemand aangewezen die hem zou moeten opvolgen en de meest waarschijnlijke opvolgers, zijn broer, leden van het eerste uur, nazaten, waren respectievelijk overleden, uitgetreden, of te jong. Uiteindelijk werd Brigham Young, een hooggeplaatst lid van de kerk gekozen als nieuwe leider, die het werk van Joseph Smith zou voortzetten. Tegelijkertijd kozen andere leden ervoor zich van de gemeenschap af te scheiden en een gewijzigde vorm van mormonisme na te streven, waarin recentere denkbeelden van Smith (zoals zijn ideeën over polygamie en zijn ideeën over de triniteit) losgelaten werden. Brigham Young leidde de gemeenschap verder in haar zoektocht naar veilig gebied. Uiteindelijk zou de kerk zijn basis vinden in Utah en werd Salt Lake City gesticht.

Geloofsopvattingen en gebruiken

Tegenwoordig is de Kerk van Jezus Christus van de Heiligen der Laatste Dagen een wereldwijde organisatie. Waar in eerste instantie van bekeerlingen gevraagd werd zich in Amerika te vestigen, wordt sinds de tweede helft van de vorige eeuw aanbevolen in het eigen land te blijven en daar te bouwen aan de gemeenschap van mormonen. Zendingswerk speelt ook in het huidige mormoonse geloof een belangrijke rol; met name van jongemannen wordt verwacht dat zij zich twee jaar van hun leven in dienst van God en geloof stellen en in binnen- of buitenland meebouwen aan de kerk. Ook jongevrouwen mogen sinds enkele jaren op zending gaan.

Mormonen rekenen zichzelf tot het christendom, maar onderscheiden zich ook van de meeste vormen van christelijke geloof door specifieke denkbeelden. Ten onrechte wordt vaak gedacht dat de kerk polygamie, meer specifiek polygynie, toestaat. Onder Joseph Smith was het mannen inderdaad toegestaan met meerdere vrouwen te trouwen en werd een huwelijk met meerdere vrouwen zelfs aanbevolen, maar onder druk van de Amerikaanse overheid werd rond het einde van de negentiende eeuw besloten polygamie af te schaffen.

Binnen de huidige kerk zijn huwelijken met meerdere vrouwen tegelijkertijd niet langer toegestaan en deze worden dan ook niet ingezegend en erkend. Enkele fundamentalistische afscheidingen van de kerk beschouwen meervoudige huwelijken echter als een voorwaarde voor toegang tot de hemel en houden het gebruik, illegaal, in stand.

Het mormoonse geloof onderscheidt zich in de eerste plaats van andere christelijke groeperingen door de verschillende geschriften die zij naast de Bijbel als heilig beschouwen. Naast het Boek van Mormon zijn dat de Leer en Verbonden, een verzameling geschriften van met name Joseph Smith, maar ook van latere kerkleiders waarin openbaringen zijn vastgelegd. Binnen het geloof wordt aangenomen dat God nog steeds door openbaringen met de mens kan communiceren. Verschillende kerkelijke richtlijnen zijn dankzij openbaringen aangepast en meer in overeenstemming gebracht met de tijdgeest. Een vierde heilig geschrift is de Parel van Grote Waarde. Dit boek bevat onder meer een autobiografie van Joseph Smith waarin zijn roeping en visioenen beschreven worden, geloofsartikelen en een aantal bewerkingen van Bijbelboeken van de hand van Joseph Smith. Hoewel de Bijbel als heilig geschrift en woord van God wordt beschouwd, wordt niet aangenomen dat het boek altijd als woordelijk waar opgevat moet worden. Door vertalingen kunnen er onjuistheden in de tekst geslopen zijn. Joseph Smith herschreef daarom delen van de Bijbel wanneer hij bemerkte dat er belangrijke waarheden verloren waren gegaan.

Het wereldbeeld van mormonen is uniek binnen het christendom. Joseph Smith beschouwde de godheid niet als triniteit, maar zag God de Vader, Jezus Christus de Zoon en de Heilige Geest als drie verschillende personen. God en Christus beschikken over een stoffelijk lichaam terwijl de Heilige Geest alleen een geesteslichaam heeft. God wordt gezien als de vader van alle zielen, die voortkomen uit Hem en een Hemelse Moeder. Alle zielen bestaan al voor het aardse leven, maar dienen voor hun ontwikkeling een periode op aarde te beleven waarin zij blootgesteld worden aan verleidingen. Hierbij zullen fouten gemaakt worden en zonden begaan worden, maar door het offer van Christus is het mogelijk zich weer met God te verzoenen. Tijdens het Laatste Oordeel zal God een oordeel vellen over de zielen en wordt bepaald welk hemels niveau zij mogen betreden. Er zijn drie niveaus, het celestiale, het terrestiale en het telestiale. Het celestiale niveau is het hoogst haalbare hemelniveau, daar is men zoals God en is men dicht bij God. Het terrestiale niveau is weggelegd voor wie een goed leven heeft geleid, maar het evangelie van Christus niet voor waar heeft aangenomen. Deze zielen kunnen niet de nabijheid van God ervaren, maar zullen

wel bij Christus zijn. In de telestiale hemel huizen de zielen van de goddelozen en de zondaars. Zij zullen alleen de Heilige Geest ervaren. Voor allen die het ware geloof kennen, maar dit moedwillig terzijde schuiven, is er een hiernamaals dat lijkt op de hel.

Tijdens het leven op aarde wordt gestreefd een zo goed mogelijk leven te leiden op basis waarvan toegang verkregen kan worden tot het hoogste hemelniveau. Dit is weggelegd voor die zielen die hebben voldaan aan alle eisen om goddelijk te worden. Hieronder valt het naleven van de voorschriften en het sluiten van een eeuwig huwelijk. Een eeuwig huwelijk is een huwelijk dat gesloten is in de tempel, een gebouw dat het 'Huis des Heeren' symboliseert en daarmee een andere waarde heeft dan de gewone kerkgebouwen waar men samenkomt voor diensten. In Nederland is een mormoonse tempel gevestigd, de 'Den Haag-tempel' in Zoetermeer. Hier worden huwelijken voltrokken, waarbij man en vrouw verzegeld worden. Dit verbond geldt niet 'tot de dood ons scheidt' maar tot in de eeuwigheid. Kinderen die binnen dit huwelijk geboren worden, zijn automatisch voor eeuwig aan hun ouders gebonden. Een mormoons huwelijk is alleen mogelijk tussen man en vrouw. Seksualiteit is alleen binnen het huwelijk toegestaan en is gericht op het verwekken van kinderen en om de liefde van het echtpaar tot uitdrukking te brengen. Binnen het huwelijk geldt volledige trouw aan de partner.

Andere richtlijnen die nageleefd dienen te worden om toegang tot het hoogste hemelniveau te verkrijgen zijn onder andere vastgelegd in het Woord van Wijsheid. Deze regels waren oorspronkelijk door Joseph Smith opgesteld als een aantal richtlijnen voor een gezond leven, maar zijn uitgegroeid tot voorschriften. Van de kerkleden wordt gevraagd het lichaam te heiligen door geen alcohol en drugs te gebruiken en door 'warme dranken' (uitgelegd als cafeïnehoudende dranken als koffie en thee) te laten staan. Verder zijn er regels over het afdragen van de tienden, vasten, kuisheid en wordt verwacht dat de Tien Geboden worden nageleefd. Juist gedrag is een voorwaarde voor tempelbezoek en daarmee een voorwaarde voor een tempelhuwelijk en andere verbonden die in de tempel worden aangegaan.

De kerk wordt wereldwijd geleid door 'De Profeet' die een goddelijke taak en een presiderende taak heeft, daarom wordt hij ook wel de president van de kerk genoemd. De Profeet wordt bijgestaan door twee raadgevers die deel uitmaken van de Twaalf Apostelen. Profeet en raadgevers worden tezamen aangeduid als het Eerste Presidium. Het voert te ver om de hele bestuurlijke organisatie hier te beschrijven, daarom wordt hier verder een

beschrijving gegeven van het functioneren van de kerk op lokaal niveau. Aan het hoofd van iedere gemeente staat een bisschop of gemeentepresident, die verantwoordelijk is voor zijn gemeenteleden en geldt als eerste aanspreekpunt voor de kerkleden. Ambten zijn alleen weggelegd voor mannen, zij worden al jong voorbereid op hun taken binnen de kerk en binnen het gezin. Vanaf twaalfjarige leeftijd kunnen mannen het Aäronisch priesterschap ontvangen. Dit stelt de jongemannen in staat taken te vervullen tijdens de avondmaalsdienst en geeft hen naarmate zij ouder worden en zich verder ontwikkelen de mogelijkheid om taken te vervullen als leraar, te dopen en om anderen het priesterschap te verlenen. Ook oudere, nieuw toegetroden mannelijke leden kunnen deze vorm van priesterschap ontvangen. Het Aäronische priesterschap is een voorwaarde om het Melchizedeks priesterschap te ontvangen. Dit kan vanaf achttienjarige leeftijd en gebeurt wanneer de man door de kerkleiding als waardig wordt beschouwd. Het Melchizedeks priesterschap geeft de mogelijkheid de Heilige Geest af te dragen, te zegenen en andere 'heilige verordeningen' te verrichten en is een voorwaarde om hogere functies binnen de kerk te bekleden.

Binnen het gezin geldt een traditionele rolverdeling, waarbij de man als hoofd van het gezin aangemerkt wordt. Het is echter niet zo dat vrouwen geen mogelijkheid zouden hebben zich te ontplooien. Het is niet ongebruikelijk dat vrouwen studeren en werken en het is jongevrouwen ook toegestaan op zending te gaan. Het begrip patriarch kan slaan op 'vader', maar heeft veelal betrekking op een van de ambten binnen het Melchizedeks priesterschap. Kerkleden kunnen de patriarch om een zegen vragen. Het ontvangen van een zegen wordt toegekend na een gesprek met de kerkleiding op basis waarvan bepaald wordt of het lid waardig is de zegen te ontvangen. De zegening wordt opgetekend en wordt gezien als een openbaring voor de gezegende, waarmee hij of zij voorzien wordt van kennis en kracht voor toekomstige uitdagingen. Doorgaans ontvangt een kerklid slechts een keer tijdens zijn leven een patriarchale zegen en is het een uniek, spiritueel moment in zijn geloofsleven.

Van zowel mannen als vrouwen wordt verwacht dat zij actief bezig zijn met hun geloof en dat zij hun geloof verder ontwikkelen. Dit gebeurt al vanaf jonge leeftijd. Voor en na de avondmaalsdienst die centraal gehouden wordt, zijn er bijeenkomsten voor verschillende groepen kerkleden. Voor jongeren in de leeftijd van 12-18 jaar zijn er bijvoorbeeld gescheiden bijeenkomsten voor jongens en meiden (die jongemannen en jongevrouwen genoemd worden): de priesterschapsvergadering en de jongevrouwenklas.

Deze bijeenkomsten worden geleid door volwassen mannen en vrouwen die verschillende thema's met de groep bespreken, die dikwijls specifiek zijn voor de rol die voor hen als man of als vrouw is weggelegd binnen de kerk en binnen het gezin. Ook voor kinderen, jongvolwassenen (jovo's) en volwassenen zijn er aparte bijeenkomsten. Zo komen de vrouwelijke kerkleden die ouder zijn dan achttien jaar samen bij de zusterhulpvereniging. Verder wordt van de leden verwacht dat zij iedere maandagavond ten minste een uur vrijhouden om tijd met hun gezin door te brengen. Op dergelijke avonden kunnen liederen gezongen en schriftteksten gelezen worden, maar er is ook ruimte om als gezin te ontspannen. Doordeweeks zijn er verder nog activiteiten als instituutsvergaderingen voor jonge kerkleden en gedurende het jaar zijn er uitstapjes, sportieve activiteiten en een kamp (jeugdconferentie) waarop jongeren bijeenkomen.

Bidden is een belangrijke manier om in contact te treden met God, en kan zowel individueel als samen met gezinsleden gebeuren. Ook schriftstudie kan samen met anderen maar ook alleen gedaan worden. Voor jongeren bestaat er een meer gestructureerde vorm van kerkelijk onderwijs: seminarie. Onder leiding van een volwassene vindt schriftstudie plaats. De vorm en frequentie van seminariebijeenkomsten verschillen echter sterk per gemeente. Daarnaast kunnen kerkleden individueel de heilige boeken lezen en de vele kerkelijke geschriften bestuderen. Tegenwoordig wordt dit makkelijker gemaakt door het bestaan van een app die de belangrijkste teksten bevat, een internationale website (lds.org) en verschillende mogelijkheden om via internet met geloofsgenoten te communiceren (via Facebook bijvoorbeeld). Het is te allen tijde van belang open te staan voor de Heilige Geest. Deze fungeert als raadgever en kan de gelovige ondersteunen in zijn ontwikkeling.

Ondanks de richtlijnen, het gebed en het contact met de Heilige Geest, trappen ook leden van de Kerk van Jezus Christus van de Heiligen der Laatste Dagen in aardse valkuilen en kunnen zij niet altijd weerstand bieden aan de verleidingen van deze wereld. Door de kruisdood van Christus is het mogelijk om zonden te overwinnen en sterker te worden door de ervaring. Hiervoor is het nodig tot bekering te komen. Bekeren heeft in dit geval niet de betekenis van zich bekeren tot een bepaald geloof, maar heeft te maken met een innerlijk proces waarbij erkend wordt dat er een fout gemaakt is en waarbij gebeden wordt om vergeving. Zo mogelijk wordt aan anderen toegebrachte schade hersteld of vergoed. Van belang is een oprechte wil om voortaan het goede te doen. Door dergelijke ervaringen wordt het geloof verder 'opgebouwd', de gelovige komt sterker in zijn schoenen te staan. Ook

getuigenissen van anderen kunnen bijdragen aan het opbouwen van het geloof. Tijdens kerkdiensten en tijdens speciale getuigenisvergaderingen vertellen kerkleden over momenten waarop zij diep getroffen werden door de kracht en de waarheid van het evangelie van Christus. Het delen van dergelijke ervaringen vergroot het geloof van de aanwezigen.

BIJLAGE II: Interviewschema

1	Wat betekent het voor jou om mormoon te zijn? <laten vertellen en desnoods wat aanmoedigen door doorvragen>	Narratief
2	Hoe sta je tegenover geloven en de kerk? <mocht dit nog niet voldoende uit vraag 1 blijken>	GIDS
3	Hoe ben je bezig met het geloof? -woon je elke dienst bij? -ga je naar de jongemannen/jongevrouwen? -bezoek je seminarie? -bid je? -doe je nog andere dingen die niet genoemd zijn?	GIDS
4	Het geloof stelt bepaalde eisen en schrijft dingen voor. Hoe sta je daar tegenover?	GIDS
5	Hoe is het geloof van invloed op jouw dagelijkse doen en laten?	GIDS
6	Welke persoon is voor jou op een bepaald moment in je geloofsleven erg belangrijk geweest? Welke rol speelde hij/zij? <laten vertellen en desnoods wat aanmoedigen door doorvragen>	Narratief
7	Heb je weleens gemerkt dat anderen heel anders over het geloof denken? Wat vind je daarvan?	GIDS
8	Hebben die andere meningen invloed op jouw opvattingen? Hoe dan	GIDS
9	Ga je met anderen in discussie over het geloof? Hoe verlopen die discussies dan?	GIDS
10	Zijn er in jouw geloof / opvattingen over het geloof dingen die je wilt veranderen? Hoe dan?	GIDS
11	Kun je een hoogtepunt met betrekking tot jouw geloofsleven noemen? <laten vertellen en desnoods wat aanmoedigen door doorvragen>	Narratief
12	Kun je een dieptepunt met betrekking tot jouw geloofsleven noemen? <laten vertellen en desnoods wat aanmoedigen door doorvragen>	Narratief
13	Wat vinden jouw ouders van jouw geloof / opvattingen over het geloof? En jij van de hunne?	GIDS
14	Soms verander je van mening over bepaalde dingen of ga je anders met bepaalde zaken om. Kun je een keerpunt met betrekking tot je geloofsleven noemen? <laten vertellen en desnoods wat aanmoedigen door doorvragen>	Narratief
15	Heb je weleens getwijfeld aan jouw geloof / opvattingen? Hoe ging dat? Hoe liep het af?	GIDS
16	Hoe zie jij de toekomst? (Waar hoop je op? Waar werk je naartoe?) <laten vertellen en desnoods wat aanmoedigen door doorvragen>	Narratief
17	Hoe zou jij je opvattingen over het geloof samenvatten?	GIDS

BIJLAGE III: Schema GIDS-vragen en aanpassing daarvan

GIDS-vragen:

- 1- Hoe sta je tegenover geloven en de kerk?
- 2- Hoe ben je bezig met het geloof?
 - ga je naar de kerk?
 - naar catechisatie?

 - lees je in de bijbel?
 - bid je?
- 3- Het geloof stelt eisen, schrijft dingen voor.
Hoe sta je daar tegenover?
- 4- Hoe is het geloof van invloed op jouw dagelijkse doen en laten?
- 5- Heb je weleens gemerkt dat er anderen zijn die heel anders over het geloof denken? Wat vind je daar van?
- 6- Hebben die andere meningen invloed op jouw opvattingen? Hoe dan?
- 7- Ga je ook wel met anderen in discussie over het geloof?
Hoe gaan zulke discussies dan?
- 8- Zijn er in jouw geloof / opvattingen over het geloof dingen die je wilt veranderen? Hoe dan?
- 9- Wat vinden jouw ouders van jouw geloof/opvattingen over het geloof? En wat vind jij van hun opvattingen / geloof?
- 10- Heb je weleens getwijfeld aan jouw geloof / opvattingen?
Hoe ging dat? Hoe liep het af?
- 11- Hoe zou jij je opvattingen over het geloof **nu** samenvatten?

Aangepaste vragen (en plaats in het interviewschema):

- Hoe sta je tegenover geloven en de kerk? (= vraag 2)
- Hoe ben je bezig met het geloof? (= vraag 3)
- **woon je elke dienst bij?**
 - **ga je naar de jongemannen / jongevrouwen?**
 - **bezoek je seminarie?**
 - **lees je de geschriften?**
 - bid je?
 - **doe je nog andere dingen die niet genoemd zijn?**
- Het geloof stelt **bepaalde** eisen **en** schrijft dingen voor. (= vraag 4)
- Hoe sta je daar tegenover?
- Hoe is het geloof van invloed op jouw dagelijkse doen en laten? (= vraag 5)
- Heb je weleens gemerkt **dat anderen** heel anders over het geloof denken? Wat vind je daarvan? (= vraag 7)
- Hebben die andere meningen invloed op jouw opvattingen? Hoe dan? (= vraag 8)
- Ga je met anderen in discussie over het geloof? (= vraag 9)
- Hoe verlopen die discussies dan?
- Zijn er in jouw geloof / opvattingen over het geloof dingen die je wilt veranderen? Hoe dan? (= vraag 10)
- Wat vinden jouw ouders van jouw geloof / opvattingen over het geloof? **En jij van de hunne?** (= vraag 13)
- Heb je weleens getwijfeld aan jouw geloof / opvattingen? (= vraag 15)
- Hoe ging dat? Hoe liep het af?
- Hoe zou jij je opvattingen over het geloof samenvatten? (= vraag 17)